

ČASOPIS

ZA

ZGODOVINO IN NARODOPISEJE.

Izdaja
Zgodovinsko društvo
v Mariboru.

Urejuje
Anton Kaspert.

Maribor, 1911.
Cirilova tiskarna.

Vsebina.

I. Razprave:

Stegenšek Avg. dr.: O početkih Jurkloštrske kar- tuzije	Stran 1
Pivko Ljud. dr.: Sosečka	11
Kaspret Ant.: Oplenitev kunšperških in podsred- skih podložnikov l. 1573	21
J. J. dr.: Dvoje slovenskih fevdskih priseg	33
Kúhar Št.: Národno blágo vogrskij Slovâncof	47

II. Mala izvestja:

Kos Fr. dr.: Topografične drobtine	77
Kotnik Fr. dr.: „Pesme za deželski bran“	80
Trstenjak Al.: Prepodajna listina iz l. 1819	87
Stegenšek Avg. dr.: Zanimive freske v Loki pri Zidanem mostu	91
Hanžič Iv.: Najdba starega denarja v Veračah pri Olimju (l. 1999)	91

III. Književna poročila:

Ljubša Matthias: Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau. Dr. A. Stegenšek	93
Jireček Const., Geschichte der Serben. I. Dr. M. Murko	94
Dopsch Alf., Die landesfürstlichen Gesamturbare der Steiermark. Fr. Kovačič	98

IV. Društvena poročila 106

V. Izjava 119

VI. Imenik društvenikov leta 1910 391

Spisi se pošiljajo uredništvu pod naslovom: Anton Kaspret, c. kr. prof. v Gradcu, Klosterwiesgasse 9/II.

Redni udje „Zgod. dr.“ dobivajo „Časopis“ brezplačno, cena za neude je 6 K na leto.

Društveni muzej je odprt ob četrtkih od 11. do 12. ure, ob nedeljah od 10. do 12. ure.

Vstopnina v prid muzejskega sklada 20 v.

Enjavec

Časopis

za

zgodovino in narodopisje.

Izdaje

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

8. letnik.

Uredil

Anton Kaspert.

Maribor, 1911.

Tisk tiskarne sv. Cirila.

Časopis

zgodovino in narodopisje

Zgodovinski društvo v Mariboru

Vse pravice si pridržuje društveni odbor.

030024935

Vsebina 8. letnika (1911).

I. Zgodovinski spisi.

<i>a) Stegenšek Avg. dr.:</i> O početkih Jurkloštrske kartuzije	Stran 1
<i>Pivko Ljudevit dr.:</i> Sosečka. Črtica o javnem pravu podravske Poljanecv med Ptujem in Ormožem	11
<i>Kaspret Anton prof.:</i> Oplenitev kunšperških in podsredskih podložnikov l. 1573. Epizoda iz zgodovine kmetske vojne l. 1573	21
<i>Dr. J. J.:</i> Dvoje slovenskih fevdnih priseg	33
<i>b) Kos Franc dr.:</i> Topografične drobtine	77
<i>Trstenjak Al.:</i> Prepodajna listina iz l. 1819	87
<i>Kovačič Fr. dr.:</i> Ormož. Predaval v Ormožu dne 18. dec. 1910	107

II. Narodopisni spisi.

<i>Kühlar Števan:</i> Národno blágo vogŕskij Slověncov. Spísao v prěkmŕrskom narěčji. II. Objavlja z jezikovnimi opomnjami <i>prof. dr. Karol Štrekelj</i>	47
<i>Kotnik Fr. dr.:</i> Pesmi za deželski bran	80
<i>Stegenšek Avg. dr.:</i> Zanimive freske	91
<i>Hanžič Ivan:</i> Najdba starega denarja v Veračah pri Olimju (l. 1909)	91

III. Književna poročila.

<i>Ljubša Matthias:</i> Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau. Graz und Wien 1911. Styria. 8°. XV+247. <i>Dr. A. Stegenšek</i>	93
<i>Jiriček Constantin:</i> Geschichte der Serben. Erster Band (Bis 1371). Gotha, 1911. 8°. XX+442. <i>Dr. M. Murko</i>	94
<i>Dopsch Alfons:</i> Die landesfürstlichen Gesamturbare der Steiermark aus dem Mittelalter. Herausgegeben im Auftrage der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien unter Mitwirkung von Dr. Alfred Mell. Wien—Leipzig. Braumüller 1910. CLXX, 708. Cena 42 K. <i>Dr. Fr. Kovačič</i>	98

IV. Društvena poročila 106

V. Izjava društvenega odbora. 116

VI. Imenik društvenikov (1911) 121

Inhalt des 8. Jahrganges (1911).

I. Historische Aufsätze.

<i>a) Stegenšek Aug. Dr.:</i> Über die Anfänge der Kartause Gairach	Seite 1
<i>Pivko Ljudevit Dr.:</i> Die Nachbarschaft. Ein Beitrag zur Kenntnis der Gewohnheitsrechte und Organisation der Agrargemeinschaften auf dem Draufelde zwischen Pettau und Friedau	11
<i>Kaspret Anton Prof.:</i> Die Ausplünderung der Untertanen der Herrschaften Königsberg und Hörberg während des Bauernkrieges i. J. 1573	21
<i>Dr. J. J.:</i> Zwei slowenische Lehensdeide	33
<i>Kos Franz Dr.:</i> Topographische Analekten.	77
<i>Trstenjak Alois:</i> Übergabsurkunde aus dem Jahre 1819.	87
<i>Kovačič Fr. Dr.:</i> Friedau. Eine historische Skizze; vorgetragen am 18. Dezember 1910	107

II. Volkskundliche Aufsätze.

<i>Kühar Stefan:</i> Folkloristisches aus dem Gebiete der ungarischen Slowenen. II. Teil. Legenden, Sagen, Aberglaube, Anekdoten und scherzhafte Erzählungen. Mitgeteilt und mit sprachlichen Anmerkungen versehen von <i>Dr. Karl Štrekelj</i>	47
<i>Kotnik Fr. Dr.:</i> Wehrmannslieder	80
<i>Stegenšek Aug. Dr.:</i> Interessante Fresken in der Kirche St. Helena in Lak bei Steinbrück	91
<i>Hanžič Johann:</i> Münzenfund zu Veračce bei Ulimien (1903)	91

III. Literaturberichte.

<i>Ljubša Matthias:</i> Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau. Graz—Wien. 1911. Styria. 8°. XV+247. <i>Dr. Aug. Stegenšek</i>	93
<i>Jiriček Constantin:</i> Geschichte der Serben. Erster Band (Bis 1371). Gotha 1911. (Im Sammelwerke: Allgemeine Staaten-geschichte, Erste Abteilung: Geschichte der europäischen Staaten, Achtunddreißigstes Werk). 8°. XX+442. <i>Dr. M. Murko</i>	94
<i>Dopsch Alfons:</i> Die landesfürstlichen Gesamturbare der Steiermark aus dem Mittelalter. Herausgegeben im Auftrage der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien	

unter Mitwirkung von Dr. Alfred Mell. Wien—Leipzig. Brau- müller 1910. CLXX, 708. Preis K 42. <i>Dr. Fr. Kovačič</i> . . .	Seite 98
IV. Vereinsnachrichten	106
V. Äußerung des Vereinsausschusses	119
VI Mitgliederverzeichnis	121

O početkih Jurkloštrske kartuzije.

Dr. Avg. Stegenšek.

Prvotna zgodovina Jurkloštrske kartuzije je še nejasna, pred vsem radi pomanjkanja zgodovinskih virov, potem pa tudi, ker se niso preostale listine¹ dovolj natančno tolmačile in ne vpoštevale posebnosti kartuzijanskega reda. Naslednje vrstice podajo to, kar se da dandanes gotovega reči o početkih te zanimive kartuzije.

I. Prva kartuzija sv. Janeza Krstnika v Jurjevem dolu.²

(Ok. 1170—1199.)

Okoli l. 1160 je pozval štajerski vojvoda Otokar I. iz osebnih razlogov francoske kartuzijane v Žičko dolino pri Konjicah, katero jim je dal do vrha gora v last. Na zapadu so tvorila mejo posestva krške cerkve in naravno je, da se je krški škof spoznal z novimi redovniki. Škofijo je tedaj vladal Henrik I (1167—1174), bivši benediktinec in opat Sv. Petra v Solnogradu. Ta se je tako navdušil za kartuzijane, da je sklenil jih tudi v ozemlju krške cerkve naseliti in sicer v Jurjevi

¹ Viri so natisnjeni v Zahn, Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark, I—III in Jaksch, Monumenta historica ducatus Carinthiae I—II. Zgodovino kartuzije je opisal Orožen v delu „Das Bistum und die Diözese Lavant“, IV—2, str. 271—342, in V, str. 211—212, deloma tudi Le Cou-teulx v delu „Annales ordinis Cartusiensis, I—; o jurklošterski cerkvi pa je poročal Graus v graškem listu „Der Kirchenschmuck“, leta 1895, str. 89—92.

² In honore sancti Iohannis baptiste. Jaksch, I, 191. Uallis Gyriov, l. c. I, 278.

dolini ob zgornji Gračnici. Kraj je bil kakor nalašč za pre-mišljevanje stvarjen.¹

Dolina se tukaj le za toliko razširi, da je prostor za cerkev in celice ter vrt. Proti vzhodu in zapadu se pa stisne, tako da se od tukaj nič drugega ne vidi ko strmine in skale, temni gozdi in goličave ter lisa sinjega neba. S svetom veže ta kraj pot ob Gračnici navzgor do Planine, sedeža bližnjega graščaka, krškega fevdnika, in Piljstanja, središča krškega go-

¹ Za razlago prvotnega imena moramo upoštevati, da so ga pisarji v svojem pravopisu zabeležili, kakor so ga slišali in razumeli: a) Najprej so **j** pisali z **g**. Enako se je v listinah in dosledno na novcih čitalo Aquilegia za Aquileja, aquilegensis za aquilejensis. Beremo tudi Gelents za Jelenče 1289, Geringen za Jaring 1383, Gessnitz za Jassnitz 1471 itd. Da so tudi sodobniki začetni **g** v besedi Gyrio čitali kot **j**, razvidimo iz oblik Giorgiou 1219 in Giurgiout 1265 — ker se **gi** v drugem slogu izgovarja kot **j**, zato tudi začetni **gi**. Po laškem in francoskem pravopisu se **g** pred **e**, **i** in **y** izgovarja mehko, pred **o** in **u** pa trdo, omehča se pa pred **o** in **u** če se za **g** vrine kot pisalno znamenje **e** ali **i**. In po tem pravilu so pisane vse oblike imena Gyrio. Nasproti je edino oblika Kirio l. 1209, ta pa se je zapisala v Rimu, kjer niso vedeli za pravi izgovor. b) Samoglasnik prvega zloga je včasih **u**, večinoma pa **y**, ali, ker se je nejasno izgovarjal ali pa, ker se je **u** preglašal v **ü**, kakor še dandanes v kozjanskem okraju ob Sotli. c) Samoglasnik drugega zloga je **o** in **ne** (vsled **j**) **e** in tudi dandanes se v teh krajih tako govori. Prvotna imena za naše posestvo so torej: Jürjova (dolina): Gyrio(rio)va 1186, Gyrioiva 1187, Gyrioie 1218, Gyrowe 1248 in Gyriovensis; potem Jürjov ali Jurjov dol: vallis Gyriov 1200, Gyriöv 1203, Girgiou 1219, Giurgiout 1265 in Gyrou 1305; slednjič Jürjo ali Jurjo iz Jurj(ev)o: Gyrio 1174, Girio 1199 in 1205, Kirio 1209, Gyrio 1227; Giurio 1185 in Guiuium t. j. Giurium (je treba samo pike premestiti) 1285.

Odkar pa se je ime Gyrio začelo čitati po nemškemu pravopisu, se **g** ni več mehčal, **y** ali **i** se je razširil v **ei** (kakor Size v Seiz) in tudi končni zlog je dobil nemško obliko. To se je zgodilo, ko so francoske in laške menihe sčasoma nadomestili Nemci, to je domači naraščaj. Tako se kraj imenuje Geyraw l. 1262 in 1401, pokaže se celo etimološka oblika Geyer—aw (1424) t. j. Jastrebova dolina. Današnja beseda Geirach se čita prvič l. 1431 in se je že tudi tolmačila kot Jastrebovo (Die uralte Benennung Geyrach soll ihre Entstehung von einer Menge der Geyer haben, welche in den dortigen Wäldern sehr gemein sind. Schmutz, Lexicon v. Steiermark, I, 485). V slovenski besedi Jur-klošter pa se je še ohranil spomin na Jurija, nekdanjega lastnika velikega posestva ob zgornji Gračnici.

spodstva; potem rimska steza po tužnem Láhovem grabnu in mimo Lisce na Loko ob Savi ter pot čez Vrh (sedaj Sv. Lenart) na Laško.

Po kartuzijanskem običaju je tedaj vsaka naselbina imela po dva samostana, enega za menihe, ki so znali čitati in so se pečali s premišljevanjem in službo božjo, drugega za konverze, ki so obdelovali zemljo.¹ Hiša konverzov je bila postavljena v večji razdalji od celic menihov, da bi nič ne motilo njih sv. tihote. Tudi Jurjevska kartuzija je obstala iz dveh naselbin. Samostan menihov je bil v Jurjevi dolini, v ozki soteski med skalami in goličavami, posvečen sv. Janezu Krstniku,² hiša konverzov, posvečena Devici Mariji, pa je bila kake pol ure oddaljena na prijaznem pobočju ob koncu rodovitnih poreber na poti proti Planini, v sedanji Marijini vasi.³

Kmalu po ustanovitvi se je sam škof obrnil v Rim,⁴ da bi papež sprejel novo kartuzijo v posebno zaščito sv. Petra⁵. To se je zgodilo dne 2. junija v mestu Anagni, kjer je bival papež Aleksander III. l. 1173. in 1174., torej že prej kakor je isto milost dosegla Žička kartuzija. Škof Dietrich (1179—1194) je dal menihom leta 1185. še desetino od vseh užitnih stvari, namreč od vina, žita, živali, sira in drugih živil,⁶ štajersk, vladar Otokar pa l. 1185. vas Grahovše s vsemi pritiklinami. i Vendar pa ni bilo v samostanu vse v redu. Najbrž se je radi

¹ Zglede za to šego iz naših krajev je pisatelj sestavil v knjigi Konjiška dekanija (Maribor, 1909) str. 169—171; o življenju v obeh hišah primeri ravnotam str. 213 nasl. Kot najmlajši vzgled se še mora dodati kartuzija v Pleterjah iz l. 1403 in 1409. Tam se je pred nekaj leti našel napis za hišo menihov (bratov). Doposlal nam je fotografijo v svrhu čitanja vlč. Fr. Louis-Marie de Massiac. Glasi se:

HOC · OPVS · EXtrVcTVM · Fult · DVMus · FRATERVm · ANNO
TERTiO · Sive · QVo QVE · NOno · LAVS · XPE · Tibl.

² Jaksch, I, 191.

³ Dokaz za to sledi iz poznejše prošnje v Marijini vasi. Tudi v Žički kartuziji je bil Spodnji samostan (v Špitaliču) posvečen Mariji.

⁴ Ad preces predicti episcopi. Jaksch, I, 530.

⁵ Listini iz l. 1184 (splošno) in 1186 (podrobno) v Zahn, UB., 606 in 648.

⁶ Zahn, UB., I, 633.

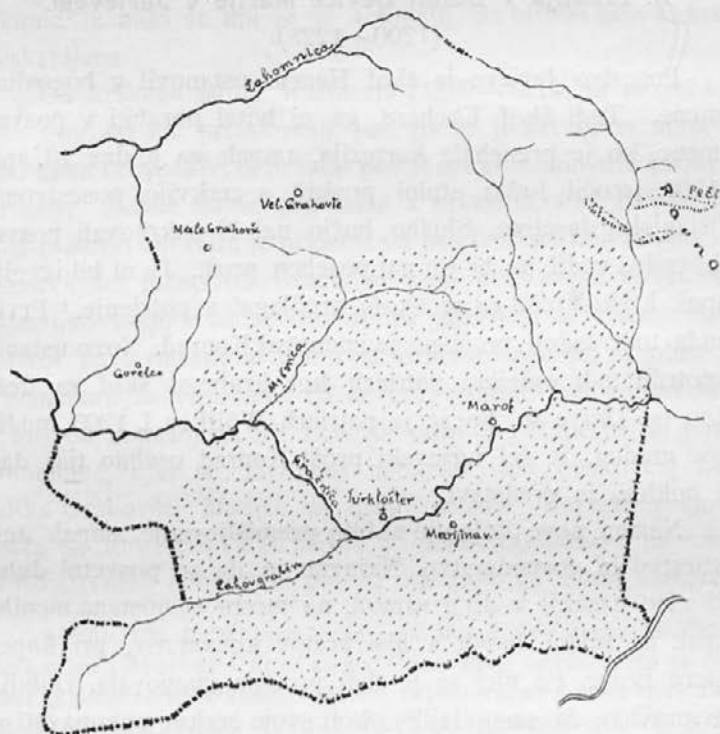
revščine ravnotako rušila disciplina ko v Žički kartuziji. Zemlja je premalo donašala, drugi dohodki so bili pičli, tako menihom ni preostalo drugega, kakor da si od ustanovnika izprosijo višjo dotacijo ali pa zapustijo kartuzijo. Priorju Wilhalmu (1185—1187) je sledil Odon, ki je šel v Rim k papežu Klementu III. (1187—1191) se pritoževat zoper škofa, a ni nič dosegel. Nazaj grede je ostal v samostanu benediktink v Trivulzi; kjer je dne 15. junija l. 1200. umrl v sluhu svetosti. L. 1240. je posebna komisija preiskala njegovo življenje in čudeže ter je dotični zapisnik še ohranjen.¹ Jurkloštrska kartuzija pa je po njegovem odhodu le životarila, kar ni ostalo prikrito generalnemu priorju v Veliki kartuziji (Grande Chartreuse, sedem ur vožnje od mesta Grenoble proti severovzhodu). Po njegovem naročilu sta obiskala Jurklošter dva vizitatorja ter našla vse v neredu. Poročala sta o tem l. 1199. v generalnem kapitelju, h kateremu so se vsako leto sešli vsi priorji. Menihi Večje kartuzije so tedaj še živeli edino od dela svojih rok, niso imeli ne hlapcev, ne dekel, ne podložnikov, ampak edino svoja obširna posestva, ki so jih obdelovali. Jurjevski kartuzijani pa ne tako. Mogoče, da niso mogli shajati s svojo zemljo, mogoče pa tudi, da niso hoteli. Gotovo je tu di prvo vzrok, ker se je generalni prior obrnil po shodu s posebnim pismom na krškega škofa kot ustanovnika ter ga je prosil, naj vse uredi s svojim nasvetom, s svojo modrostjo in s svojo pomočjo. Občni zbor je jurjevske menihe sicer odvezal od obljub, da ne bi delali nečasti kartuzijanskemu redu, ako se pa bodo po škofovem prizadevanju poboljšali in zopet spolnovali redovna pravila, jih bodo zopet z največjo ljubeznijo sprejeli kot svoje najljubše brate.² Škof pa se ni lotil reforme, marveč mu je prav bilo, da so tuji menihi odšli in da je mogel posestvo porabiti v prid lastne cerkve. Vsa nekdanja naklonjenost med krškimi škofi in kartuzijanskim redom je prenehala. Ko se je kartuzija čez 9 let zopet obnovila, se je morala vsaka ped zemlje od škofa kupiti, tista

¹ Voditelj, 1910, str. 210 nasl.

² Zahn, UB, III. 13.

zemlja, ki so jo imeli prej skozi 30 let kot dar krške cerkve v lasti, piljštanske desetine pa, ki se jim je zagotovila „na večne čase“, sploh niso več videli.

Nezadostna gmotna podlaga je bila vzrok, da se je kartuzija odpravila. Kaj drugega se menihom ni očitalo, ko prevelika skrb za posestva in, ko bi se bili dogodili drugi izgredi, bi ne bilo verjetno, da bi se samostan že čez 9 let obnovil.

Zemljevid Jurklošterskih posesti. Prvotno (ok. 1170), kar je pikasto, iz l. 1208., kar je severno od Gračnice, iz l. 1228., kar je južno od nje. M. 1:115.000.

Kako veliko je bilo posestvo prvotne kartuzije, se ne da za gotovo dognati. Krška last je segala južno od Gračnice do slemena, ki dela razvodje proti Sevnici (Mala in Velika Lisca), na severovzhodu je skala Cuceranne stala na meji med posestvi krškega fevdnika, Planinskega gospoda, in pa lastjo štajerskega vojvoda, na severozapadu pa je bila vas Male Grahovše že deželno knežja. V teh mejah se je torej razprostiralo

prvotno kartuzijansko posestvo Jurjevo ter je obsegalo zgornjo dolino Gračnice, Mišji dol in Lahov graben, tedaj najbrž še vse z gozdi porasteno ali k večemu za pašo sposobno, potem pa planoto od Marijine vasi proti Planini, kjer so bile njive in travniki in zato tudi gospodarsko središče v samostanu bratovdelavcev, v Marijini vasi.

II. Proštija v Dolini Device Marije v Jurjevem.¹

(1200—1228).

Posestvo Jurjevo je škof Henrik ustanovil v bogoslužne namene. Tudi škof Ekehard ga ni hotel porabiti v posvetne namene, ko je prenehala kartuzija, ampak ga je dne 13. aprila l. 1200. izročil krški stolni proštiji s cerkvijo, posestvom in piljšanjsko desetino. Službo božjo naj bi oskrbovali posvetni duhovniki, vodil pa bi jih naj poseben prošt. Ta ni bil izvoljen, ampak krški prošt ga je škofu predlagal v potrjenje.² Prvi in menda tudi zadnji prošt se je imenoval Konrad. Novo ustanovo je potrdil tudi oglejski patriarh kot krajevni škof za dežele južno od Drave in, ko se je patriarh Wolfker l. 1203 mudil v Slov. gradu, je šel jurjevski prošt Konrad osebno tja, da se mu pokloni in predstavi.

Namen nove kolonije ni bilo premišljevanje, ampak dušno pastirstvo in gospodarstvo. Naravno je, da se posvetni duhovniki niso naselili v divji samoti, na mestu samostana menihov, ampak na zeleni livadi v hiši bratov konverzov, pri kapelici Matere Božje. Po njej se je tudi proštija imenovala. Dobili so tudi pravico, da smejo lajike okoli svoje cerkve pokopavati pod pogojem, da izročajo polovico volil, ki jim pripadejo v ta namen, župniku v Laškem trgu, pod čigar oblast je še spadalo Jurjevo.

Vendar pa proštija ni dolgo obstala. Žička kartuzija se je namreč po podobnih gmotnih težavah ko Jurjevska okrepila in razevetla ter je prišla do veljave; njen odlični prior Nikolaj

¹ Prepositura in valle sancte Marie Gyriov. Zahn, UB., II, 104. — In Valle sancte Marie . . . prepositus ecclesie vestre. UB. II, 145.

² UB., II, 61.

pa se je trudil, da bi se obnovila tudi bratska naselbina v dolini Gračnice. Gotovo je poizvedoval, kaj je z njenimi nekdanjimi poslopji, naj je bil že osebno v Jurjevem ali pa po posredovalcih. Nekaj takega je najbrž zvedel marijinodolski prošt Konrad in je šel v Krko vprašat, ali nameravajo prekiniti kolegij posvetnih duhovnikov. A krška cerkev ni bila zavzeta za obnovev kartuzije. Proštu se je naročilo, naj le mirno sprejema novince, in dalo se mu je še 4 kmetij, da bi bila hiša zadostno preskrbljena.

Od krškega škofa Waltherja (1200—1213) ni mogel torej prior Nikolaj nič pričakovati, pač pa se je zavzel za stvar deželni knez Leopold V. in je tako postal drugi ustanovnik Jurjevske kartuzije. Začela so se pogajanja s krško škofijo. Ker je škof hotel proštijo ohraniti, je pridržal od nekdanjega kartuzijanskega posestva del južno od Gračnice, torej pred vsem boljši delež z Marijino vasjo vred, severni del pa je prodal deželnemu knezu. Kolikor so z ozemljem južno od Gračnice zgubili, za toliko jim je primaknil deželni knez na severu, namreč ves gorski hrbet, ki gre od današnjega Sv. Lenarta proti Sv. Rupertu do potoka Lahomnice, kjer se dandanes nahajajo vasi Leskovca, Lešje, Velike Grahovše, Modrič ter druga selišča. Kartuzijanska posestva so torej z l. 1209. mejila na jugu na Gračnico, na vzhodu na Kostrivnico (Dobovski potok) navzgor do skale Cucerane.¹

¹ Zahn, UB. II. 153: ad locum, qui dicitur Crucetanne, II. 336: ad rupem que dicitur Cuceranne. Cuce-ranne, morda krivo za Caceranne t.j. Kače ravne so skalnati grebeni ob Dobovskem potoku vštric Dobja. Vlč. g. dobovski župnik Jernej Vurkelc je blagovolil ves kraj ob potoku pregledati in ljudi izprašati. Pristrčna mu hvala! Poročal je naslednje. Kakih 300 m naprej po iztoku Kostrivnice v Dobjanski potok segajo na levem bregu strme skale do 5 m do potoka ter se vlečejo kot greben proti vshodu. Imenujejo se „Na pečeh“. Enak skalnat greben gre vzporedno s prvim pod župnijsko cerkvijo do potoka in se nadaljuje na njegovi desni strani kake pol ure daleč proti zapadu. Te skale na desnem bregu imenuje ljudstvo „Zapečemi.“ Ta naziv se nahaja že l. 1787. v krstni knjigi in v dušnem zapisniku. V starih knjigah iz l. 1787 se imenuje vsa okolica od vasi „Ravno“ (1 km južnovzhodno od Dobja) pa do potoka s skalami vred tudi Ravno. V stari katastralni mapi in v starih zemljiških pogodbah spada zemlja zapadno od Kostrivnice in Dob-

Od tam se zasuka pot na levo, gre čez hrib ter navzdol k Lahomnici ter ves čas ob njej do vasi Tevče, nad katero je visoka skala. Že pred vasjo gre ob potočku ob tej skali navzgor v sedanjo Leskovco¹ čez grič in na drugi strani ob potoku v Gračnico. S tem se meja konča.

Ko so se kartuzijani vrnili v Dolino sv. Janeza, so posvetni duhovniki najbrž kmalu zapustili Dolino Device Marije. Čemu tudi dva cerkvena zavoda tako blizu drug poleg drugega? Po kanoničnih določilih je bilo sploh prepovedano, da bi imeli drugi redovniki bližje ko pol milje daleč od mej kartuzijanskega ozemlja kako posestvo ali pa poslopje.² Gotovo pa je še ostal vsaj eden duhovnik, da je upravljal krška posestva. Proštija je vsaj imenoma še obstajala in vsak novi škof jo je potrdil krškemu kapitelju. Tako še l. 1218. in 1223.³ V l. 1228. pa so ozemlje južno od Gračnice zopet dobili kartuzijani in od tedaj se proštija ne imenuje več v krških listinah.

III. Obnovljena kartuzija sv. Janeza Krstnika in Device

Marije (1208—1228).⁴

Ko so se vrnili kartuzijani, so našli prav neugodne razmere. Glavni samostan je bil razpadel in ravnotako tudi cerkev, ako je bila že prej pozidana in ne samo zasilna, potem hiša je bila za konverze v Marijini vasi v krških rokah, gotovo so se bili

janskega potoka k Jurkloštru, vzhodno pa k Planini. Skale (rupis Cucceranne) niso torej delale meje, ampak imenujejo se le zato, ker se v njihovi okolici meja zasuka proti severozapadu.

¹ Ker gre potok skozi selo Leskovca, bi bila le ena polovica sela meniška, druga pa vojvodova, a v listinah velja vsa Leskovca kot samostanska last. Za to je verjetno ljudstvo izročilo, da je nekdanja „Stara Leskovca“ stala na planoti, ki jo obroblyajo skale proti Tevčam in Sopotu.

² Statuimus, ut infra dimidiam leucam a possessionum terminis, quas habetis, nulli religioso liceat possessiones acquirere, vel aliquod edificium fabricare. Zahn, UB. II. 181.

³ Jaksch, l. c. I. str. 366 in 382.

⁴ Ad honorem domini nostri Iesu Christi et sancte eius genitricis Marie et sancti Iohannis Baptiste. Zahn, UB. II, 152.

okoli nje že naselili lajiki in je nastala vas, ker prošt in njegovi duhovni niso sami obdelovali zemlje, ampak so le ukazovali, delali pa so podložniki. Kartuzijani so torej morali vse na novo postaviti. Za gospodarsko središče so si izbrali kraj ob levem bregu Gračnice tam, kjer je sedaj Marof (Meierhof). Tukaj so stanovali nekateri, mogoče pa vsi konverzi in sicer tudi potem, ko je z l. 1228. Marijina vas postala zopet kartuzijanska; zakaj ta vas kot selišče lajikov ni bila več primerna za stanovanjšče redovnikov. Pri glavnem samostanu pa so pozidali novo cerkev, ki je celo mala in obstoji iz kvadratičnega prezbiterija in treh svodnih polj v ladji ter je obokana v prehodnem slogu. Delali so jo gotovo domači mojstri, ker je mnogo bolj priprosta in glede sloga bolj zaostala, ko obe napredni cerkvi Žičke kartuzije, ki sta nastali pod vplivom burgundske stavbene tradicije. Vse stroške je pokrtil vojvoda Leopold.¹ Tako je prišel dan slovesnega posvečenja. Menihi so oskrbeli iz svoje domovine, iz Francoskega, ostankov mučenika sv. Mavricija, poveljnika Tebanske legije, ki jih je vložil v veliki oltar posvetitelj Eckbert, škof bamberski. Odsihdob se je kartuzija imenovala Dolina sv. Mavricija.² Navzoči so bili iz duhovskega stanu Liutprand, višji duhoven iz Velikovca, potem vojvodov notar in pisar, izmed mnogih plemeničev in ministerjalcev pa iz Nižje Avstrije iz gradov Kunring, Krumbach in Hinterberg ter iz Štajerske iz gradov Peckau, Plankenwart, Gradec, Wildon, Traberkerk, Ptuj, Konjice, Dravina (nekdaj ob izlivu Dravinje v Dravo), Laško in Kunšperg. Kot vezilo in doto³ za novo cerkev je položil vojvoda na oltar za ta svoj samostan⁴ — vso zemljo južno od Gračnice pa do vrha gor, to je še ostali del nekdanjega posestva Jurjevo, ki pa je bilo do tedaj last krške škofije in ga je vojvoda kupil za 100 mark srebra.

¹ „Propriis sumtibus edificauimus“ UB. II, 335.

² „Vallis sancti Mauricii“ v papeški potrdilni listini l. 1228 (UB. II, 349), potem 1236 (UB. II, 451) in S. Mauritzental 1328.

³ In dedicationis dotem. UB. II, 335.

⁴ cenobio nostro. UB. II, 335.

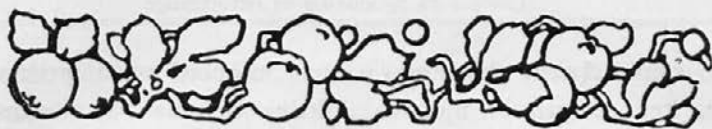
S tem je dobila kartuzija novo mejo, ki se nam opisuje v nasprotni smeri ko l. 1209. Na zapadu je šla od Gračnice med vojvodovimi vasi Podgorica (Pogoriz), Vrh (Verrech = Sv. Lenart) in Tevče (Teltsach) na eni strani ter samostanskimi seli Gorelce (Ny-gozelic!), Grahovše (Gracouiz) in Leskovca (Lizcowitz) na drugi strani do Lahomnice, potem ob njej navzgor ter čez hrib v dolino Kostrivnice do ceste, ki gre (ob Dobjanskem potoku) proti jugu do Gračnice. Tudi na severu je mejaš vojvoda, ravnotako na vzhodu do skale Cuceraune, od tam pa Ortoľ Planinski do Gračnice, od tega potoka naprej pa Ulrik Planinski. Od izliva Dobjanšice v Gračnico gre meja po dolini čez¹ do vznožja hriba ter čez hrib do ceste, ki vodi iz Planine proti zapadu, potem po cesti do vasi Prapretno. Tu pusti cesto na levi strani in se proti desni vzdigne na hrib Gradec ter gre po vrhu gor do Lisce. Severna plat je samostanska. Od Lisce gre meja do Kremena, čigar severni del, ki je obrnjen proti Gračnici, je kartuzijanski, in potem ob cesti, ki gre proti zapadu do Gračnice, kjer se stika z začetkom prej opisane zapadne meje.

K zemlji je dodal vojvoda še 10 tovorov železa v Laškem in 15 mark denarjev na leto za sol.² S tem je bil kartuziji gmotni obstanek zagotovljen. A le obstanek. Bogastva ter, kar je s tem v zvezi, političnega in socialnega upliva ter gojenja stavbarstva in drugih umetnosti ni v njej najti. Čeprav je pozneje razširila svojo zemljiško last precej daleč izven opisanih mej,³ je vendar ostala glede dohodkov med bolj revnimi samostani.

¹ *Extenditur per uallem terminus et in ascensu montis diuidit terram, quam emimus . . . UB. II., 336.* Per uallem je počrez in ne po dolgem, ker sicer bi manjkala v dolini točka, kje naj gremo čez hrib.

² Vojvoda je dal kartuziji tudi sodstvo, višje in nižje. Le izvršitev smrtne kazni je pridržal laškemu krvnemu sodišču. Vse kazni v denarjih (*redemptiones*) naj pripadajo samostanu. Pridržal si je tudi varstvo nad redovniki, njih posli (*familia*) ter podložniki (*coloni*, UB. II, 337).

³ Orožen, IV, 2, str. 328.

Sosečka.

Črtica o javnem pravu podravske Poljančev med Ptujem in Ormožem.

Dr. Ljudevit Pivko.

I.

Pravnik, ki bi se lotil naloge, sestaviti slovensko ali jugoslovansko pravo ter izdelati sistem narodnega prava, bi imel pretežko delo. Naši narodopisci in juristi so že mnogo zamudili, ker se niso dovolj zanimali za narodne pravne nazore in običaje, ki izumirajo in se izpreminjajo ravno tako naglo, kakor vse, kar je „narodnega“. Za nekoliko desetletij bo morebiti sploh nemogoče zaslediti v ljudstvu še kak uvaževanja vreden ostanek nekdanjega domačega prava in vsled tega ostanemo Slovenci brez zgodovine svojega prava.

Izmed južnih Slovanov imajo le Srbi in Hrvatje precejšnje literaturo o narodnem pravu, ki je nakopičena v „Arkihivih“, „Zbornikih za narodni život i običaje južnih Slavena“, v raznih časopisih in publikacijah. Tam so se pečali že sredi 19. stoletja mnogi pravniki in etnografi s preiskovanjem narodnega prava, zlasti Ljubić, Bogišić, Demelić, Radosavljević, Jovanović i dr., ko še pri Bolgarjih in Slovencih ni bilo razumevanja za to stroko. Bolgari so se jeli marljivo gibati v tem oziru v zadnjih letih. Precej so prispevali k poznavanju bolgarskega narodnega prava tudi ruski narodopisci.

Najmanj slovstva o pravem življenju svojega ljudstva imamo pač Slovenci. Sicer pa ni čuda, če nimamo poročil o svojem pravu, saj so vnanji vzroki že pred tisoč leti začeli rušiti in uničevati samobitno pravno življenje slovenskega naroda. Starih, važnih pravnih spomenikov ne štejemo nič, edino

tako zvani „Isterski razvod“ bi morebiti smeli prištevati sem, ker se ozirajo njegove določbe deloma na slovensko ozemlje, toda še ta spomenik je pisan v čakavski hrvaščini.

A vendar ne more nihče dvomiti, da si je čuvala slovenska vas vedno svoje lastno pravno mnenje in da tuji pravni vplivi niso nikdar mogli popolnoma izpodriniti narodnega prepričanja, še manj pa pravnih običajev, ki so jih prejemale sinovi od očetov. Česar pa stoletja niso mogla izruvat, to gine čudovito naglo v zadnjih letih. Današnja doba je brezobzirna proti svetinjam pradedov. Današnji slovenski vaščan se bori ravno tako kakor njegov germanski in romanski sosed za popolnoma predrugačenih gospodarskih in socialnih pogojev za svoj vsakdanji kruh in v tej borbi ne utegne več iskati krasne poezije v čuvanju patriarhalskih življenjskih nazorov in običajev.

Tudi o „sosečki“ že kmalu ne bodo mnogo vedeli naši potomci. Ptujskim Poljancem je pojem sosečke še znan, a tudi tukaj mladim posestnikom bolj površno, mladina pa jo pozna samo še po imenu. Malo je onih mož, ki ti jasno odgovarjajo na podrobna vprašanja glede sosečke.

Pisatelj se je oziral pri sestavljanju te črtice na vprašanja, ki so jih zbrali dr. A. Radić („Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu“ Zagreb 1897), dr. B. Grabowski („Kwestjonariusz dla zbierających pojęcia prawne u ludu po wsiach i miasteczkach“) in dr. Karłowicz (v letnikih poljskega narodopisnega časopisa „Wisła“).

* * *

II.

Podravski Poljanci razločujejo pojma „občina in vas“, kakor je razvidno iz njihove pravne terminologije. Politična občina v današnjem pomenu nima svojih korenov v domačem pravnem življenju, temveč je nemškega izvira. Še danes nazivajo občino najrajši s tujim imenom „gma jna“, ki ga ne morejo popolnoma izpodriniti niti šola niti knjiga in

časopis, ker se beseda „občina“ preslabo podaja domačemu narečju.

Združitev dveh, treh ali več vasi je bila gotovo nasprotna pravnemu čutu naših prednikov. Vsaka vas ima svoje posebne interese in starodavni antagonizem med sosednimi vasmimi ni potihnil, ko jih je javna uprava združila nasilno v novo, skupno upravno celoto, v občino. Dasiravno so si torej morali voliti posestniki dveh ali treh vasi skupno občinsko zastopstvo, kljub temu so si ohranili v vsaki vasi lastno upravo, zlasti glede skupnega premoženja, do katerega niso imele sosedne vasi iste občine nobenih pravic. Občinski odbor z „rihtarjem“ na čelu se ni smel utikati v notranjo upravo posameznih vasi.

V okviru občin, ki obsegajo po več vasi, nahajamo torej še dolgo samostojne upravne organizacije in to so „sosečke“,¹ nekake zadruge starih kmetov in želarjev.

III.

Politična občina ne more biti po narodnem prepričanju posestnica nepremičnega premoženja, razen v tem slučaju, če si ga je nakupila v novejši dobi. Vsa skupna stara posest je last posameznih sosečk. V onih vaseh, ki so obenem občine zase, se je seveda lahko že zgodaj združil pojem „sosečke“ s pojmom „občine“ ali „gmajne“ in tako je v dotičnih občinah polagoma izginil izraz „sosečka“. Skupnim pašnikom so tam najprej dajali tuje ime „gmajna“ in sosečkim njivam bi rekli tam dandanes samo še „gmajnske njive“. V imenih zemljišč pa so se kljub temu skoro v vseh vaseh ohranili vsaj izrazi „žüpnice“, „žüpnik“, „žüpjak“ (t. j. župnik, župni paš-

¹ Beseda je prvotno pridevnik (sosečki,-a,-o, t. j. soseški, sosedski); prim. slovaški in češko „sousedsko“, ki pa pomenja dandanes praznik po proščenju, ko se gosti in pleše vsa vas na skupnem plesišču. Čehom je „sousedská“ tudi naroden ples. Našim Poljancem je bila „sosečka“ istotako dan gostovanja (sklepanja sosečkih računov), kakor bomo razvideli pozneje. Tudi nemški izraz „gmajna“ Gemeinde) je nastal iz pridevnika (die gemeine.)

nik) dasiravno so danes po izvršenih delitvah dotična zemljišča že last posameznih posestnikov. Ta zemljiška imena so gotovo silno stara in obenem jasen dokaz, da so dotična zemljišča pripadala nekdanj župi,¹ t. j. sosečki. Sicer pa še pomnijo po vseh vaseh na dobo, ko so si razdeljevali posamezni posestniki župno premoženje ali vsaj večji del sosečkih zemljišč.

Nekaj skupne posesti imajo še dandanes nekatere vasi, toda v primeri s prejšnjimi časi vendar že jako malo. Z delitvami se je pričelo sredi 19. stoletja, kolikor pomnijo starci, morebiti pa že tudi prej. Najprej so parcelirali one pašnike, ki so bili pripravi za obdelovanje, potem gozdove in nazadnje ostale travnike in pašnike. Želarji so dobili pri razdelitvi osmino sosečkega sveta, na sedem osmin pa so imeli kmetje pravico.

Na vprašanje, zakaj so si razdelili med seboj sosečko posest, odgovarja vsak kmet, da je tako boljše, če je svet razparceliran. Vsak posameznik ima sedaj od svojega deleža več koristi, nego ga je imel poprej od skupne posesti, dokler so imeli vsi pravico do užitka. Vsakdo pač hoče biti svoboden in neomejen gospodar na svojem, kar je naravna posledica gospodarskega razvoja in izpremenjenega načina pridobivanja. Skupna pravica, celo skupna pašna pravica, ki se je ohranila najdalje, po nekaterih občinah še do zadnjega desetletja, nasprotuje načelom modernega gospodarstva. Ostanke skupnih pašnikov nahajamo še v onih občinah, ki si jih vsled vsakoletnih izprememb vodnih bregov niso utegnile razdeliti. Gotovo pa je, da bo izginila tudi tukaj zadnja sosečka posest, čim bo regulirana Drava. Više na polju so se umaknili zadnji skupni pašniki že v letih 1880—1890.

¹ Iz zemljiških imen „žüpnica“ in „žüpnik“ sklepamo lahko, da je bil pri Poljancih izraz „župa“ do nedavnih dob še domač in da ga je izpodrinila „sosečka“ ter naposled „gmajna“. — Mimogrede bodi omenjeno, da je že vsled tega moderna „župnija“ nesrečen izraz in da se zlasti z „župniki“ naša ušesa še dolgo ne bodo mogla sprijazniti.

„Pravica“ ni bila obča. V vsaki vasi je prirastlo v 19. stoletju precej novih hiš, ki pa nimajo deležev na starodavni skupni posesti. „Pravico“ imajo samo hiše starih kmetov in nekdanjih želarjev in ti bi ne dovolili nobenemu novemu kočarju ali želarju deleža na starih pravicah.

One podravske vasi, katerih zemljišča segajo na številne in deloma obsežne otoke ali preko Drave, imajo od nekdanj po 3—4 ladje, v katerih prevažajo krmo, drva in živino. Ladje so tako velike, da nosijo po dva prazna vozova ali enega naloženega z živino vred. Te ladje so istotako skupna posest stare sosečke, do katere nimajo novi posestniki in tujci pravice.

IV.

Koder še razpolagajo sosečke s kako njivo ali s travnikom, jih dajejo v najem. Drva in listje iz sosečkega gozda prodaja sosečka svojim članom in hrani izkupiček v sosečki blagajnici. Nekateri kmetje imajo od nekdanj predpravico do najemanja sosečke posesti in dasiravno bi morebiti ponudil kateri drugi višjo najemnino, se vendar ne upajo drug drugega izpodrivati.

Novim posestnikom in tujcem bi se smel samo v tem slučaju dovoliti užitek s sosečke posesti, če bi ga ne rabil nihče izmed upravičencev. Takega slučaja pa ne pomnijo, vsaj glede travnikov in njiv ne. Za krmo in drva je že mnogo let sem velika sila, zato bi bilo neodpustno, če bi sosečka uprava izročila užitek neupravičencem.

Redkokdaj so prodali voz listja iz sosečkega gozda prosečemu neupravičencu, a še takrat je bilo pričakovati hudega odpora ob letnem obračunu, kajti vsak sosečki deležnik ima predkupno pravico.

Če pride neupravičenec z vozom k Dravi in želi dobiti ladjo, se sme prepeljati samo takrat, če je popolnoma prosta. Javiti pa mora svojo željo že poprej onemu kmetu, ki nadzoruje ladje. Tak človek je dolžan priti k letnemu obračunu in odriniti sosečki od vsake vožnje 50 vinarjev, ako je iz tuje

vasi, neupravičeni vaščan pa 40 vinarjev. Če ne poplača vredno svojih dolžnosti ali če se ne prikaže na račun pred sosečko, potem gorje, če ga najdejo prihodnje leto ob vodi, kajti ladje ne dobi več.

Nadzorništvo nad ladjami prehaja vsako leto od hiše do hiše. Novi oskrbnik prejema ob letnem računu na simboličen način pred zbrano sosečko „virstvo ladij“, kajti stari oskrbnik prinaša na sosečko starodavno ogromno veslo, ki je znak njegove časti in odgovornosti, ter ga polaga v roke novemu oskrbniku, svojemu sosеду. Če ne hrani sosečka več starega vesla, ga nadomešča macelj, s katerim zabijajo ob Dravi kole za pripenjanje ladij.

Na skupne pašnike je gonil živino sosečki pastir, takozvani „barovčin“, ki je bil navadno vaški siromak ali invalid. Od vsake glave je zaslužil na leto groš, po kruha in jedi pa je hodil vsak dan k drugi hiši. Če ni imel stalnega doma, je hodil tudi vsak dan k drugi hiši spat, toda običajno si je priljubil pri eni in isti hiši kak kot pod streho v krmi, odkoder ga ni nihče preganjal. Jeseni je hodil „po zbirci“, za vsako glavo je dobival po 5 meric ajde in tako si je nabral 5—12 mernikov (à 60 l). Takrat so napočili barovčinu zlati časi. Ajdo je prodal in si kupil pražnjo obleko in črevlje, z ostankom pa je živel po svoje.¹ — Velike sosečke so imele po dva barovčina.

Pašniki so dajali sosečki lepe dohodke, kajti od vsake glave je plačeval kmet goldinar v sosečko. Iz najemnine, voznine in pašnine je lahko sosečka poravnala svoje dolžnosti in obenem plačala vino za pojedino, brez katere bi ne bilo mogoče skleniti letnega računa.

Svojevoljno si ni smel nihče prilastiti užitka s sosečkih posestev. V tem oziru so nadzorovali kmetje drug drugega, in

¹ Barovčin je rad sedeval jeseni dneve in dneve po krčmah in tu mu ni prišlo na misel, da bi si spravil pošteno obleko. Zadovoljil se je s staro suknjo, ki jo je dobil pri tem ali onem kmetu, kamor je hodil po zimi kidat ali snega metat. Pregovor „piješ, kakor barovčin“ ni izumrl.

če so morebiti posestniki, ki so imeli svoje travnike uprte v sosečkega, v dogovoru prekosili mejo za kakega pol sežnja, je stvar prišla ob letnem računu na razgovor, kajti gotovo se je našel vsaj zaviden želar, ki jim je ostro očital nepoštenost.

V.

Važen dan je bil, ko so „delali“ v sosečki račune.¹ Naši očetje so se veselili tega dne, saj so se na sosečki lahko do-sita naužili prepira, po dovršenih računih pa se gostili in pre-pevali. Ob dobrih vinskih letinah so obhajali „sosečko“ po dva in tri dni.

Vsaka vas je imela določen dan za sosečko. V Novi vasi n. pr. se je „služila“ sosečka do leta 1880. med 25. in 30. novembrom, pozneje pa na Janževo, 27. decembra.

Prejšnjo nedeljo je naznanil organist pri cerkvi, da bo tistega in tistega dne sklenila sosečka (v Novi vasi) svoje račune. Kdor ima v sosečki kako dolžnost ali željo, naj pride na račun. K posameznim kmetom v sosečki je hodil razen tega barovčin, ki je vabil vsakega posebej, kakor vabi zovčin na gostijo. Če se je kateri kmet predolgo mudil doma, so poslali barovčina drugič in tretjič ponj in prej ni bilo miru, dokler še ni udal. Če pa na noben način ni hotel priti na sosečko ali če je odšel, ko je opravil na sosečki svojo dolžnost, ne da bi se udeležil drugega, prijetnejšega dela sosečkega računa, namreč pojedine, potem so pač opravili brez njega. Kdor je imel pravico do ladij, je imel pravico ostati na sosečki.

Sosečka je romala od hiše do hiše, t. j. vsako leto se je služila pri drugem gospodarju. Dotični gospodar je moral zaklati prašiča ter poiskati nekaj starega mesa (dolžnost ga je vezala na 20 funtov prolenka in pleče starega mesa.) To ni bilo preveč, saj je preteklo do 30 let, predno je zopet prišla ista hiša na vrsto. Premožnejši kmetje so radi dajali tudi več.

¹ Črtico o običajih na sosečki je objavil pisatelj po poročilih kmeta Blaža Meznariča v Novi vasi pri Sv. Marku leta 1907 v „Novem Slovenskem Štajercu“ (II. 215.—223.)

Mlinar je poslal na sosečko velik kolač kruha in pleče mesa ali purana, ostale kmetice pa so prinašale perotnino približno tako, kakor na gostijo. „Iz sosečkega“ so si kupili nekoliko gosi in vina in sicer štirko, če je bilo drago, ob dobrih letinah pa polovnjak.¹

Tako so naši zadovoljni in zgovorni očetje lahko delali račune.

Če ima vas svojega občinskega predstojnika, je ta samobsebi predsednik na sosečki, ki ima prvo besedo. Koder pa nimajo voljenega predstojnika, tam vodi sosečke račune in posle starejši kmet, ki so si ga izbrali upravičenci za svojega sosečkega „župana“. To čast si ohrani kmet do smrti ali vsaj tako dolgo, dokler je gospodar, ako se dobrovoljno ne odpove.

Župan sedi za mizo na starešinskem mestu, ostali kmetje pa po vrsti, kakor so premožni ali kakor so prišli. Vino pride takoj na mizo, ko začno razpravljati o plačilih v sosečko. Izmed plačil se jemljejo na spored najprej dolžnosti „v ladje“ po 20 in 25 krajcarjev od voza, potem „za pašo“ od krave goldinar, od telice 50 kr. Nazadnje plačujejo „pravico“ in sicer kmet po 58 kr., polgruntar (polovničar) 35 kr. „štrtjaki“ in želarji po 25 in 20 kr., a tudi sosečki neupravičenci so plačevali „pravični groš“ po 10 in 5 kr., ki ga je dajala potem sosečka župniku.

Brez preprirov niso opravili nikdar. Niso še utegnili vsega skleniti, kaj naj se prihodnje leto opravi izmed sosečkih potreb (navažanje potov, popravljanje zvozov, t. j. onih mest ob Dravi, kjer so pripete ladje itd.), ko je po hiši že vse živo. Temu ni pri računih vse po volji, onemu glede cest. Sedaj je pravi čas, da pove vsak, kaj mu ne ugaja in kje se mu je godila krivica. „Zakaj ti po mojem voziš?“ — Ti si meni prekosil!“ „Tvoje krave so mi koruzo popasle!“ — „Ti si me

¹ Občinskega denarja niso smeli načenjati za sosečko. V neki občini (v Stojncih), so si privoščili kmetje sosečko na občinske troške, pozneje pa se je moral dotični znesek izterjati in vrniti občinski blagajni.

noril pri ladji!¹ itd. Včasih je prišlo tako daleč, da so se razvneti možaki grabili za vratove in celo zausnice so padale. V takih vročih trenutkih so seveda morali stopiti drugi možje med prepirljivce in napraviti mir. Če imajo dobrega in pametnega župana, potem gre navadno vse gladko, kajti tak mož ve, kdaj mora vzeti prepirljivcu besedo. Ako pa je župan sam zakrivil razprtijo in če sam slabo govori, mu lahko sosečka vzame besedo, kar se je večkrat namerilo.

Možje, ki so prišli samo na račun in ki nimajo dalje v sosečki ničesar iskati, odidejo zopet. Ta ali oni kmet ponudi takemu neupravičencu kupico vina v znak, da si želi z njim ohraniti prijateljstvo, in znanec jo izpije stoje „na zdravje tote sesečke.“ Domačinom pa se pripravlja večerja, ki traja do dveh ali do treh ponoči; včasih so prihajali očetje tudi ob belem dnevu s sosečke in vse je bilo prav.

Nekaj predmetov so si puščali očetje za drugi dan. Tako so si ogledovali v skupinah ceste in meje, glede katerih so se pritoževali lastniki. Barovčin je nato zopet jel pridno letati opoldne po vasi gor in dol in vabil ljudi na sosečko. Nekoliko manj jih je bilo na ta dan, a veselo je bilo vseeno. Ko pa je zmanjkalo vina, je prinesel „virt ladij“ veslo ali macelj in sedaj se je zagotovilo, da bodo vse leto koli (olihi) dobro zabiti: dosedanji in bodoči varuh ladij plačata namreč vsak vsaj liter vina.

Tudi mladega gospodarja, ki je tega leta stopil na očetovo mesto, je treba sprejeti v sosečko in ga „krstiti.“ Če imajo vsaj enega nekrščenega novineca, je dobro, če dva, še boljše. Kdo ga pojde krstit? Kdo bo ministrant? Navadno so imeli v sosečki stalno enega in istega kmeta za „kaplana“ in ta čast

¹ Glede ladij je navadno mnogo razprtije, kajti večkrat preHITEVAJO drug drugega pri prevažanju. Na pr. kmet A ima že voz ob vodi in čaka na ladjo. Kmet B pride pozneje z vozom, ko pa pride ladja od nasprotnega brega, porinejo težaki kmeta B svoj voz brezobzirno v ladjo in „norijo“ tako kmeta A, ki se mudi morebiti slučajno v tem trenutku kje drugod. Za kmeta A pomenja to precejšnje zgubo časa, najmanj dobre pol ure.

je bila združena s hišo, kajti sin jo je podedoval po očetu. Čez kapo zavežejo kaplanu rdečo ruto, iz škrinje potegnejo gospodinjino belo krilo in ga vržejo kaplanu preko rame. V roke mu potisnejo evangelij, ki so ga našli istotako v škrinji. Ministrant dobi luč in šalico vode in gre pred kaplanom skozi vežo ter potrka, „Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ „Amen, na veke!“ Zdaj iščejo novega kršččenika, ki baje smrdi. „Izberi si botra, da zadobiš krst“. Na to kaplanovo besedo mora kršččenik naglo zgrabiti tega ali onega kmeta za roko. Uren mora biti, kajti boter noče nobeden biti in sicer zategadelj, ker mora tudi boter dati za vino. Kogar ujame za roko, ta mu ne more odreči. Nato pojasnijo kršččeniku, katere dolžnosti ima gospodar v sosečki: da mora dajati vsakemu domačinu ladjo,¹ dobro olihe zabijati, prepuščati na svojem zvoz in pot k zvozu, pomagati sosedom v vsaki sili i. t. d. Z „rokuspokusom“ je kršččen nov gospodar, ki ga pokropi kaplan z vodo. Boter in kršččenik plačata vsak po dva litra vina.

Tako je bilo. Zdaj je drugače! Sosečka ima malo premoženja, „popaše“ ni več, „v ladje“ se dobiva premalo, hojke za gradnjo ladij pa so mnogo dražje in sosečka gre rakovo pot.

Zadnje sosečke so obhajali leta 1906. Zdaj opravljajo te račune na krčmi in sicer samo en večer, pa še takrat so gotovi za dve uri. Časi so slabi, vino je drago.² Kmetje se radi spominjajo nekdanjih sosečk. Pravijo, da jih je škoda.

¹ kadar kliče z nasprotnega brega. Ta klic čez Dravo se glasi: „Hoj, daj ladjo, daj!“

² Za kmetice na sosečki ni bilo prostora, a to bi vendar ne bilo v redu, da bi se bili gostili in pripravili samo njihovi možje. Vsled tega so se dogovorile vselej tudi žene, kje bodo obhajale na tihem „svojo sosečko“. Nakuhale so si mesa, nekatere so prinesle pogače in kak liter vina. Zabavale so se po svoje in rade uganjale burke, posnemajoč pri tem svoje može na sosečki. V Novi vasi na pr. so vabile kmetice na svojo sosečko vselej neko šaljivo babo, ki ni imela sicer nič svojega, ki pa se je tem huje zadirala na sosečki nad kmeticami: „Ti si po mojem pasla“. — „Ti si po mojem travo trgala!“ itd. Zaradi njene šaljivosti so jo kmetice kaj rade videle. — Nekdaj so se shajale kmetice sploh čisto na skupne pogovore in si prinašale v robcih prigrizek.

Oplenitev kunšperških in podsredskih podložnikov l. 1573.

Epizoda iz zgodovine kmetske vojne l. 1573.

Prof. Anton Kaspret.

Kmetski upor l. 1573., ki se je vnel radi krutega nasilstva Frana Taha in drugih graščakov, se je razširil po Dolenjskem, Spodnjem Štajerskem in po hrvaški krajini, kolikor se stika s štajersko-kranjsko mejo. Stanovi teh dežel so bili dolžni, zadušiti upor in odpraviti neznosne krivice, ki so se godile ubogim podložnikom. Hrvaška je kot dežela ogrske krone prevzela vojevanje onstran Sotle, v Notranji Avstriji pa so prispevali k vojnim potrebščinam nadvojvoda Karol II. kot deželni knez in notranjeavstrijske dežele, posebno Štajerska in Kranjska. Skupnega nadpoveljstva za vse prizadete dežele ni bilo; a omenja se vzajemna pogodba med Ogrsko in Notranjo Avstrijo, po kateri se vsakatera bojuje zoper svoje upornike; samo ko bi bila ta ali ona v veliki sili in stiski, ji pride druga na pomoč, in to le takrat, kadar jo na to pokliče. Te pogodbe se je vestno držala le Notranja Avstrija, a brezvestno sta jo prelomila graničarska stotnika Peter Ratkaj in Josip Dornberger. Oba je najel hrvaški ban Juri Draškovič, da ukrotita upornike onstran Sotle; a iz gole požrešnosti in krvoločnosti sta planila preko Sotle na mirne in svoji gosposki zvesto vdane kmete in druge podložnike graščine Kunšperka in Podsrede, ki niso bili v nobeni dotiki ali zvezi z uporniki.

Roparski napad Ratkaja in njegovih vojščakov je hudo zadel kunšperške podložnike v naslednjih vaseh in seliščih: 1. na Križanem vrhu (3 kmete), 2. v Dekmarici (7 kmetov),

3. v Srebrniku (2 kmeta), 4. v Bistrici (3 kmete), 5. v Golobinjku (8 kmetov), 6. v Malikovcu (2 kmeta), 7. v Polju (1 kmeta), 8. v Plesu (vse vaščane). Nadalje sta Ratkaj in Dornberger oplenila še 7 kmetov, ki so bili podložniki Ivana pl. Helfenberga, upravitelja glavarstva in vicedomstva v Celju. Torej sta oplenila 33 kmetov in vse vaščane v Plesu. Iz zaznamka ugrabljenih stvari, ki ga je Helfenberg predložil štajerskim stanovom, razvidimo blagostanje in gospodarstvene razmere ondotnih podložnikov v drugi polovici 16. stoletja.¹

Podlaga blaginji ondotnih kmetov je bila pač živinoreja. Kmetje, ki so redili poleg konj 4 ali 6 molznih krav ali toliko volov in junadi, niso bili redki. Razvita je bila tudi reja svinj, drobnice in drugih koristnih živali. Temu odgovarjajo obilne zaloge jedil: ogromni piskri masti in masla, več bohov mesa in slanine, klobase in pleča in celo priljubljena poveljina svinj, krav in volov. Izmed pohištva je posebno omeniti truge (škrinje). Kakor graščakinja tako je tudi slovenska kmetica razpostavila po hramih kolikor toliko umetno izdelane truge, v katerih je shranjevala obleko, platno in raznovrstne dragočnosti. Da je bilo med Slovenci mnogo tega pohištva, je iz tega razvidno, da se skoro pri vsakem oplenjenem kmetu navajajo truge. Ostanke tega starega pohištva se še nahajajo semtertje v hišah starih premožnih rodbin, velik del pa so že pokupili starinarski kupci za amaterje in nemške muzeje, kjer jih razkazujejo kot „proizvode nemške umetnosti“.

Kakor znano, je bila odločilna bitka dne 5. feb. 1573. l. na Piljstanju (380 m), ob in na gorskem hrbtu, ki se raztega od Kastelske soteske do Oznanila, vrha, raz katerega je graščina razglašala tlako in druga oznanila. Ta za graščake kakor kmete imenitna novica se je hitro raznesla; dvojiti ni, da je še tisti dan došla v Podsredo, drugi dan pa v Kunšperk. Da je zelo potrla vse kmete, je umevno, saj je bilo med pobitimi več znancev, prijateljev in sorodnikov. Pod tem vtiskom sta Ratkaj

¹ Glej prilogo str. 29. Ta spis se naslanja na akte v deželnem arhivu v Gradcu, ki so priloženi vojnim aktom l. 1573. sub „Helfenberg contra Ratkaj und Dornberger“.

in Dornberger udarila čez Sotlo dne 7. ali 8. februarja, zakaj že 9. feb. je Grafensteiner sporočil iz Piljštanja kozjanskemu graščaku Maksimilijanu Rueppu razbojniški napad. Ratkaj in Dornberger sta prilomastila s toliko množico ogrskih konjikov, da niso mogli preplašeni kmetje misliti, se skupno postaviti v bran.

Največjo škodo so roparji prizadeli vaščanom, da so jim uplenili skoro vso koristno domačo živino. Ugrabili in odvedli so jim 13 konj, 33 volov, 18 juncev, 66 krav (!) 4 telice in sedmero svinj in enega merjasca. S tem so izmaknili kmetom glavno podlago, na katero se je opirala njih gmotna blaginja. Kaj občutno je jih zadela izguba mesa, slanine, masla in druge začimbe, s katero so se bili založili v pustnem času. Dobro je došlo plenivcem tudi platno, sukno, obleka, truge, vozovi, orodje in orožje (motike, kose, klešča, naklo, svedri sedla, uzde, brane, verige, sekire, dva vinomerca, ključavnice), sploh vse pohištvo, kar ni bilo dobro pribito. Največ pa so trpeli Plešani, kot najbližji sosedi hrvaške meje; vzeli so jim razen živine vse, kar so imeli.

Kaka čuvstva so navdajala uboge oropane kmete, si pač lahko mislimo. Plakanje žensk in otrok, rotnenje mož, da niso krivi, da nimajo nobene zveze z uporniki, da so nedolžni, vse je bilo zastoj. Pretežna večina mož se je udala nemili usodi. Samo nekateri kmeti, silno razjarjeni nad hunskim barbarstvom, se niso mogli ubrzdati in so krepko branili svojo imovino in odločno odklanjali podtikanje, da so prav tako krivi hudodelstva kakor bojeviti uporniki. Nastal je ravs in kavs, v katerem so Miklavža Riegelja v Dekmarici in Gregorija Kuhariča v Golobinjku tako neusmiljeno pretepli in hudo ranili, da sta težko okrevala. Sebastijana Štrajca, kmeta v Dekmarici in Jakoba Dobrino v Polju, so pa uklenili in odvedli v sužnost. Kaka je bila usoda teh nesrečnežev, ne vemo. To „viteško dejanje“, s katerim si je Ratkaj oskrnil pošteno ime in plemstvo, ni bilo poslednje. Ivan pl. Helfenberg, vojni glavar v Celju, poroča dne 8. marca 1573 štajerskim stanovom v Gradcu, da je tudi

tri ali štiri vasi, pripadajoče k graščini Podsredi, popolnoma oropal; a še to mu ni bilo dosti, marveč je dal dva podsredska podložnika, vseskozi poštenjaka, ki se nista udeležila nobenega upora, brez vsakega vzroka po turški šegi pritisniti k drevesu in ju prsi s kopjem tako prebosti, da je železna ost globoko obtičala v lesu. Storila sta grozno, mučno smrt. Po Helfenbergovi pripomnji pa ni izključeno, da je Ratkaj dal tudi druge kmete tajno usmrtiti.

Po teh „viteških delih“ so roparji spravili ugrabljeno blago na varno. In dolga vrsta živine in voz, na katere so naložili raznovrstni plen, se je pomikala preko Sotle, za njo pa so jezdili ogrski huzarji. Mogoče je, da so plenivci uporabili konje, klavno živino, jedila, orodje in orožje i. dr. za svoje potrebščine na turški granici. Toda ne vse; velik del ugrabljenega plena so razpečali na Hrvatskem, nekoliko pa celo na Štajerskem. Ratkaj je bil toli nesramen, da je poslal posle k piljštanjskim tržanom in podčetrtškim podložnikom, ki so ponujali konje, vole in drugo živino: naj le pridejo k njemu, vse je po ceni na prodaj! In res so prišli nekateri Podčetrtčani in kupili nekoliko volov. Sploh je bila Ratkajeva metoda: Kar je siloma ugrabil enim, to je prodal drugim. Ta roparski vitez je že jeseni l. 1572. malo pred trgatvijo pridrl po noči z oboroženimi podložniki čez Sotlo, uklenil in opleni kmeta in mu potem razbil in razsekal hram. Tudi Dornberger, ki je imel posestvo okolo Rogatca, je ravnal po vzgledu svojega tovariša. Kakor poroča Žiga Hueber, oskrbnik rogaške graščine, vojnemu nadpregledovavcu Erazmu pl. Sauravu (16. febr. 1573. l.), „je imel Dornberger nekoliko dni pred roparskim napadom le malo repov živine v hlevu, sedaj pa ima lepo število glav na svoji pristavi. Ta človek je tudi še druge kmete oropal“.

Ta nečloveška grozodejstva Ratkaja in Dornbergerja, ki sta iz same krvoločnosti in lakomnosti po tujem blagu huje ravnala z nedolžnimi kmeti kakor divji Turki, so povsod vzbudila veliko ogorčenost in srd med južnoštajerskimi graščaki, zakaj kar je danes zadelo enega, lahko jutri zadene drugega. V tem

so bili vsi edini: ta prelom sklenjene pogodbe in deželnega reda, to žalitev pravice in npravnosti je strogo kaznovati. A tudi oni kmetje, ki so bili še zvesti in pokorni graščakom in deželni gosposki, so bili toli razburjeni, da so nekateri mislili, zgrabiti orožje.

Zoper zločinca je prvi nastopil Ivan pl. Helfenberg, ki je bil kot upravitelj celjskega vicedomstva in posestnik¹ prizadetih okrajev dolžen, se potegniti za nesrečne kmete.

Pritožil se je k deželnim stanovom (Ober-Cilli, 14. II. l. 1573.), naj mu vendar za božjo voljo pomorejo in izročijo pritožbo deželnemu knezu; vrhu tega naj Ratkaju ustavijo izplačevanje vojne plače, dokler ne poravna vse škode. „Ako se pa to ne izpolni, povem naravnost: hudo ga bom napal, ali on meni odseka glavo, ali pa jaz njemu!“²

Stanovi so ugodili pritožbi: ustavili so Ratkaju in njegovim tovarišem vojno plačo in sporočili deželnemu knezu Karlu II. in cesarju Maksimilijanu II. zločinstvo.³ V uvodu pohvalno priznavajo velike zasluge Ivana pl. Helfenberga, ki je največ pripomogel, da so bili uporni kmeti razkropljeni in pobiti. Stanovi se niso nikoli nadejali lokavskega napada Ratkaja in Dornbergerja: nihče ju ni pozval na Štajersko, tudi niso imeli nobenega vzroka, tako grozno in nečloveško ravnati z nedolžnimi podložniki te dežele. Njih veličanstvo se še gotovo spominja pogodbe, ki so jo sklenile notranjeavstrijske dežele z ogrsko krono, po kateri ne smeje noben del kaj početi proti drugemu. Ratkaj in Dornberger pa sta proti pogodbi iz gole samopridnosti in nenasitne lakomnosti silno oškodovala Helfenberga in njegove podložnike. Če ne popravita škode, utegnejo nastati velike zmede in „nesoseška dejanja“. Da se Helfenberg nekoliko pomiri, so stanovi Ratkaju in njegovim tovarišem ustavili vojno plačo, ki jo je drugače redno prejemal

¹ I. pl. Helfenberg je še le l. 1575. 16. aprila odkupil Kunšperk Francu pl. Gradneku. Schmutz II. str. 253.

² Starine, VII. str. 232.

³ Graz 18. febr. 1573.

iz blagajne vojaške granice. Pred vsem pa je Helfenbergu vrniti škodo in ga popolnoma zadovoljiti. Cesar je na to odgovoril stanovom, da se je Ratkaju in Dornbergerju le ukazalo, zbrati vojsko in z njo ukrotiti upornike in braniti poštene in zvesto udane podložnike, ne pa planiti v drugo deželo in oropati nedolžne kmete. Nadalje je ukazal, da se Ratkaj in Dornberger poravnata s Helfenbergom in popravita škodo. Ukrenil je, da ne bodo poveljniki graničarskih čet več napadali sosednih dežel, oni pa, ki so provzročili kmetski upor, bodo ostro kaznovani.¹

Med tem je Adam pl. Langheim, načelnik vojaške izplačevalnice, sporočil Ratkaju, da so mu štajerski stanovi radi roparskega napada ustavili plačo. Ta se je silno začudil, kako morejo stanovi kaj takega misliti in razglasiti in še celo sporočiti cesarju. „V svesti sem si“, pravi v svoji ulogi, „da je vse, kar se je sporočilo in razglasilo, neresnično! V kratkem bom prav lahko vse obdolžitve ovrigel in pobil in se pri cesarju in štajerskih stanovih popolnoma opravičil. Vzlic temu se prav rad odpovem, ker so „gospodi“ tako sklenili, vojaški plači za svojo osebo, dokler ne bo stvar poravnana. Samo to prosim gospode, da izplačajo konjike pod mojim poveljstvom; zakaj ti so bili ob istem času v Vrbovcu ob granici, kar je gospodom stanovom dobro znano, in nihče izmed njih se ni vdeležil omenjenega napada. Ko bi pa temu ne ugodili, bi stopili iz službe in ostavili granico“².

Peter Ratkaj je imel morda toliko prav, da se niso vsi graničarski konjiki vdeležili plenitve kunšperških podložnikov, ker so tačas stražili turško mejo. Ratkaj je prej ko ne oplenil in oropal kunšperške podložnike s podporo konjenikov, ki jih po povelju hrvaškega bana Draškoviča nabral za ukrotitev hrvaških ustašev. Stanovi tudi niso v mislih imeli graničarskih konjenikov, ampak druhal, ki jo je ad hoc Ratkaj nabral. Vsakdo

¹ Dunaj, 17. febr. 1573.

² Peter Ratkaj Vitu pl. Hollenecku, podpolkovniku vojaške granice (s. d.) 1573.

pa se mora začuditi veliki nesramnosti, s katero se drzne tajiti grozodejstvo in lakomnost. Vrh tega še ironizira in zasmehuje štajerske deželne stanove. „Prav rad prepusti ‚gospodom v Gradcu‘ ustavljeno plačo, ker so tako sklenili;“ saj je že hranil v varnem zavetju plen, ki je bil dražje kakor ustavljena plača.

Kakor Ratkaj tako je tudi Dornberger po šegi madžarskih „vitezov“ odločno tajil in si prepovedal tako podtikanje. „Niti dotaknil se nisem štajerskega deželjana, samo to priznavam, da sem pri Cesargradu (Kaiserberg) ‚nekoliko plenil‘¹.

Najbolj pa je P. Ratkaja tajeenje razjarilo Ivana pl. Helfenberga. Vložil je vnovič pritožbo, v kateri navaja nove, poprej neznane zločine plenivcev. Ratkaj in Dornberger sta še druge poštene kmete odvedla v sužnost, oplenila tudi več vasi, ki pripadajo graščini Podsredi, in prodajala v sosednih trgih ugrabljeno živino in drugo blago. Vse to se lahko dokaže z živimi pričami. Ali niso prazne, oplenjene hiše in hlevi, razdrti in razsekani hramovi, prodani ali v prodaj postavljeni konji in voli, obožani in obupni kmeti, smrtno ranjeni in prebodei podložniki očitni dokazi storjenega zločinstva? „Če popravita vso škodo, ki sta jo storila meni in globoko užaljenim kmetom in drugim podložnikom, blagor jima, če pa ne, povem očito, da se bom s podporo prijateljev maščeval nad Ratkajem in Dornbergerjem kot prisegi nezvestima človekoma, ki sta ravnala proti cesarski pogodbi, tudi če bi moral ostaviti štajersko deželo“².

Izguba vojaške plače je Ratkaja in Dornbergerja vendar živo zadela. Prosila sta cesarja, naj ukrene, da se izplača denar vsaj podložnim graničarskim konjikom, ki se niso bili

¹ Josip pl. Dornberger, poveljnik v Hrastovici, štajerskim stanovom dne 17. febr. 1573.

² Iv. pl. Helfenberg štajerskim stanovom v Gradcu dne 8. marca 1. 1573.

udeležili plenitve. Tudi ni bilo niti zločinstvo, niti škoda tolika kakor plačilo, ki se jima več mesecev pridržava. Tu vsaj priznavata zločinstvo, ki sta ga poprej rogljivo tajila. Cesar je toliko ugodil, da je štajerskim stanovom izrekel željo, naj se izplača, kolikor jima gre. Ko bi pa bila škoda večja, naj se jima odtrga prebitek od nadaljnjega vojaškega zaslužka. Naposled poziva cesar stanove, naj mu v kratkem pošljejo poročilo, kako in zakaj pridržujejo plačilo, in podajo svoje mnenje¹.

Deželni odborniki so se nato na podlagi natačnih pozvedeb posvetovali o pritožbah vseh prizadetih oseb in strank in namestnik deželnega glavarja je cesarju in deželnemu knezu to-le sporočil: „Deželni odborniki in nekateri plemenitniki so se nedavno radi teh stvari pritožili pri Njih veličanstvu in svetlosti in poprosili, naj se vendar kaj ukrene, da se ne povečajo zmede. Ker pa Ratkaj, ki je kriv zločinstva, tudi *in specie* taji plenitev, prosijo odborniki, da Njih veličanstvo in svetlost odloči veljavne komisarje, ki si bodo v imenu cesarja vse ogledali. Potem naj Ratkaja in Dornbergerja in ju tovariše in ravno tako oškodovane graščake in njih podložnike pozovejo na besedo in enega zoper drugega pridno zaslišajo. Nadalje naj se potrudijo, da vrne stranka stranki to, kar ji je vzela in da se vsi iz lepa poravnajo. Ko bi se pa ta ali oni temu ustavljal, naj to po izvidu zapišejo in veličanstvu in svetlosti sporočijo, da se ostro postopa proti krivecu. Ker so tačas Ratkajevi in Dornbergerjevi konjiki na hrvaški granici, naj se pozove podkovnik Vit pl. Holleneck, eden izmed vojaškega sveta, ali kdor drugi, ki je veličanstvu po volji, v komisijo. Toda *periculum in mora*; kakor sem čul, se mnogo podložnikov v trope zbira in punta. Ko bi ne bil hitro zadušil upor in jib razkropil, bi bili gotovo planili na Dornbergerjevo posestvo pri Rogatecu in mogoče tudi onstran Sotle napadli Ratkaja in se maščevali nad jim. To bi pa bilo proti pogodbi,

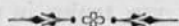
¹ Cesar Maksimilijan II. štajerskim stanovom, Dunaj, 16. junija 1573.

ki jo je Štajerska sklenila z ogrsko krono, in lahko bi med obema nastale nove zmede¹.

Po tem nasvetu se je ravnala vlada: imenovala je komisarje, da določijo škodo in sporočijo uspeh deželnemu knezu. Še le sedaj se je udal Ratkaj: obljubil je poravnati škodo, ki jo določijo komisarji. Nato je Karol II. stanovom ukazal, naj mu izročijo vojaško plačo in ga radi tega ne stiskajo, dokler se ne poravna spor².

Kaj je sklenila komisija in koliko je plačal Ratkaj, ne vemo, zakaj prav tu prekinejo naša poročila. Ker je pa Ratkaj priznal zločin in ker so bili deželni stanovi zvesti in mogočni zaščitniki Ivanu pl. Helfenbergerju, smemo domnevati, da sta Ratkaj in Dornberger vsaj tega zadovoljila. Če je kaj, in koliko je odpadlo na uboge kmete, o tem nam niso akti pri rokah. A tudi o kmetih sme se misliti, da jim je graščak priskočil na pomoč, saj je premožnost podložnikov podlaga blaginji graščakov. V tem in drugih sličnih slučajih se je toliko oziralo na podložne kmete, kolikor je ozir koristil graščakom.

V Gradcu, dne 13. junija l. 1573.

Priloga.

Zaznamek blaga, ki so ga Ratkaj in njegovi vojščaki podložnikom Kunšperka uropali in siloma odnesli.

I. Na Križanem vrhu:

1. Jurku Križančniku: 2 konja, vredna 23 tolarjev; nadalje 6 molznih krav, 5 velikih bohov mesa, 4 velike piskre masti in vse truge in platno in vse drugo pohištvo; vse to je bilo vredno vsaj 300 cekinov.

2. Martinu Križančniku: 2 vola, 1 konja in vse truge in platno z vsem pohištvom.

¹ Pismo namestnika deželnega glavarja cesarju Maksimilijana II in deželnemu knezu Karlu II. (s. d.).

² Pismo Karla II. štajerskim stanovom dne 6. julija 1573.

3. Gregorju Kolariču: 1 konja, drugemu Greg. Kolariču: 1 konja, 1 boh mesa z vso obleko in pohištvom.

II. V Dekmarici:

1. Martinu Pungračiču: 4 vole, 1 konja, 4 krave, 3 bohe mesa, nadalje truge in platno in vse pohištvo.

2. Martinu Cestninarju (Mautner): 4 vole, 1 konja, 2 molzni kravi, 2 boha mesa in vse truge, platno in druge pohišne stvari.

3. Mihaelu Županu: vse pohištvo in poljske pridelke, sploh vse, kar je imel, razen 2 konj, ki sta stala za kletijo.

4. Primožu Zbriču: 3 molzne krave in truge, platno in vse pohištvo.

5. Andreju Vrečiču: 2 molzni kravi, 1 telico, 1 konja in vse platno in pohištvo.

6. Mihaelu Bartlu (Wärdl): 2 konja, 4 molzne krave in vse platno in pohištvo.

7. Sebastijanu Štrajcu: 3 molzne krave; njega so pa zajčili in odvedli.

III. V Srebrniku (Silberbach):

1. Gregorju Gršaku: 6 volov, 6 bohov mesa in vse truge in platno in vse pohištvo, kar ga je bilo v hiši; vse to je bilo vsaj 200 cekinov vredno.

2. Tomažu Kladeju: vse truhe in platno z vsem pohištvom.

IV. V Bistrici:

1. Martinu Požirku: vole, 34 tolarjev vredne;

2. Lovrencu Zoreniču: tri vole, vredne 31 tolarjev;

3. Štefanu Pisovcu: tri suknje in 1 puško.

V. V Golobinju:

1. Matiji Podvinšku: 4 vole, 2 kobili, 2 triletna junca, 4 molzne krave, 1 telico in vso obleko in pohištvo. Razen tega je Dornberger vzel Helfenbergu 1 konja, ki je vreden 12 tolarjev.

2. Mihaelu Čevljarju: 2 vola, 1 junca, 2 molzni kravi, 2 boha svinine in vso obleko in pohištvo.

3. Martinu Alumku: 6 molzних krav in 2 junca.

4. Miklavžu Riegelju: 2 molzni kravi, njega pa so tako pretepli in nabili, da bo težko okreval.

5. Matiji Niklavcu: 6 molznih krav, 2 junca, nadalje truge in platno in vse pohištvo.

6. Gregoriju Kuhariču: 3 molzne krave; njega pa so hudo ranili in tako pretepli, da bo težko okreval.

7. Gregoriju Plumku: 3 molzne krave, 3 junce in vse, kar je imel v hiši.

8. Županu v Golobinjku: 6 molznih krav, 5 juncev, nadalje truge in platno in vse pohištvo.

VI. V Malikovcu:

1. Lenartu Kunstiču: 5 molznih krav, 3 junce, nadalje truge, platno in vse pohištvo.

2. Gregoriju Reberščaku: 3 molzne krave in 1 vola.

VII. V Polju

so Jakoba Dobrino in njegova hlapca ujeli in ju odvedli v sužnost.

VIII. V Plesu

so vse vaščane oropali, razen nekaj živine nimajo ubožci ničesar.

Zaznamek blaga, ki sta ga Ratkaj in Dornberger ugrabila podložnikom Ivana Helfenbergerja.

1. Primožu Lončariču: par volov, 14 sukenj, 2 kamižoli, 10 ruh, 2 jezdilni sedli, 3 uzde, 9 kril, 1 brano, 3 vajeta, 6 poveznic, 9 peč, 5 motik, 1 železno verigo, 1 sekiro, 1 boh svinine, 6 plečet, 2 vinomerca, 10 funtov loja, 1 odejo, 1 kravjo kožo, 3 podplate in 20 vedrov vina. Nadalje so razbili vrata 4 (vinskih) hramov in odnesli ključavnice in druge stvari.

2. Martinu Lončariču: njegovi ženi so ugrabili 1 rdeče krilo, 9 peč, 3 prače suknja (Trieglertuch) in 1 odejo.

3. Mihaelu Lončariču: 1 boh svinine, 1 jezdilno sedlo, 1 pečo, 4 ženska krila, 1 sekiro in 2 čepi (avba).

4. Matiji Srdiču: par volov in telic, 1 merjasca, 3 hlebe masti, 8 ruh, 2 suknji, 40 hlebcev sira, 14 pračev nevaljanega sukna, 8 mernikov pšenice, 1 lemež, 4 motike, 2 sekiri, 1 irhaste hlače, 6 sukenj in 4 piskre masti. Nadalje so ugrabili sedmero svinj in povojenino dveh krav.

5. Primožu Srdiču: 9 peč, 4 suknje, 2 čepi, 1 pisker masti, 1 odejo, 2 svedra, 1 ruho in par bregeš.

6. Juriju Kovaču: klešče, naklo in drugo železno orodje, ki ga potrebuje kovač; za 12 tolarjev ne bi ga nihče izdelal; nadalje 2 kravi, pol boha svinine, povojenino 1 vola.

7. Juriju Kaspretu (Cafprät): 1 suktnjo, 1 kožuh, 1 koso, 1 usnjeno torbico, 14 svinjskih klobas, 6 mernikov pšenice in meh, z moko napolnjen, in 3 ključavnice.

Dvoje slovenskih fevdskih priseg.

Dr. J. J.

Nemalo zaslugo si je stekel Evgen Planer, ki je priobčil iz arhiva višjega deželnega sodišča v Gradcu nekaj zanimivega, doslej še neznanega gradiva. V svoji lani izdani knjigi „Recht und Richter“ poroča obširno o treh prisežnih knjigah nekdanje notranje avstrijske vlade v Gradcu in omenja, da obsegata dve teh knjig tudi po eno slovensko prisego. Posrečilo se je nam dobiti te „Juramentenbücher“ v pogled. V naslednjem prinašamo opis obeh knjig s slovenskimi prisegami, prepis priseg, pa nekaj komentarja. Na koncu stoje še pripomnje o pomenu teh dokumentov za uporabo slovenščine v fevdskih zadevah.

I. Prva, starejša zaprisežna knjiga ima na zunanjih usnjenih platnicah utisnjeno: „Der Hochlöblichen I. Ö. Regierung Jurament Buech“. Na obeh platnicah je sredi umetno risan grb, dvoglavi orel z amblemi raznih dežel; videti je, da je bil sprva pozlačen. Nikjer pa ni videti ne letnice ne podpisa. Ob začetku ima knjiga abecedno kazalo, potem sledi 64 listov, ali mnogo jih ni popisanih. Prisega stoji v 3 oddelkih, a najdejo se hitro, ker ima prvi list vsakega oddelka ob strani nekak prijemač, narejen iz pečatnega voska.

Prvi del obsega prisega, ki se nanašajo na upravo; naslovi priseg so ti-le: 1. Vice Statthalters Aydt; 2. Regiments Cantzlers Aydt; 3. Gemainer Khays. May. Rath Aydt; 4. Camer Procuratoris Aydt; 5. Der Secretarien vnd Cantzley zuegethonen Aydt; 6. Der Vunder Marschalkh Aydt; 7. Deß Türhüetters Aydt; 8. Deß Haitzers Aydts Pflicht; 9. Deß Land Profossens

Aydt; 10. Deß Regiments Profossens Aydt; 11. Der Ainspaninger Aydt; 12. Des Landtshaubtmans in Steyer Aydt; 13. Des Landtsverwessers in Steyer Aydt; 14. Eines Khellermaisters in Steyer Aydt; 15. Eines Vizdombs zue Leybniz Aydt.

Drugi del se tiče več ali manj pravosodstva in obsega te-le obrazce: 1. Der Stött vund Märckht in Steyer, Richter Aydt; 2. Der Paan Richter Aydt; 3. Der Burgermaister und Rathspersonen auss den Stött vnd Märckhten Aydtspflicht; 4. Der Procuratoren Aydt; 5. Der Zeugen Aydt; 6. Juramentum paupertatis; 7. Juramentum ad catholicam; 8. Wällischer Zeugen Aydt. Razen zadnje italjanske prisege je pisala vse prejšnje v prvem in drugem delu ena in ista roka.

V tretjem delu pričinja spet rokopis istega pisca, ki je napisal prisege pred italjansko. Te prisege se tičejo samo fevdstva in se glasé: 1. Lehenspflicht in Steyer für die principal Lehens Vafsallen; 2. Lehenspflicht an die Gewaltstrager; 3. Lehenspflicht auf die Gewaltstrager so an statt ainer Weibspersohn die Lehen empfangen; 4. Aydt vnd Pflicht der Lehens Principalen in Khärndten; 5. Aydt und Pflicht der Lehen principalen in Crain; 6. Aydt und Pflicht der Lehens Principalen in der Graffschaft Görz; 7. Lehenspflicht auf die Gewaltstrager in Khärndten, Crain vund Görz; 8. Aydtspflicht vber daß Erbschenckhen amt zue Salzburg; 9. Lehenspflicht vber dass Obriste Erb Postmaister Amt in Steyer. Na to prideta v nadaljevanju tega oddelka od druge roke pisani prisegi: 10. Lechenspflicht vber daß Land Marschallschen Amt in der Fürstl. Graffschaft Görz; 11. Gewaltstragers Aydts note vber das Lechen des Landtmarschallschen Amt in der Fürstl. Graffschaft Görz. Naslednjo, 12. prisego, ki je deloma slovenska, deloma hrvaška, je očitvidno pisala zopet druga roka; prepis te prisege sledi spodaj. Nato še sledé prisege očitvidno istega rokopisa, kakor slovenska: 13. Wallische Lehenspflicht Pro Principali ipso Juramento Feudale; 14. Wallische Lehenspflicht Juramento Feudale Pro Mandatario; končno: 15. Aydt wie eine Parthey der andern Ihre Seel schwören kan

Sonsten daß Juramentum perhorrefcentis genant. Zadnja prisega je vzeta iz neke posebne pravde, pa je takisto s fevdstvom v zvezi (o tem glej Evgen Planer, loc. cit., str. 142).

Natančni prepis zgoraj pod III. 12. označene prisege slove:

Windische oder Crabatische Lehenspflicht.

(Leopoldü)
Carolum

Vi boste oblúbili Inu perségli timu nay Svetlóstimu, naymozhnéshimu, inu naymogózhnimu Rímschimu Zesáriu, tudi Vogérskimu inu Pémskimu kralu, Gospódu Gospódu (Ferdinándu temu Trétiemu) Erzhérzogu vu Österreíchi Hérzogu vu Burgúndi, vu Steferye, vu Korotanu, vu Craine, vu Birtémbergo, knesu vu Tiroli, inu na Gorízi. Náschimu gnadlouístimu gospódu, inu nega Suetlósti Erbam, suest inu Pochóran bitti, To blagú inu diane katéru vam, inu vaschem Erbam bode possódeno od nega Zesársche Suetlústi kúliko krat ⊕ sa schlushíti, inu spet preíeti, Inu ako vi kaku satáyeno blagú suédefte, alli spráschate, taistu negoui Suetluste Iskásate, inu uidetsch sturiti, kaku enimu suéstimu, inu Pokórnimu schluscháb-niko prute suoiemu Gospudo sturiti se spodobi, inu on letu dopernesti je douschan.

⊕ pride

Aliter magis Croaticé.

(Leopoldu)
Carolum

Vi bódeste alli hózhete prissezhi, timu nay Suetlostimu, nay mogozhnimu I nay mozh-neiskimu Rimskimu Zesaru tudi Vogerskimu I Pemskimu Kralu, Gospodinu Gospodinu (Ferdinandu) Erzherzogu Osterreischimu, y Herzogu Burgundskimu, y Stayerskemu, y Korotanskemu, y Cranskemu, nashimu premilouístimu Gospodinu, y nich Zesarskhi

Suetlusti porodnim ali Firstnim Erbam, da hochiete suest y pokoran bitti, Letu blago y dianie, kateru se sadaí uam y uaschim porodnim otrokom possodi, alli na possod isrochi, skus nich Zesarsko suetlust, tuliku kuliko crat pride al se prigodi sa schluscht, y supet priyeti, y akhu ui kadai khatu satayenu blagu suefte ali ispraschete, tuistu nich Suetlusti iskafat y napovedat, kaku animu suestim y Pokornimu slugam se spodobi, y ufe tuistu dopernesti, kar iedan suest poddan pruti suoimu Gospodinu dolschan y oblubil sturiti, po daschelski navadi y praudi onoga isrozeinia ali possedeniga blaga pravizi.

Nachzusprechen Mit dreÿ aufgerekhten Fingern.

⊕ (Diua Maria, ta Sueta Mate Bosya y negom Suetzi.) Kako meni ie sadaí naprej ^{brano} _{steno} y sapouedano, tako hozhiu sturiti y Vuse dopernesti, tako Bog pomosi ⊕ (y negoui suetzi) (die gebenedaite Mutter Gottes Maria y negoui Suetzi).

Sueta Diua Maria
Mate bosya y vufe
Suetzi.

Prisega je pisana zelo jasno in razločno. To in pa naglasi na večzložnih besedah slovenskega besedila kažejo, da se morda večkrat pripetilo, da ni bil uradnik, ki je prisegajočim vazalom čital prisežni obrazec, dobro vešč slovenščini. Sploh bi se sklepalo na dolensko narečje. Ali o tem kakor tudi o čudnem pravopisu, ki ni bohoričica, niti italjanski, niti nemški pravopis, naj sodijo jezikoslovci. Posebej je omeniti izraz „blagu inu diane“ (blago y dianie); ta je pač prevod latinske besede — *beneficium*, ki znači posebno cerkvene fevde. In vendar je rabil pisec — menda da povdari pomen besede Lehen, Darlehen — v relativnem stavku „kateru... vam bode possódeno“, dočim italjanski obrazec pravi prosto „per li fevdi,

quali hora vi si concedono“, in nemški „Lehen, so Ihr empfangen habt.“

Da se določi čas, v katerem je bila spisana ta prisega, zato nimamo drugega zanesljivega podatka nego besedilo samo. Prvotno je veljala prisega Ferdinandu III. (1637—1657), a tudi še pod njegovim sinom Leopoldom I. (1658—1705) so prisežali vazali po tem obrazcu. To sledi iz tega, ker so v prisežnem obrazcu besede „Ferdinandu Temu Tretiemu“ v tekstu prečrtane in na strani je zapisano „Leopoldü“. (V zgoranjem prepisu značijo debeli oklepaji () prečrtane besede izvornika.) Pa tudi „Leopoldü“ je na strani prečrtano in pod to besedo zapisano „Carolum“. Pomotni akusativ „Carolum“ (dvakrat, v slovenskem in hrvaškem besedilu) na mestu pravilnega dativa kaže pač, da ni znal mož, ki je napravil korekturo za časa teh vladarjev, slovenski. Ker je Leopoldu I. nasledoval cesar Jožef I., ki je živel le do l. 1711., bi sklepali, da niso v kratkem vladanju Jožefa I. izvrševali fevdске investiture; to se je zgodilo še le za njegovega naslednika, brata Karola (1711—1740).

Glede stvarne vsebine je opaziti, da se slovenska prisega — druga, t. zv. hrvaška je itak le malo na hrvaško plat potegnjena slovenščina — ne naslanja dobessedno na nobeno izmed drugih priseg te knjige. Osobito ni v njej prav nikakega karakteristika, iz ktere ga bi se smelo sklepati, odkod so bili vazali, ki so slovenski ali „magis croatice“ prisežali. Uvod, obsegajoč cesarski naslov, se ne ujema z nobeno drugo prisego. Za Štajerce, Korošce in Kranjce je ta naslov mnogo obširnejši: navaja še „Erwöhlten Römischen Kayfser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, zue Hungarn, Beheimb, Dalmatien, Croatien Vund Slavonien khönig, Erzherzog zu Östreich, Hörzog zue Burgundien, Steyer, Khärndten, Crain, vnd Württemberg, ober vund Nider laufsniz, Grauen zue Tyroll Und Görz ...“ Najbliže stoji slovenska, skraćena titulatura prisežnemu obrazcu za solnograški „Obrist Erbschenckschen Ambt“ ali pa italjanskima obrazcema, le da — značilno — v italjanskem tekstu ni prevoda besed — „Rimskemu Zesáriu“!

Glede osebe, ki podeljuje fevd, je še omeniti: vse tri štajerske prisege prosto navajajo „die Lehen, so Euch von Ihrer Khay. May. verlihen worden“, koroška pa „die Lehen, so Ihr Von Ihrer Kay. May. als Hörzogen in Khärndten“, kranjska „... als Hörzogen in Crain“, goriška „... als Grauen zue Görz verlihen worden“. (V izvirniku vse te besede niso podčrtane). Italjanski obrazec pa takisto nima nikaškega značilnega pridevka za fevdnega gospoda. Iz vsega tega moremo pač sklepati, da je notranjeavstrijska vlada v Gradcu zaprisegala štajerske vazale *eo ipso* kakor namestnica cesarja in štajerskega gospoda, koroške, kranjske in goriške vazale pa izrazilo kakor mandatarica dotične deželne gosposke, pri slovenskih, hrvatskih in italjanskih prisegah pa ni delala posebnega razločka. Bržčas je mnogo k temu pripomogla tudi — udobnost, da se je mogel rabiti en obrazec za vse edino slovenskega jezika zmožne prisegovavce iz Štajerske, Koroške, Kranjske, Goriške in Istre, ki je tedaj malo ne do polovice spadala k Notranji Avstriji. Spomina vredno je tudi še to, da imajo vse prisege fevdskih vazalov, kakor je gori omenjeno, po dvoje prisežnih obrazcev, prvega za principale, drugega za mandatarje (Gewalttrager, Mandatarius); ako ni prišel vazal sam na prisego v Gradec, je prisegel zanj kak pooblaščenec. Bržčas se je izvrševala taka pooblastitev po pismenem potu, kar je bilo takrat navadno. Edino slovenska prisega nima obrazca za slučaj pooblastitve. Ali smemo iz tega sklepati, da se je slovenska prisega dopuščala samo takrat, kadar je prišel dotični, le slovenščini ali hrvaščini večji vazal, sam v Gradec, da pa si je inače volil za pooblaščenca kakega znanca iz Gradca in okolice, ki je znal tudi nemški? V protislovju s to domnevo stoji dejstvo, da so italjanski vazali prisegali tudi po nadomestniku — italjansko!

Naposled še kratko opombo o končnih besedah, katere je izgovarjal prisegovavec sam s privzdignjenimi tremi prsti. Prvotni tekst je bil sestavljen za vse prisege cele knjige — brez dostavka o Devici Mariji, Materi Božji. Menda se ne motimo, ako

stavimo ta dostavek na rovaš vplivu reformacijskega duhá. Sodili bi torej, da so se obrazci vseh priseg te knjige sestavili precej zgodaj za Ferdinandove vlade. Pozneje pod Leopoldom I. pa so očitno istočasno ob prečrtanju Ferdinandovega imena ustavili besede, da se kliče na pričo tudi Mati Božja. V zgoranjem prepisu je z oklepaji pokazano, da so iz prvotnih besedi „Bog pomozí y negoui suetzi“ zadnje tri besede prečrtali pa dodali „die gebenedaite Muetter Gottes Maria y negoui suetzi.“ Morebiti je ta ponesrečeni dodatek nastal, ker si gosposka ob prvi potrebi slovenske ali hrvaške prisegi po novi šegi, ne znajoč pravega prevoda, ni mogla drugače pomagati, kakor da je kar nemške besede vrinila! S sodelovanjem kakega slovenskega prisegovavca pa se je stvar naposled vendar vredila... Čudno je tudi, da se glasi slovenski konec „y vufse suetzi“ prav kakor italjanski „tutti gli Santi“, dočim so se klicali na pričo v nemščini vseskozi „alle liebe Hayligen“. Italjani so pa imeli že takoj, t. j. že za Ferdinanda III. na koncu prisege besede o Materi Božji („cosí Iddio m' aiuti, la Madonna Santissima Vergine Maria e tutti gli Santi“), kajti tu ni bilo treba pozneje nobenega popravka, dotične besede stoji v prvotnem rokopisu.

II. Po smrti poslednjega moškega Habsburžana je prišla menda prva zaprisežna knjiga, ki so jo, kakor se vidi iz oguljenih in omazanih listov, kaj pridno uporabljali, iz veljave. Novih zaprisežnih obrazcev pa gotovo niso priredili po starih; besedilo je čisto drugo, tudi obrazcev je mnogo več. Namestu prve zaprisežne knjige z 64 listi si je napravila notranjeavstrijska vlada za Marije Terezije — kar dva foljanta zaprisežnih formularjev. Prvi ima naslov: *Der Röm. Kay. Königl. Maytt. I. Ö. Regierungs Juramentenbuch*; le ta ima vse druge prisegi raz en fevdskih. Pričenja z *Vicestatthalterns Aydt*, obsega obrazec za „Hauptmanna“ na Reki, v Trsti in Gorici, za vsakojake uradnike in notarje in končuje s procesualnimi prisegami. Vse so nemške, le pri prisegi za priče se nahaja italjanski prevod. (Natanjčnejše podatke glej *Planer*, I. c., stran

138 nasl.) Ta knjiga se je gotovo rabila še za vladarja Jožefa II., kajti vsaj pri nekaterih prisegah — ne pri vseh — sta prvotno vpisani imeni vladarice Marije Terezije in sovladarja Štefana prečrtani in z besedama „Josepho 2do“ nadomeščeni.

Drugi foljant, ki obsega 172 strani, pa se tiče zgolj fevdskih priseg; naslovljen je: „Lehens : Pflichten : Iber Die Samentliche In : Denen I : Ö : Ländern Pefindliche Landts Firstliche Lehen : .“

Da se razvidi struktura fevdalne uprave, navedemo vse prisege te knjige, in sicer primerjalno; zato se ne držimo reda v prisežni knjigi.

a) Na čelu je: Des Lehens Secretarii Aydt; le-ta našteva vse dolžnosti tega opravitelja ki je bil bržčas tudi zaprisegovavec ter upravnik fevdске deske.

b) Za „Lehenspflicht für die Prinzipal Lehens Vasallen“ je poseben obrazec za Štajersko in Koroško; za prvo deželo v dvojni obliki, prvič za tiste, „welche der Erbhuldigung beygewohnt und das Jurament abgelegt haben“, drugič za tiste, ki se tega čina niso udeležili. Enaka splošna fevdska prisega je tudi v knjigi za kranjske in goriške vazale, a tu se imenujejo le „Lehensprincipalen“.

c) Za Štajerce veljajo še posebne prisege: Lehenspflicht in Steyer für die Gerhaben (varuh = jerob¹); Lehenspflicht an die Lehensträger für sich selbst und seine Lehensconsorten; in Lehenspflicht auf die Lehenstrager, so anstatt einer Weibsperson die Lehen empfangen. Vzporednih enakih obrazcev za druge dežele ni.

d) Za Štajersko, Koroško in Kranjsko ima knjiga posebne prisege za Obristlandmarschallamt; za Goriško tudi, a tu se glasi ta urad Obristerblandmarschallamt.

e) Za Štajersko, Koroško, Kranjsko in Goriško so enake prisege, — za vsako deželo posebej — za naslednje urade: Obristerbstallmaisteramt, Obristerblandkammerer Amt, Obristerblandhofmaisteramt in Erbfalkhenmaisteramt, za Štajersko

samo za Obrist Erblandhofmarschallamt, Obrist Kuchelmaister Amt in Obristsilberkammerer Amt.

f) Za Štajersko in Kranjsko: Erbfürschneider Amt.

g) Za Štajersko, Koroško in Gorico: Obrist Erbjagermaister Amt, za Kranjsko Obrist Erblandjagermaister Amt. Pri Štajerski sta dva obrazca, eden za tistega, „welcher der Erbhuldigung beygewohnet hat“, drugi za onega, ki ni bil navzoč pri dedni poklonitvi.

h) Samo za Štajersko velja prisega za Erbpostmaisteramt in Steyer.

i) Za Koroško, Kranjsko, Gorico: Obrist Erbtruchseß Amt.

j) Za Koroško in Kranjsko: Obrist Erbstäblmaister Amt.

k) Za Koroško: Obristschenkhenamt, za Kranjsko: Obrist-Erbmundschenkhen Amt, za Gorico: Obristerbschenkhenamt; slednji urad ima tudi Solnograška in zanj se nahaja v tej knjigi poseben zaprisežni obrazec.

l) Po vrsti je predzadnji obrazec za Wällische Lehenspflicht: Pro principale ipso, takoj za njo ista: Pro Mandatario.

m) Poslednja je prisega za Windische oder Crabatische Lehenspflicht.

Dostaviti je, da je takoj za vsako prisego za principala poseben obrazec za „Gewalttragere“, le pri slovensko-hrvaški prisegi ga pogrešamo.

Ta se glasi doslovno:

Windische oder Crabatische Lehenspflicht.

Vi budetefse prisegli nai Szvetleifsemu, nai Moguchneysemu y neobladneifsemu Principu, y Gosponu, Gosponu Franciscu odebranomo Rimskom Cefсарu, vu szvih Vrimena porekfsajuchi Vladania, Nemskom, y Jerusalemskom Kraliu, Herzogu vu Lothringi y Baar, velikomu Herzogu vu Toscani, kakti spolak-vladiteliu, takai fse nihorom Velichanstvu nai szvetleifsoi y nai moguchneifsoi Principifsi i Gospi, Gospi Mariae Theresiae Rimskoi, Vugarskoi, y Bemskoi, Kralizi, Erzherzogizi Vu Au-

stry, Herzogizi vu Burgundii, y Braband, vu Steieru, vu Karinty, y Krainskom orsagu, vu Mailendu, Mantovi, Parma, Piacenza, y Virtenbergu, Grofficzu vu Habsburg, Flandern, Tyrol, y Gorizi, nafsoi nai Milostivneitsoi Gospi, Gospi, y zemalskoi Principifsi Nihovom Velichanstou, y nihovom Spolu zaradi lehna kogavisada prieli budete, virany pokoran buduchi takov Lehen kuliko krati potribno bude svagda prieti imate, takafse otaine Lehne ako koie znate, ali do potla Vami znane budu, Nihovom Czesarskom, y Kralievskom Velichanstvu, ali nihovoi postavlenoi steierskoi Regirungi ochitovati, y pokazati imate, takafse jednomu lehens=podlosniku pristoie, y duzan svomu lehenskom gosponu izkazati.

Folgende Worth sollen mit erhobenen Fingern nachgesprochen werden.

Kako meni ie Sadai naprei brano, y sapouedano, tako hozim sturiti, y vuse dopernesti, tako meni Bog pomosi Sueta duia Maria, mate Bosia y vuse svetzi.

Rokopis te prisege je od iste roke kakor cela knjiga in je kaj lahko čitljiv. Pisec najbrže ni bil slovenščini ali hrvaščini večš, in če ne bi pri prepisavanju napravil treh sličnih napak: nihorom (prav nihovom), porekfsajuchi (povekfsajuchi) in ochitorati (ochitovati). Jezik je na prvi pogled ves drug kakor v prvo opisanih prisegah; bolj je hrvaški kakor slovenski. Izrazov: spolakvladitelju (sovladarju), virany (veren), otaine (pritajene) bi ne umel neuk Slovenec. Tudi vpliv madžarščine je razviden, kakor kaže izraz orsag (orság=država), še bolj pa vpliv nemščine. Pozabljeno je lepo ime Gorotan, namestu slovanskega izraza za beneficium — blago i dejanje se šopiri ‚lehen‘, namestu vlade imamo ‚regierung‘.

V stvarnem oziru je pripomniti, da so uvedne titulature v slovenskohrvaški prisegi prav tiste kakor v nemških in italijanskih. V ostalem tekstu pa se malo razlikujejo od drugih. Tisti stavek, ki pravi „zaradi lehna, kogavisada prieli budete“, se glasi v občem vazalskem za Štajersko samo, „die Lehen, so Ihr von Ihrer Kay. König. Maytt. zu empfangen habt“, za

Koroško, Kranjsko in Goriško je pa za besedo „Maytt.“ ševrinjeno „als Herzogin in Khärndten“, odn. „... in Crain“, odn. „als Gräfin zu Görz“. V italjanski prisegi stoji samo „per li feudi, quali hora vi si concedono“, torej kakor v slovensko-hrvaški — brez razlikovanja značaja fevdskega gospoda. Očividno sta obe prisegi prikrojeni za — deželjane vseh kronovin, samo da so smeli Italjani prisegati tudi po pooblaščenih v italjanskem jeziku, Slovenci in Hrvati pa ne, kajti zanje nima prisežna knjiga potrebnega obrazca.

* * *

Ob sklepu naj spregovorimo nekoliko o pomenu teh, iz arhiva višjega deželnega sodišča izkopanih fevdskih priseg.

V Notranji Avstriji je veljalo kakor v Avstriji sploh longobardsko fevdno pravo. Bitstveni momenti fevda po smislu tega prava so bili prvotno sledeči:

1. Vazal služi zato, ker je prejel posest in vžitek fevda, svojemu gospodu v vojni.

2. Ženske, duhovni in vsi za fevdsko službo nesposobni so bili izključeni od fevda.

3. Fevdni predmet je nepremičnina ali enakovredna stvar.

4. Ob vsaki premembi fevdnega gospoda ali vazala je obnoviti fevdno dolžnost.

5. Fevdno dolžnost je prevzeti pod prisego („Nulla autem investitura debet ei fieri, qui fidelitatem facere recusat, cum a fidelitate feudum dicatur vel a fide: nisi eo pacto acquisitum sit feudum ut sine juramento fidelitatem habeatur“, Liber feudorum II., tit. 3.)

6. Moški potomci prvega prejemnika fevda nasledujejo kakor dediči po bližnji vrsti sorodnosti.

7. Ako ni v fevdni pogodbi izrecno nasprotno dovoljeno, se fevdi ne prodajajo.

8. Vazal zgubi fevd le vsled „fevdnega pregreška“, ki pa ga je dognati po sodni poti.

Ta prvotna osnovna načela (prim. v. Kremer, Das longobardisch-oesterreichische Lehensrecht, I. str. 100) so se sča-

soma v marsikakem oziru okrhala, razmerje med fevdnim gospodom in vazalom je postajalo čim dalje tem rahleje, vazali so dobivali vedno več svoboščin, dokler niso bili — rekli bi — le po imenu še vazali. Tudi naši prisežni knjigi pričata o tem procesu glede dveh velevažnih momentov. V fevdski prisegi, sestavljeni v času tridesetletne vojne, ni izrecnega govora o vojni službi, v prisegi izza časa Marije Terezije pa pogrešamo sploh vsak, še tako skromen spomin na „službo“. Pa tudi glede drugega prej navedenega osnovnega momenta vidimo, da v fevdnem pravu novega veka nima več veljave, vsaj za Štajersko ne. Kajti v obeh prisežnih knjigah imamo poseben obrazec za slučaj, da prejme štajerski fevd ženska; seveda se je investitura podelila v takem slučaju moškemu nadomestniku vazalnice.

Baš ti zaprisežni knjigi kažeta nadalje, da se je ohranila prisežna dolžnost (gl. zg. t. 5) glede deželno knežjih fevdov v Notranji Avstriji vsaj še do Marije Terezije. To je kolikor toliko čudno; kajti že Leopold I. je izdal generalni mandat z dne 13. aprila 1665 (codex austriac. part. I., pag. 775), da fevdskih priseg sploh ni treba. V resnici se v Avstriji pod in nad Anižo niso več vršile fevdске prisege, ampak zadostoval je — pismen reverz (v. Cremer, loc. cit., str. 205, 237). Seveda imamo v naših prisežnih knjigah dokaz le za deželno knežje fevde; kako je bilo pri zasebnih fevdih, o tem nam ne podaja vsebina teh prisežnih knjig pojasnila. Pač pa smemo iz dejstva, da v knjigi fevdskih priseg za Marije Terezije ni nikjer prečrtano ime Marije Terezije in nadomeščeno z Jožefom II., dočim se je to v knjigi uradniških priseg iz iste dobe skoraj dosledno izvedlo, sklepati na tó, da — je Jožef II. odpravil prisege tudi pri deželno knežjih fevdih.

Premotrimo naposled še drugo stran slovenskih priseg: njih kulturnozgodovinski pomen!

Nekako za *communis opinio* velja, da sta bila od novega veka naprej i uprava i pravosodje izključno nemška. Da citiramo enega avtorja za vse druge! Dr. Alfred Fischel (Das

oest. Sprachenrecht, 2. Aufl. [:1910:], str. XX) trdi: Selbst in dem von Wällischen und Slovenen umstrittenen südlichen Gelände bis an die Adria, etwa Triest ausgenommen, gehört Adel und Bürgertum in dieser Periode (namreč 1526—1620) weitaus überwiegend dem deutschen Volke an und waren Verwaltung und Justiz nur deutsch administriert. Ferdinand I. untersagte ausdrücklich und für alle Zukunft den Gebrauch Lateins in der oesterreichischen Verwaltung, indem er in seinem denkwürdigen Rescripte vom 8. August 1555 ein für alle mal festsetzte, dass bei allen niederoesterreichischen, d. i. bei den Gerichten in Oesterreich ob und unter der Enns, Steiermark, Kärnten und Krain mit den angereichten Herrschaften (d. i. der windischen Mark, Möttling, Istrien und Karst) dem alten gemeinen Gerichtsgebrauche entsprechend keinem gestattet werden soll, in einer anderen als der deutschen Sprache zu prozedieren. Le za Kranjsko priznava Fischel malo izjemo: Immerhin muss der Gebrauch der krainerischen Mundart bei den Dorfgerichten angenommen werden; von Einfluss auf die allgemeine Gestaltung der Dinge konnte dies nicht sein, da die dumpf hinbrütende Masse der untertänigen Bauern für das öffentliche Leben der Alpenländer nichts bedeutet (l. c., str. XXI). Za naslednjo dobo 1620—1740 se sklicuje Fischel na Meriana (Topographia provinciarum Austriacarum 1679) in trdi glede Kranjske in Goriške, da je bila uprava izključno nemška (l. c., str. XXVIII); glede ostalih dežel slovenskega rodù, ali za naslednje čase pa niti v misel ne jemlje, da bi bila stvar mogoče tudi drugačna.

In vendar je morala biti stvar drugačna! Ako so se vršile prisege slovenski, je to znamenje, da so bili vazali tu, ki niso znali nemški. Ako so pa taki cesarski vazali prihajali v Gradec na slovensko prisego, onda je pač jasno, da se ni niti ostali investiturni proces ob sodelovanju notranje avstrijske vlade v Gradcu vršil v kakem drugem jeziku. Zanimivo bi bilo pregledati fevdsko desko iz teh časov, da bi se doznalo, v katerem jeziku se je napravil zapisnik o prisegi. Iz vsega

tega pa tudi sledi, da „die dumpf hinbrütende Masse“ — slovensko ljudstvo ni sestajalo le iz podložnih kmetov, ampak tudi iz cesarskih fevdnih vazalov, reprezentantov gospodujočega elementa, plemstva! Ako trdi Šuman (Die Slovenen, [1881:] str. 120), da se je sredi 16. stoletja v kranjskem deželnem zboru slovenski razpravljalo, onda so slovenske fevdске prisega, čeprav ne dokaz, pa vendar kreпка podpora za to trditev, in bržčas tudi pozneje ni bilo drugače, ako je morala celo cesarska vlada v Gradcu — in to navzlic reskriptu z dne 8. avgusta 1555 — s cesarskimi vazali poslovati slovenski.

Seveda iz vsega tega še nikakor ne sledi, da so bili samo slovenščini večji plemiči — Slovenci v današnjem političnem smislu besede. Ideja nacijonalizma, ki dandanes z neodoljivo silo posega v tok zgodovine narodov, je bila spočeta še le ob koncu 18. stoletja (gl. Ludwig Gumplovicz, Das Recht der Nationalitäten und Sprachen in Oest.-Ung., [1889:] str. 3 nasl.); tisti čas pa tudi slovenskih fevdskih priseg — ni bilo več.

Národno blágo vogrskij Slovãncof.¹

Zapísao v prêkmürskon narêçji Števan Kúhar.

(Konec.)

Pripònba.

Spodánjã národno blágo já zapísano po fonãtiki, záto sä f-tòn poglédi lôçi od lãni objãvlãnoga. Tô sä já pa zgòdilo tàk, ka já gòspon profãsar *dr. Štrekelj* žãlo, nãj zapíšuñän té riçi pòfsãn tàk, kak tú guçimo, pa mi já pòsloq za tò túj nikša navodila. Tãg za tá navodila, kãk túj za njãgovo dobrovòlnost, š-štãrof já mãnè na zapíšuñãjã té stvãri nagovãrjao, sä njãmi na tòn mèsti jáko lipò zafãlin. Tô san pa dúžãn fçiniti nè sãmo záto, ka sä zaj orãni pa objãvi tò národovo blágo, pa ka sä tak Slovãnci na òvon krãji Mürã zoznãnijo z-narêçjon pa z-lúckof poezijof svòji prêkmürski brãtof, liki túj záto, ka sä já pr tòn dèli zbidila v-mãni vékša lúbav do svòjãga mãtarinoga jãzika, štãroga san sä potòn bòlä támãlito záçao fçíti.

Pojasnila za çtãnjé sä mi vídijo nãpotrèbna, záto já túj opústin. Zapòmlin sãmo príšãstna:

„Opòmbo“ na str. 107. ČZN. VII poprãvin s-tèn, ka já glãsnik „e“ f prêkmüršçini nè tròjã, liki çãtvéro vřstã, nãjmrã: ä (otprti kratki: pãs), e (zaprti kratki: tè, dèkla), è (zaprti kratki diftonk: rèç) pa é (otprti dúgi: lén). „g“ já srègnji glãsnik mãd „dj“ pa mãd „gj“. Prim.: gè zãgãn.

„h“ glãsnik já nã-konci rèçi zãfsãma prãmíno ãli sä já pa sprãmèno v „j“; v-zaçetki, pa srãd rèçi sä já getan obdřzao. Naprfliko: krúñj (kruh), f-tè lêpi krajínaj (v teh lepih); krúã (krúha), grãa (graha), jáhao (jezdil), tibínãc (tujec); iãa (hiãa), lãpãc (hlãpec). Dã v-zaçetki rèçi otpãdnã „h“, sä znamãñũjã z 'znaménjon, tò pa záto, ka sä prãt tàkšimi riçmi sprãmènba soglãsnikov vřši, kak çi-j sä zaçinjalã s „h“. Naprfliko: „v hiãi“ sä prinãs prãvi: fíži, pa nè „v iãi“, flèvi, pa nè „v lêvi“ itd.*

Tú zapòmlin túj pravila, po štãrij sä sprãmínjavlãjo v-nãšãn narêçji kònçni soglãsniki. Tá sprãmènba díli soglãsnikã f-tri vřstã. Nãjmrã: v-mãjkã (b, d, g, v, z, ž), f-trãdã (p, t, k, f, š, s, [h]), pa f-tãkòçã (c, ç, j, l, m, n, nj, r). Pravila so pa ãta:

Çi sä rèç kònça na mãjki soglãsnik pa za njòf pridã tàkã rèç, štãra sä zaçinja s-trãdin soglãsnikon, tè sä té mãjki soglãsnik prvèšnjã rèçi sprãmíni f-trãdoga. Naprfliko: Bòk plãti, prãf pridã.

¹ Glej ČZN. VII. 107—128.

* Kúhar zaznamuje *h* v zaçetku besed, dasi se ne izreka, z apostrofom. Ker je dijalektoloških zapisov naloga, da se zapisuje le to, kar se res govori, sem ta apostrof opustil in to s tem veço pravico, ker se njega nekdanja egzistenca kaže navadno v spredaj stoječem soglãsniku.

Či sä rëč kônča z-dvôma mäjxima soglâsnikoma, pa za njôf pridâ rëč, štâra sä začinja s-trdin soglâsnikon, tē sä obâ mäjxima soglâsniika prvêšnja rëči sprâminîta f-trdâ. Naprîliko: Dâšč sä jâ spûsto. (Dâšč gen. dâždža.)

Râvno tāk sä sprâminî, oziroma sprâminîta kônčniva mäjxima soglâsniika f-trdâ, či rëč stojî nâ-konci stâfka âli pa pridâ za njôv vëjica. Naprîliko: Tô jâ lêpi kriš. Zaj nakaplüvlâ dâšč. Bôk, ki nas jâ čuvaô.

Či sä rëč kônča na trdi soglâsnik, pa za njôf pridâ rëč, štâra sä začinja z-mäjkin soglâsnikon, tē sä sprâminî trdi soglâsnik prvêšnja rëči v-mäjxoga. Naprîliko: Pâz biži prëg grabé (Pes beži preko grabé).

Či sä rëč kônča z-dvôma trdima soglâsnikoma, pa za njôf pridâ rëč, štâra sä začinja z-mäjkin soglâsnikon, sä sprâminîta obâ trdiva soglâsniika prvêšnja rëči f-svojâ mäjxâ sorôdnikâ. Bô zâto: Nan (Na eden) przd (prst) dâbâli. Prvi „d“ sä navâdno nâ čîjâ, zâto: Nan (Na eden) prz dâbâli.

Prâd ričmî, štâra sä začinjajo s-sâmoglâsniiki, pa prât tistimi, štâra sä začinjajo s-tâkôčimi soglâsniiki, stojjjo sâmo trdi soglâsniiki, zâto či-j sä prâd njimi rëč kônčala na mäjki soglâsnik, sä tē sprâminî f-trdoga. Naprîliko: Bôk njâmi plâti, ka mi jâ pomâgâô. V-lôk îdâmo.

Izjémo májo pr tòn zágnjân pravîli kônčni mäjki soglâsniiki âdnozložnij, pa nê akcântêranij rëči. Naprîliko: prâd lêton, mäd lêton, nad ôknon. Nadâla prâpoziciji „v“ pa „z“. Naprîliko: v-lôgi, z-rôkâ, v-ôgradi, z-ôgrada. Tâk tēvi zágnjivî prâpoziciji kâk tuj prvêšnja riči sä sprâminljo prât soglâsnikoma „c“ pa „č“ f-trdâ. Bô zâto: nat cêrkvof, prât čâbron, f-cêrkâf, š-čâbra.

Ot prâpozicijâ „z“ nâj bô âščâ zapômlâno, ka sä prât soglâsnikon „ž“ sprâminî v „ž“, prât soglâsnikon „š“ sä pa sprâminî f „š“, prâd „nj“ tuj v „ž“.

Kônčni soglâsnik rëči „jâs“ (ego) sä oponâša po zgorânji pravilaj z-ônof izjémof, ka prât soglâsniiki „š“, „s“, „z“, „ž“ sâlli, prâd drügimi glâsniiki pa sâmo čâsi otpâdnâ. Tak sä v-našân narêčji čîjâjo trí oblikâ: „jâs“, „jâz“ pa „jâ“. Naprîliko: Jâs ti žê pokâžân. Vê ti jâ žê pokâžân. Vê ti jâz dán. Pa tuj: jâ n šô = jâz bon šô.

Nazâgnjâ nâj stojî tú pomên nikâlkij rëči, štâra-j ftégnolâ c. čtêf-con biti na tâžâvo:

či = 'wenn'	âli — âli = ali — ali
čí = 'filia'	gê = 'dort'
či-j = či bi	ge = 'irgendwo'
da = 'sed'	jâ = 'ich'
da = 'ker'	jâ = 'ist'
dâ = 'wann'	jâ = 'ihrer' (sing. gen.)
da = 'wenn'	jâ = 'sie' (plur. acc.)
dâ = 'er gibt'	jé = 'ist = existiert'
âli = 'oder'	ka = 'daß'
âli = jeli; nicht wahr?	ka = 'ker'

kà = 'was'
 mi = 'mir'
 mí = 'wir'
 náj = 'uns zwei'
 náj = (slov. naj) „er möge“
 náj = obrazilo superl.
 náj = 'naháj, niháj'
 mórān = 'ich kann'
 mórān = 'ich muß'
 níkaj = 'nichts'
 níkaj = 'etwas'
 níkši = 'neki'
 níkši = 'kein'
 pa = 'und'
 pa = 'nun, aber'
 pá = 'wieder'
 sí = 'omnes' (masc.) túdi sí.
 sí = 'sibi'
 sí = '(du) bist'
 sǎ = 'omnes' (fem.) túdi sǎ
 sǎ = 'sich'
 sè = 'hieber'
 sè = 'vsòh' (túdi fsè)
 sò = 'vsò' (túdi fsò)
 so = 'sind'
 so = 'sind = existieren'
 só = 'Salz'
 san = 'ich bin'

sán = 'allein'
 tè = 'dann'
 te = also (n.-dial. álsd'nn):
 vè nan pa te níkaj ne
 zamèri 'nimm es uns
 also nicht übel!'
 té = 'hic' sgl., haec pl.;
 'huius' (fem. sgl.) 'has'
 (a. pl.)
 tā = 'dich'
 tā = 'bòtā, bódātā'
 tā = 'hos, has, haec'
 tó = 'hoc'; 'hanc'
 tò = 'das' (člen)
 tà = 'haec' (člen)
 tǎj = 'dir' (povdarjeno)
 tí = 'dir' (enklitično)
 tí = 'du'
 tá = 'haec' (fem. sg., neutrpl.
 pl.)
 tá = 'hin'
 Ano = 'ein, eine' (neutr. sg.,
 f. acc. sgl., proklitično)
 àno = 'beiläufig, etwa'
 ví = fem. dual. 'bovi'
 ví = vos
 j = bi

„Kak, kàk, tak, tàk“ so mi ášča ne pòfsān jásnī. Rávno tàk mi ášča dèla akcānt tázāvā pr áttj: túj, zaj, šča. Pólāk tè oblík sǎ nájmrā čújjājo túj dùkšā: túdi, zdaj, ášča. Kàk sǎ té ričī zaminjāvlājo ádna z drúgof, či sǎ tò godí po pravilī, sam ášča dòzđaj nē mogāo opáziti. Mislin pa, da sǎ mi tò túj razjāsnī.* Nadāla sǎ práminjāvlātā túj ričē „tísti“ pa „tèsti“. Pravilo té sprāmēnbā mi já ášča náznāno, zátō san písaq navēkšā sǎli „tísti“.

Tá so sǎ mi vidla potrebna zapòmliti. Sǎ drúga pojāsnila pa bō blagovòlo podāti gòspon profāsar dr. *K. Štrekelj*.

V Brātonci, 13. decāmbra 1910.

* Stvar je pač odvisna od tega, so li dotične besede ortotonirane (krepko povdarjene, večinoma noseč stavkov povdarek) ali pa le enklitične.

34. *Prkázän na Gorênsčici.* — Na gòrnjän kráji brátorskä vési, na tåg zvánoj Gorênsčici, já ponôci vâčkrát čüti bréčanjä máčäk pa pôkanjä biča. Tô sä práj čüjä záto, ka sä tú níkši práminôci mladénac vózi na non¹ ribäši, prät štároga ma čätvéro máčäk prážäni. Dä té máčkä zâčnäjo krnjáfcati, të mladénac pôka z-bičon pa já čêšä, ka-j sä tak potúšilä². — Zrók té prkázni já ätä: Tnda so mladénci po nádèlaj rádi pr kakšoj izi fkúpsprišli, në záto, ka-j Bogá molili, liki³ ka-j norijä dèlali⁴. Tak so sä ano nádèlo, ràvno dà já vélka mäša bíla, fktüb zèbrali na Gorênsčici pr noj izi, gèè já čätvéro mòčni máčäg bilò. Tèn máčkan so spläli s-prädíva vúzdä pa držánicä⁵, so njin napravili omòdä⁶ pa so já prägli k-anomi ribäši⁷. Natò si já domäci mladénac prnáso bič, já stòpo gòr na ribäs pa já zoščèsaò máčkä. Máčkä so frkalä pa bréčälä, mladénac já já pa li čèsaò z-bičon. Zaj já nastála níkša šümlajca⁸, f-štárojo šümlajci so máčkä mladénca vnäslä skòs nad òkno pa prämí-

¹ = enem. — ² = potišile. —

³ liki pomenja kakor stsl. lěky sprva 'wie, gleichwie'; po vplivu nemškega als wie je spodrinil starejši nego, ki se pak tudi še rabi.

⁴ „Norijä dèlati i norijä kläti; tò se pri nas gosto rábi, ár to nadomeščüjä pri nas šálití sä, šälä dèlati. Šálití já pri nas drúgoga pomèna, napr. opšálití, šálití koga pomèni 'biti, zbiti koga' ali pa na kákši drúgi náčin kòmi kaj prizadèti. Napr. Gda òca dètä jáko zbijä, màti ràda právi: Zákaj si ga opšálo tak jáko? Norijä dèlati äli norijä kläti je nemški 'witzeln, Witze reißen'. Napr. nëkälko izrázof: Vèj pa ne mèj norijä! Vi znankar norijò máte? Tákšä norijä so kläli, da smo se fsì smejáli. Tä èlòvik ràd dèla norijä ali ràd má norijä. Šàngariti sä já tüdi skoro tòga pomèna kak norijä dèlati; samo da tüdi tëlko pomèni, kak nòrca sä dèlati s kòga. Npr. Prvlé sä já šàngáro z mäné, zdaj mä pa lá gòrpoišèe, právi deklhá, či njoj kákši tákši dèčko pridä v-òglädi, štári já prvlé právo, da njämi já në trbé. Në sä trbé ž-njüga šàngariti, ka já on vrlí dèčko! to já: në sä trbé ž-njüga zosmejavati, ár já on kaj vrédän.“ K.

⁵ držánica Zügel, magy. gyeplò. — ⁶ = homòd = stsl. ho-matb, Kummet.

⁷ ribäš, pl. ribäšjä, 'Reibeisen' („šker, š-štárov ali na štáro ràpo ribajo“ K.) sgrn. ribisen; končnica n. besede je še ohranjena tu pa tam na zapadu, na vzhodu je odvržena in ž (ribižen) premenjen v š; prim. Matjaž, na vzhodu Matjaš.

⁸ = šum (šüm); šümlajca = šumljavica, tvorba kakor grmljavica; prim burjajca v ČZN. VII. 119.

nolä ž-njin. Vâč jä nigdâr nê bilô domô mladénca pa nê máčák. — Sâmo ponôci jê vâčkrád viditi, ka sâ té mladénac po Gorenščici š-štirami grôzno vâlkimi máčkami vôzi na non ribâši. Dâ sâ pa máčká ápijo¹ krnjâfkati², tê jä mladénac z-bičon čêšâ, ka jä ták tiši.

35. *Vilä.* — V indašnji³ časaj, pökáč⁴ jä ščâ dôsta logôv bilô, so sâ vilä rädâ držälâ prinas. Vilä so bilé lëpä postavâ, jáko lëpoga obrâza diklinâ. Mëlâ so dúgâ vlasé pa so jáko lipô bilé počâsanâ. Zvâli so jä tûj⁵ za »divjä dëklâ«. Nájrâj so sâ držälâ v-lôgi, ģe na kakšân skrivnon mësti pôlâg vodé. Človëki so nigdâr nê fčínilâ nikaj idâ⁶, sâli sâmo dôbro. Ták so napriliko oráči, štâri jä zarân príšâo orát, prnâslâ krápcâ za zájtrk. Stâri mozácjâ ščâ ģnjâsdén râdi právijô lápcon: »Te zájtra zarân nakrmi kobilâ, ka va ranê⁷ šla orát, lâjko nâma divjä dëklâ krápcâ prnâséjo!« Štâri oráč sâ jä čâmârûj nad živinof, štâri jä z-bičon pokaô äli jä pa psûvaô, tistomi so nigdâr nê prnâslâ zájtrka, pa nanč kâzalâ so sâ njâmi nê.

36. *Š-čarnâ šôlä dijâk.* — a) Präd nikâlkimi lëti jä príšâo š-čarnâ šôlä dijâk na Otizo⁸. Jáko jä lâčan bûj pa jä žânskâ prôso sêdâno⁹ mlêko. Bûj jä ži pr trê izaj, da pa zamán; pr niâdnoj jä nê dôbo, kâ jä prôso. Tô sâ njâmi je vžâlilo, záto sâ jä poprêto rákôč: »Čâkajtâ, vë van já žè pokâžân «sâdân svôji!» Žânskâ so sâ prästrâšilâ pa so nâslâ mlêko zânjîn, da jä pa ži bilô prakâsno. Š-čarnâ šôlä dijâk jä kag vôtâr bêzaô na Grädé k-Málomi jâžâri. S-tôga jâžâra jä vözézvaô pozôja, si jä sêô nanjâga pa sâ ja odjâhaô v-oblákâ. Nê jä mínolo pô-

¹ apiti sâ = hapiti se 'začeti': „Kômaj sâ jä hæpo jësti, i njâmi jä žlica z rôk spâdnola, pa sâ jä tá ftégnô.“ K.

² krnjâfkati: „mačkînji glâs sâ tak nêkak slîši: krnjaô, i s tôga jä nâstalo krnjâfkati, krnjâfčâ (III sg.), krnjâfkanjâ.“ K.

³ = nekdanjih, prejšnjih. — ⁴ pokáč 'dokler, ko': kakor zapadni dokr (dukr) iz dokoleže, tako je prekm. pokáč skrajšani pokoleže s tem razločkom, da je stopilo na mesto r-a iz že končnica -č, ki jo nahajamo v prvič itd. — ⁵ = tudi.

⁶ = hudega; idâ je nominalna, ne skrčena oblika (iz hûdâ), nom. idô (hudô); prim. enako rabljeno na zapadu zla od zъlo.

⁷ = komp. ranêje.

⁸ = Hotizo (nom. Hotiza); „glasnik h sâ návadno nâ čüjâ“ K.

⁹ = sesêden 'geronnen, sauer' s pravilnim izpadom polglasnika.

võrä, pa jä ži slä tákša tòča, ka jä na Otizi pa po okolici sä pobila.

b) Ajnók¹ jä š-čarnä šölä diják jáko trüdän prišao do Bratonäc. Tü si jä pod ano drvô légao pa záspao. Mimo jä šö nikši dičák² pa jä f-pámäd zéo, ka té gospöt, štäri pod drêvon spi, jáko lêpo knigo má. Stôpo jä záto bližä, je zéo tó knigo v-rökä pa jä záčno ž-një čtëti. Kòmaj jä präčtütü nikälko rêči pa jä ži visiko³ v-zráki viso. Dä jä dičák tó opäzo, sä jä prä-sträšo pa záčao kričati. Š-čarnä šölä diják sä jä natô obüdo pa jä vido, ka dičág ž-njägovof knígov visiko v-zráki visí. Natô njämi jä vâlo, näj zäj názrt⁴ čté sä tësto, kâ jä prlë präčtütü. Dičág ga jä bôgao pa jä ták názáj na zämlô prišao. Š-čarnä šölä diják jä pokärao dičäka pa jä te šö dälä prti Doklêžovji.

Dä jä v-Doklêžovjä prišao, jä ži jáko läčän bütü. Pr Zvonárovi⁵ jä prôso sédäno mlêko, pa njämi jä žänska në štëla dätí, či ga jä rávno mèla za sädän lônäc. Šö jä záto g-drügoj izi, gè jä dôbo. Dä sä jä pa näjo, si jä sèq k-stòlovi, jä zéo ano jäjčä pa jä djáo nä-sto. Natô jä sprägôvoro nikšä riči, pa sä jä jäjčä od säbé záčalo kotätí po stöli. Zaj jä prôso krníčko⁶, ka-j točô dëlaq. Žänska sä jä prästräšila pa njämi jä në vü-pala dätí. On jo jä pa toläžo, näj sä rákši nikaj nä bojí, ka tòča njòj nä naprávi nikšäga kvára. Žänska ga jä te bôgala

¹ Jednok; oblika ajnok vtegne biti kontaminacija iz an + jednok, (idnok), kar je dalo najprej ajdnok.

² Dičák iz dětič-ak.

³ Visiko = visoko, enako je pretvorjeno niziko (nisiko): po analogiji adjektivov in pronom. ki se končujejo na -ikъ.

⁴ názrt ali názrt 'nazaj (na-vъz-ritъ), torej 'ritenski'; v nazdrt je d sekundarno vrinjen, kakor v zapadnem zdrel iz zrël, zdraven iz zraven itd.

⁵ zvonár, „člòvik, ki zvonít hòdi; či jä pa zvonár ob ednem tütü 'mežnar' ga zovéjo za pobiráša. Pr Zvonarovi = pri Zvonarjevih.“ K. Glede zadnje opomnje zabeležujem, da se tudi po Krasu imenujejo hiše in družine le s pluralnim posesivom dotičnega imena: Pri Uršičevih, pri Petelinčih, pri Skočajevih, ozir. Uršičevi, Petelinči, Skočajevi itd., ne pa, kakor po Kranjskem, z imenom gospodarjevim: pri Uršiču, Skočaju, Petelinu itd.

⁶ Krníčka, krníca läsëna posóda kak korito z-ònim razlóčkom (povdárja se tütü rázloček i rázloček), da jä korito dugasto, krníčka po okrògla. Lidjë sä mùjvlejo žnjé i tütü za drüga pósä rábijo! K.

pa njãmi jã dãla krniãko. Š-ãarnã sãlã dijãk si jã djãq krniãko na glavõ pa jã bêzaq ž-njõf okõli po õgradi. Kõmaj jã prbêzaq nãzãj f-lžo, pa sã jã ži spistila tõãa. Žãnski jã rêsan nê napravila nikšã škõdã, drũgin jã pa šã siljã nã-nikoj sprãvila.

c) Ajnõk jã pa prišãq š-ãarnã sãlã dijãg g-bõltinskomi plivãnoši¹ pa ga jã pítaq, gè nãj pisti dõl toãõ, ka jã ži v-vãlkoj nêvoli² ž-njõf. Plivãnoš njãmi jã prãvo, ka na njivã nãsmi pistiti, sãmo na lõk. Natõ jã š-ãarnã sãlã dijãg zapovêdaq oblãkon, nãj idãjo k-põlajskomi³ lõgi. Tõ so tũj fãinili. Tak jã tõãa po njivãj nê fãinila kvãra, f-põlajnskon lõgi jã pa åšãã drêvjã zolũpala.

37. *Vrãk.* — On vrãk, štãri sã Slovãncon prkažũvlã, jã nigdãr nê tãg grdo ãarãn pa odõrãn kak tisti, štãroga si Nẽmci ãli pa Võgri mãlajo. Roglõf tũj nõma. Nãjvããkrãt jã šãã jãko lipõ oblẽããni: mã bẽli prũslãk⁴ pa na trí kiklẽ⁵ zãlẽni kršããk⁶. Čãsi sã tũj z-rãsojami prkãzã. Oni, ki so ga ži vidli, ga opisũtjãjo åtak:

Nikšo mãmico, Balãziãko, jã jãko strãj bilõ, dã jã ajnõg vãããr kãсно z-Nẽnšããka šla. Prlẽ jã nikaj nê vidla, liki kak sã jã ajnõg znãgliã nãzãj obrnõla, tak jã fããsig vragã zaglẽdnola na non brẽsti. Na glãvi jã mõq na trí kiklẽ zãlẽni kršããk, prãt sãõf pa na tanjẽri ocvrẽto píšãã, štãro si jã narãzno rãzaq pa jõ. Dã jã f-pãmad zẽq, ka ga mãmica glẽda, sã jã grdo zrãzaq na njõ pa jã te prãmĩno.

¹ = župnik, madj. plébãnos (iz lat. plebanus).

² „Ta rêã s-tẽn akããnton pomẽnĩ ‘Unannehmlichkeit, sitnost’. V nãvadnon pomẽnĩ bi sã glãsilo v-nãvõli. K. — ³ = poljanskemu.

⁴ = telovnik, lajbic iz n. Brustfleck. — ⁵ = kukelj ‘Ecke’, Zipf: beseda paã ni drugega ko lat. cucullus, cucullã ‘Hülle’, rum. cucuiu ‘Kamm eines Vogels’; prim.ã. kukla, ‘Dachfirst, der obere Teil des Giebels am Gebäude’. — ⁶ = klobuk: prim. kriškar ‘eine Art Mütze’; besedi sta paã v zvezi s križ. Pomni še: kržak ‚õna škãr, š-štãrov rĩbiã na brẽgi stõji i tak rĩbã lovĩ. Stõji z-ãti dẽlof: štãnga ãli šããp, na kõnci štãngã dvã locnã nãskriš, i za locnã jã ããtvãrokiklãta sãkovina ãli bõlã rãkõã kržãkovina privãzana. Ribĩãovã škãri so šãã prĩnas åtã: sãk, vřša, mrãžã, trãglã i võdica.“ K. Glej tudi P. Skuhala, Povesti, ãrtice in nekatere pesmi, Maribor 1910, str. 6 in 7 (e. križak, ljudstvo tudi pravi kržak).

Brätönski zvonár, Zvèrak, ga já pa vido f-Pläntafčövon ögradi, ka já pr noj vrbàči na ponjávi pènäzä sišüu pa já möö žälèznä ràsojä v-ròkaj. Dà já vido, ka zvonár prtí njämi idä, já fkübzagrno ponjávo pa odišäö ž-njóf.

Níkši Lipòfčar, Vinkiščof Tinäk, ga pa vâčkrád vnöci vídi, ka má osméro vâlki máčäk prážäni pa sä vözi ž-njimi krä Pin-kavä gòr pa döl. V-ròkaj má bič, pa dà máčkä zàčnäjo krnjáf-kati, tè pòka ž-njin.

38. *Vrák ödi¹ lidi tãžit²?* — Čási sä zgodí, ka vrák koga vnöci tãžit pridä. Nájráj ödi tãžit tàksäga človèka, štãri si já posili zsvòjo kakšä lücko blágo. Tak já ščä në dávno ödo vrák tãžid brätönskoga žüpana. Té človik já nájmrä vnožino pènäs näjšäö, pa ji já në štèö näzäj dàti gospòdi, štãri já já zgrübo. Za tògavòlo ga já vrák säko nõč prišäö tãžit pa njämi já në dáö mirá, pøkäč já tè nájdäni pènäs në do slègnjäga kräjcara dáö näzäj.

39. *Vrák ribä gòni Nëmcon.* — Lidjë si gučijo, ka vrág gostò žäné Nëmcon ribä gòr po Múri. Vido ga já në dávno níkši Bistrčänac, Bùbläkov Vanäk, štãri já ribä lovüu v-Múri. Vrák já prišäö od-zdòla pa já kríčaö Bistrčanci, näj kržág³ dotèčas vò z-vòdä⁴ zãmä, ka on s-svòjimi ribami mímo odídä. Bistrčänac ga já bõgaö. Vrák já pa gnäö ríp v-Nènško, kag dà ofčar ofcé žäné. Bistrčänac já potòn äščä dùžä ríbo pa já vnožino ríp nalòvo.

40. *Vrák kròfä prìpülo.* — Vrák já präj nigda kròfä⁵ pälaö döl krä Múrä. Në já möö döbro naklájäno, pa kòla so túj në bilá döbra. Zátö já ži po gòrnji väsnicaj: po Pätanci pa po Krògi záčaö toriti⁶ kròfä. Dà já pa v-Doklèžovjä prišäö, ga já tá näsräča dosègnola, ka já lünäg zgrübo; v-Ižäkofci sä njämi já ročica potrla, na Mälinci já pa právigäö. Za tògavòlo zäj v-gòrnji väsnicaj málo lüdi má kròfä; v-Ižäkofci pa v-Do-klèžovji ži vâč; na Mälinci so pa si kròfasti.

41. *Vrák prosò mláto.* — Tòrjajnski sirotinski öča já ajnòk po krvici zsvòjo prosò od níkšä sirotínskä dicé. Zátö, dà so

¹ = hodi. — ² tlačit kakor mora. — ³ gl. zgoraj str. 53.

⁴ „Pravi sä túj z-vòdä; kakší rãzločäk já f-pomèni, äščä dòzdaj nävèn“ K. — ⁵ 'Kropf'. — ⁶ = trositi, verstreuen.

tô prosô mlátili, sã já zgôdilo, ka já an nãznãni ãlòvik prišão g-vrátõn, tân strêmao¹ pa ãkaao, ãi-j ga na dèlo zvãli. Dã já tô sirotínski ðãa f-pãmãd zéõ, njãmi já vãlo, naj idã mlãtit. Té nãznãni ãlòvik já pa tô kòmãj ãkaao. Fãsãk já pr strõji bãu pa ga já gnão brãzi tãžãvã. Prlé so ga pa štirjã (h)lãpci kòmãj gonili. Dã já prišão ããs zãjtrka, so zvãli tãj tõga tihinca jêst. On já pa nê štèõ iti, já prãvo, ka dã tè šõ, naj sã ovi dèlafci najèjo. Pòkãã so tè zãjtrkũvali, já on mlãto. Dã já zãjtrk mĩno, pa so dèlafci nãzãj na gũmlo prišli, já ži prosô sã zmlãããno pa šãišããno bilõ. Zãj so ponũdili tòmĩ mlãci (h)rãno. Nê njãmi já trbèlo žlicã, nê nõža, liki si já jèsti² namãzaõ na rokè pa já já te lízaõ z-rõk. Natõ so spoznãli, ka já tõ vrãk, štãri já najdnok prãmĩno.

42. *Vrãg dèco podmĩnjãvlã.* — Inda já vrãk rad dèco podmĩnjãvaõ. ãi já mõš nõsãão žãno prãkõno, já vrãg do ditãta, štãro já žãna pot srcon nõsila, mõõ vãlko mõã. Tãkšã dètã já vããkrãt ðdnãso pa drũgo prnãso mèsto njãga. Kãk so sprãvlali nãzãj prãvo dètã? Skũali so kãšo v-lõnããki pa djãli põlãk njãga tãk vãlko žlico, ka já dètã nê moglo ž-njõv v-lõnããk sègnõti. Natõ so pa dètã na kãkšãn skrivnon mèsti samõ naãli pr tòn lõnããki. Dã já vrãg vido, ka dètã nãmra jèsti, já já ðdnãso pa prnãso nãzãj tõ prãvo.

43. *Kãk so ãnda vrãgã norĩli?* — Dã so komi zmãnkãli pènãzi, drva ãli kãkšã drũgã riãi, tè já zéõ lũk pa já zvũnèšnjo òlũb⁵ ðòlòlũpaõ, ka já lũg bèli bãu. Té lũk já te djãõ na kãkšã skrivno mèsto, põlãk njãga pa polèno drf, krãjcar ãli kãkšo drũgo rèã. Dã já vrãk prišão, já nãprlé pòglãdno, kã já põlãk lũka, pa ãi já krãjcar bãu, tè já tá pènãzã zããao no-siti, ãi so drva bilã, tè já pa nõso drva. Dã já ži vãlki kũp navlãão, já z-vãsèljõn zéõ lũk pa prãmĩno ž-njin. Vrãk já naj-

¹ Strêmati, gda što brãzi dèla postãpla, magj. bãmészcodik. Pri nas já ššãa ãdna rèã tem podobna: štrmã, na pr.: štrmi trnãk v citraj, gda sã pokvãri. K.

² Infinitiv v pomenu konkretnega substantiva (neutr.), po n. das Essen. — ³ Najdnok ãli najnok 'sofort'; najnõk, najdnõk 'auf einmal'. K. — ⁴ = nehãli; „Bojnècjã pravijõ njãli“. K.

⁵ olupek; Pleteršnik pozna besedo le v masc.

mrä mislo, ka jä lük člověča düša, štäro läjko s-säoƒ f-päkäo odnäse.

44. *Präpäliš.* — Dä sä vötär ge v-okrók súčä pa präj¹ vùjška näse, tè sä präj tån f-tòn präji vräk präpäli². Zäto, či jä što z-bičon põlák, čěšä põnjän pa plüvlä nánjäga räkôč: »Präpäliš, kà sä vrtiš, vē dräg³ dobíš!« Prävijo tuj, ka so pr tákšän präpäliši vächkrát còmprnicä nazôci. S-tákšin sükajôčin sä vötron so ži vächkrát člověka, zlästi na štäroga so srdé mēlä, v-zrág zdignolä pa odnäslä f-tüjä kräjä. — Tak sä jä zgôdilo z-anim bôltinskin možákon, Zvëron, štäri jä záčao pozvidávati skrivnosti còmprnic. Té človik, štäri jä jäko lüdän⁴ bü, jä krävä pásäo. Ajnók sä jä pa sämo zosúkao vötär okôli njäga, pa so prišlä còmprnicä, štärä so ga visiko v-zrág zdignolä pa ga odnäslä do kobiljájnskoga pokopališča⁵. Tån so ga dôldjalé, zäto ka prék pokopališča äli prék kakšäga drügoga blagoslòv-länoga mēsta còmprnicä nikoga nämräjo nästi. Tòga člověka so te lidjé pr pokopališči näjšli, da jä pa tàg bü sprästrášäni, ka jä slétkar f-cëlon svöjän živlënji në mõo väch nikšäga väselja.

45. *Dä còmprnicä koga gônijo.* — Vächkrát sä zgodí, či što käsno v-nôci idä z-drügä vési, ka zájdä: dôlodidä s-prävä pôti pa zablôdi, ka nävë domô. Tákši te právi, ka so ga còmprnicä gonilä sèntan pa so ga në pústilä prlé domô, pökáč so ga dôbro në zmanträlä. Säkí tákši človik právi, ka jä dôbro pòznao té còmprnicä, štärä so ga gonilä, da njin jä pa mõgäo oblúbiti, ka jä f-cëlon svöjän živlënji nikomi nä ovádi, zäto ka ga ôvači drgôč⁶ vmorijo äli njämi pa govorenjä zämäjo. — Ajnók so anoga doklëžoskoga člověka, (H)Lädna, tàg dùgo gonilä po Osrétki, ka jä ščista nôvi gabán sä zaprávo. — Anoga brätonskoga člověka, Šugoréca, pa, štäri jä z-Bákoväc šô, so còmprnicä tijän do čäränsoskä cërkví odägnälä. — Ajnók so

¹ = prah. — ² = vrtí. — ³ = drek. —

⁴ „Lüdän človik je takši človik, kí rad gučí i ga lüstvo ràdo má“ K.; prim. slov. priljuden; = mađj. népszerű, „volkstümlich, populär“.

⁵ „Pokopališča, cìntor, brütif: vse trí riči se pri nas rábijo; ja-sam zéq pokopališča, ár sä mi tò nájbolä vidlo. Lúdstvo pa nájráj právi „cìntor“. K.

⁶ = „ein zweites Mal“: o pívim, drgôč, tretič ...

pa štèlè pòlajnskoga lòfca, Cúka, v-ròkà dobíti còmprnicà. Té lòvãc jã pa mòq z-blagoslòvlãnim praòn pa s-cvãkmi s-kòjnskú potkòvi nabito púkšo pa jã strèlo na còmprnicà. À'dno jã zadùu f-čãrvò¹, pa so jo tivársicã fčãsik popãdnolã pa odnãslã domò, ka jã lòvãc nã-j spòznaq. Tá zadèta còmprnica jã te za ništã-rãn dèn mrla. Njènã pajdašicã, štãrã so znãlã, kã jã zròk smíti, so raznãslã glãs, ka so njoj glistã dròba prãjèlã, pa jã zavòlo tòga mògla mrèti.

46. *Brãzglavãc.* — Vãčér, dà sã zamráči, pa zãjtra, prlè kak sã zazori, jã vãčkrãd viditi svètlo lúč, podobno gorèčoj svèči, štãra z-vãlkof itrostjof lãti nè visiko òbãr² zãmle. Tò jã brãzglavãc. Prãvijo, ka so brãzglãfci dúsã tètã prãminòčã dicé, štãra brãzi krsta mãrjèjo. — Ajnòk sã jã nikši Brãtončar, Vučãk, zãjtra ràno pãlaq po spovidnika. Kak jã vò z-vési prišãq, njãmi jã fčãsik púno brãzglãfcof sililo k-kòlon. Brãtončar sã jã zbòjaq pa jã zãčãq Bogã moliti, da jã pa nikaj nè àsnilo; kèn bòlã sã jã krížãq, tèn vãč brãzglãfcof jã prišlo. Nazãgnjã sã jã raščémãro pa jã zãčãq psúvãti. Tè so fčãsik prãminoli.

47. *Dzilèr³.* — Dòsta lúdi ja ži vidlo dzilèra, kag vnòci ž-zãrècin stòlon po njvaj dŕčã pa mèri zãmlo, štãro jã za živlènja po krvici razmèro. Nãjvãčkrãd ga jã viditi f-ãdvãnti, dà lidjé g-zorjãnicã idãjo. Fčãsi àščã prãj koga píta: »À'li mãs dãsèto špicò?«

48. *Pènãzi cvãtèjo.* — Ponòci jã vãčkrãd viditi, da plãmén vdãri vò z-zãmle, štãri plãmén za nikãlko mãgnjãnj prãminé. Na tò prãvijo lidjé, ka pènãzi cvãtèjo. Či što tàkšãga (h)ipa blagoslòvlãno čislo mã prisãbi pa ž-njin kríž vtžã na té plãmén, tè tãn vnožino pènãz nãjdã, či dã otkãpaq. Pr kòpanji pa nãsmi nikaj gúčati, zãto ka òvači pènãzi globlè nòtri v-zãmlo idãjo. — Brãtonski zvonãr jã bñu tàk srãčãn, ka jã vido, gè so pènãzi cvãli, sãmo ka jã nè mòq prisãbi blagoslòvlãnoga

¹ = črèvo, trebuh.

² = ob-vrh, vrhu. — ³ = inženir, zemljemér. —

⁴ »Špica je lãšena ãli zãlèzna šiba, štãro dzilèr v-zãmlo popíci, gda mèri. Zakaj ràvno dãsèto, nãvèm.« K.

čisla, ka-j na njé križ vîgâo. Zavòlo tòga jâ zâjtra, dà jâ na têtston mèsti kôpao, nè najššao pênäs, liki kôjnsko potkôf.

48. *Prékläsa.* — Vâčkrät sä ponôci čtjâ mîlo jôkanjä; tó sä zové: prékläsa. Tò jôkanjä si lidjé na vâč nácinof razlágajo. Ädni právjio, ka tó takšä détä (h)òdi domô jôkat, štâro jâ màti sâma od živlênja sprävila; drúgi pa právjio, ka tó takši práminôci (h)òdi domô jôkat, štâri jâ za živlênja komi kakšo krvico fêino pa zaj žälê, ka-j živôci zanjäga molli pa poravnâli krvico. Čâsi si pa tak razlágajo tó jôkanjä, ka sä pr têtsoj (h)îzi, kâma tó jôkat (h)òdi, kakša vâlka näsrâča zgodí.

49. *Smrt.* — Smrt sä človèki najráj po pônôci prád zôroj prkážä. Lidjé, štâri so jo vidli, právjio, ka jâ podobna vâlkoj bêloj žânski pa jâ bêlo oblêčâna. Čâsi tuj kosô näsé na râmi. Štò sä ž-njôf srêca, jo lipô mòrà pozdräviti z-ričmi: »Dôbro útro, tâtica!« Vâčkrät sä jâ ži tuj zgôdilo, ka jo bätâžnig vídi na smrtnoj pöstâli pa pita: »Kâ iščä tá bêla žânska tú, štâra tan pr péci stojí?« äli pa väli, ka naj tó »bêlo žânsko« vöstirajo.

50. *Küga.* — Küga jâ podobna vâlkomi pisanomi tälâti. Najráj sä prkážä na dvorišči äli pa v-ôgradi. Njéna prkázän säli näsrâčo pomèni. Kráva äli kakšä drúgo živinčä poginâ pr tistoj (h)îzi, gè sä küga prkazüvlä. Čâsi sä tuj zgodí, ka küga človèka sprävâja, dà vnôci kama idä. Tâk jâ sprävâjala níksüga brätonskoga rojára, Špilâka, dà jâ g-vinjâki¹ šò, pa dà jâ näzâj domô priššo, njâmi jâ ži tà najlêpša kráva poginola.

51. *Pôzój.* — Pôzój jâ jâko grda pa odôrna stvár, štâra, dà čâmârna grâta, sä zdignä v-zrák, tàn vö z-gôpca mäglô dišä pa naprávi oblákä; natò z-râpôn po oblákaj mlâti, pa nastânä tòča. — Prät níkâlkimi létí so bôltinski ünčárjä² najšli pozôja pr brätonskoj mâji. Dúgi jâ býu kag žrt, pa dâbâli kag vrêčä. Ünčárjä so zéli ôtikä pa drúgo škér, ka-j ga klâli.

¹ = ulnjak (vulnjak > vüñjak > vünjak > vinjak).

² = junčarji. »Kmätä zovéjo prí nas: ädnä za konjárä, štâri naj-mrä kobilâ májo, drúgä pa za jünčárä äli ünčárä äli kravárä, ár tē z-jünkami (täqêčami) äli s-krävami orjéjo i oprävâjo drúga dëla.«
K. — V Bratoncih govoré ün äc äli jün äc, Bojneci pa gün äc.

Pòzoy já natô srditi pòstaq, sä já v-zrág zdigno pa já za pòvòrà naprávo tákšo točo, ka já áščä z-drèvja skòrjo dòlolúpala. — Ajnók já pa bràtonskoga Škáfara kráva skòtila pozòja. Nòsila ga já pàtnájsät mèsäcof pa je čärváta¹ bila kag dòbär lägäf. Té pòzoy já mōq trí glavé, päròti pa labòdi²; nogé so pa sàmo na-n prž dúgä³ bilé. Dà sä já skòto, já fcäsik štèqlätèti, da so ga pa lidjé bùjli pa zakopáli. Či ga práj nä-j fcäsik od živlènja sprävili, tè-j njin tòča sáko lèto siljä pobila.

52. *Pòtrs.* — Nàši stári lidjé so mislili, ka zàmlla na vòdi pláva. Zavòlo tòga so si pòtrs átak razlàgali. V-vòdi, na štárož zàmlla pláva, sta dvè jáko vâlkivi ribi. Dà sä tèvi ribi plòdita⁴ po vòdi, pa sä štára od zàmllé počùjsnä (oščòjnä)⁵, äli pa z-räpòn pònjoj vdári, tè sä zàmlla stròsi, tò já pòtrs. — Od pòtrsa sä nadälä právi, ka spokòlä ràkä. Tak já práj pri-nas ìnda dòsta ràkov bilò, zäj ji pa nèga väč, záto ka so zavòlo zágnjäga pòtrsa⁶ si poginoli.

53. *Zvèzdä.* — Sàki člòvik práj má zvèzdo. Zàto säli, dà já viditi, ka sä zvèzda otrné, mäjé ädän člòvik. — Rápätäca pomèni bøj äli pa pòmor. F-štári kráj má rép obrñjäni, tànodnät pridä nävòla. — Zvùn tòga pòzna nàšä lüstvo áščä prišästnä zvèzdä: Zorjájnsko zvèzdo, Sv. Jälénä kriš, Rìmsko cèsto, Kokòščico, Fòrara pa Židòsko zvèzdo. Stärä màmicä právijo, ka po Rìmskoj cèsti àngäljä pisma nòsijo v-Rím pápi. Àdni pa právijo — s-präkšänjä — ka já po tòž cèsti nikák slàmo pálaq pa já jáko rastòro, záto jo jé viditi. Ot Fòrara sä právi, či rúd dòl má obrñjäni, dà sò dâšč⁷. — Dà sä židòvjä cèli dén pòstijo, väčér jáko pázijo, dà njtva zvèzda gór pridä. Či so jo f-pámäd zéli⁸, bižijo domò pa jèjo gosäčä mäsò.

¹ = črevata (od črèvo) ‚bäuchig‘. —

² Labòdi ‚Kieme‘: ‚labòdi má rìba na dvä kräja glavé. To so ònä lúknjä, gdè vòda vòidè.“ K. — ³ na en prst dolge.

⁴ plòditi sä = poditi se, naganjati se; plòditi sä ‚sich vermehren‘.

⁵ ‚počùjsnä, oščòjnä äli čojnä: od zàmllé sä malo vdári, od zàmllé sä potègnä.“ K. — ⁶ „Té pòtrs já bùq prät-käkšimi 28 létmi.“

⁷ = dež, gen. dâždžä; tudi v nom. pred zvencèimi soglasniki: dâždž bo. — ⁸ = zapazili.

54. *Sunčāni dāšc.* — Dā sunčāni dāšc idā, tē prāj vrāk svōjo žāno bijā.

55. *Bōža dōga.* — Stāri lidjē prāvijo, ka bōža dōga vodō vlēčā v-oblākā, zāto sā prāj sāli f-kakšo vodīno oprē. Njēnā fārbā so vālkoga pomēna: ardēča pomēni vino, žūta krūj, sīva pa krmo za-živino. Zāto kēn vāč jē štārā fārbā, tēn vāč sā tēstā rēči prpōvlā¹, pa naōpak.

56. *Ka jā grmlajca?* — Grmlajca jā ropōt, štāroga naprāvi vōz Āljāša, kī sā ž-zārēčimi kōlami vōzi po oblākaj. S-trēs-kanjon pa Bōg vragē kōlā. Sāli, dā trēsčī, jī spādnā sādān-dāsēt sādān. Čī sā prāj tō nā-j godilo, bi sā vragōvjā² tāk povnōžili, ka-j jī vāč bilō, kak jā trāvū na zāmlī pa pēsika v-mōrji. F-človēka nā trēsčī, zāto ka jā prāj on nē vrēdān, ka-j Bōk strēlo pošilaō nanjāga.

57. *Grōjnski³ kāmān.* — Da strēla drvō, f-štāro vdāri, olūplā āli raskōlā, zāto lūstvo mīslī, ka tō dēla kāmān, štāri te na sādān klāftarov glōboko v-zāmlō odidā pa za sādān lēt nāzāj vōpridā. Pr ništārni (h)īzaj držijo tākšā grōjnsko kamēnjā v-vālkōj čāsti, zāto ka jā za vālko vrāstvo. Tāk na priliko, čī sā pr kōn vōda stāvi, sā s-tēn kāmton lājko zvrāči. Tē kāmli so navēkšā dvōjā vīstū: ādni so pogāčasti pa nasrēdi mājo lūknjo, tō so vodāni; drūgi so pa tākšā oblikā, kak jā sūkira, tō so ognjāni. Tē zāgnji naprāvijo ōgān, s-prvēšnjimi sā pa vrāčijo bātāgjā.

58. *Nābēsa otrpēta.* — Vāčkrāt sā ponōči prkāzā vālka svētlost na nēbi. Ot tē prkāzni, dā se prkāzā, prāvijo, ka so sā nābēsa otrpīla. Tō jā pa vālka srāča za ōnoga, štō jā tāk srāčān, ka jo vīdi. Kājštē nājmrā člōvik tākšāga (h)īpa od Bogā prōsi, sā zadobī. Tō prkāzān jā vāč lūdi vidlo f-tistoj nōči, dā jā pōtrs Lūblano razrūšo.

59. *Mēsāc.* — Ādni lidjē vīdijo na mēsāci orāča. Tē orāč jā prāj sāli pr mēsāci orāō, zāto ga jā mēsāc na sābē potēgno.

¹ pripōvati = pridelati, sgrn. būwen.

² Namesto vragōvjā se pravi tudi vrazjē.

³ = gromski > gronski > gronjski > grojnski.

— Drúgi pa vídijo na mēsāci gnojára. Té ělòvik já práj na kvátrni pétāg vnòči gnòj vòzo. Dà já na njivo pripālo, so sà njāmi kòla právīgla pa já za tòga vòlo jáko záčao práklinjati. Mēsāc ga já natò na sàbé potégno z-gnojòn vrét. — Stárā māmīcā pa ràdā právijo, ka já suncā právo, mēsāc pa lèvo bòžā okò.

60. *Národjā.* — Dà já Bòk národā nadiljávo, já Nēmci dáq pēnāzā, Vògri ěutoro, Slovāncov pa mòč. Zavòlo tòga so Slovānci āščā ġnjāsdén nājbolā mòčni.

61. *Kākši so bilī lidjé prád nāmi pa kākši do za nāmi?* — Prád nāmi so práj jáko vālki pa mòčni lidjé živēli na svēti. Tò so bilī lidjé Očé Bogá. Da já njúva mòč vālka mògla biti, nan kázā prišāstni¹ dogòdāk: Na Tišini pa v-Martjānci so sà v-obòma mēstoma idnòg začnoli cārkví zidati, pa rùšt so túj na obē cārkvē v-ādnom ěāsi dēvali gòr. Zaj sà já zgòdilo, ka já tišinski tāsār martjājnskomī skrīčao, nāj njāmi sākīro posòdi. Té martjājnski tāsār já pa sākīro cilò zljāka vrgāo na Tišino, ěi rávno sta tèvi mēsti nājmanjā sādān kilomētrof oddāljānivi ādna od drúgā. — Od nás sà právi, ka smo mí lidjé Sinā bòžāga. Za nāmi pa práj pridājo lidjé svétoga Dūá. Tē do sà túj páuĉāki² zvali, záto ka nādo vékši, kak já pálic na ròki, pa dā ji lājko dvanājsāt pod ādnin ġumlānskin rāsāton mlātilo.

62. *Cigānjā.* — Cigānjā sà práj za tòga vòlo klátijo po svēti pa nindri nòmajo stāonoga prábivališĉa, ka so cvāk fkrāli, dà so židòvjā Jēzoša na krīš prbjali. Tak já Jēzoš sāmo s-trēmi cvākmī prbiti na krīš, Cigānjā sà pa mòrājo stēpati po svēti. Ći práj sādān lēt ġe na mēsti ostānājo, tè krvāvi dāšč idā na njē i tak mòrājo dālā iti.

63. *Kāk so sà lidjé prosā zapòvali?* — Stāri možācjā so prišli na Matožālāmov dóm pozvidávat, kāk bi sà mogli nājljāzi prosā zapòvati. Matožālāma so nē domā nājšli, sāmo sinū. Té njin já právo, nāj idājo na pòlā, tån nājđājo njāgovoga òĉo, štāri já ži dāvētsto lēt star; on dā njin zagvišno znāo povēdati, kà nāj dēlājo. Oĉācjā so rēsan šli na pòlā, ġē já Matožālān orāo, pa so ga pítali, kāk bi sà nājljāzi zapòvali prosā. Mato-

¹ = pričujoĉi = tale. — ² = palĉek; pazi na ay!

žalän njin jä välo, näj stárä potí gòrзорjéjo, tè sä nájläzi zapövläjo prosá. Natô jä dälä oráq pa jä äščä tag bržän bñy, ka jä skákaq za plügon. Na sinú pa, štári jä domá za päčjóf sèdo, jä müa sèla, pa sä jä mrtäf tá ftéugno.

64. *Äljášov gôt.* — Od Äljáša sä právi, ka nigdár nävé za svòj gôt. Ajnòk jä präj prišäq Bogá pítat, dà bô njägov dén. Bòk njämi jä odgòvoro, ka äščä jáko dùgo nädä. Dä jä pa drgòc prišäq pozvidávat, njämi jä Bòk právo, ka jä ži njägov gòd dávnó míno. Bòk njämi tòga záto nãščä na znánjä dàti, ka či-j präj Äljáš znàq, dà bô njägov gôt, tè-j präj na tisti dén naprávo tàkšo grmlajco, ka-j sä äščä dètä v-mätärinoj ütrobi stròsilo.

65. *Gôt iména pa srcá Jèzošovoga.* — Na dén iména Jèzošovoga jä välki grèj na lóf iti. Ajnòk jä präj šò nikši löväc na té dén v-lòk, pa dà jä jüläna štèq strliti, sä njämi jä müd jälänovimi roglí skázalo imé Jèzošovo. — Na dén srcá Jèzošovoga jä pa välki grèj šívati. Ana dèkla ja präj šívala na té dén, pa sä njoj jä srcé Jèzošovo skázalo, štáro jä z-iglòv bilò sä zosmícano¹.

66. *Fäjščäk.* — Kak äščä gnjäsden norè² lüstvo, zlásti pa žänski spòl na fäjnsčäk³, tàk so norèlä žänská pa dèklä nigda za fäjnsčäkon. Fäjnsčäk jä präj jáko lèpi mladénäc bñy. Zavòlo svòjä lèpotä jä od žänsäk pa od dikéo nigdár në mòq pokòja. Pròso jä záto Bogá, näj njämi roglé dá. Bòk jä posltno njägovo prošnjò pa njämi jä dáq roglé, ka jä tak läzi bòlä pobòžno živo. Žänski spòl pa äščä gnjäsden norè na fäjnsčäkovä dnévä.

67. *Dä sä što davi, záka j ga po (h)òpti kučéjo?* — F-Krògi jä präj nígda vučítalova čí zučák⁴ nanágloma požrla pa sä tag zadavila ž-njin. S-tòga jä mrla, pa so jo pokopáli. Nikši dèčko

¹ „Smäknoti, = (bòdnoti) smícati (bodáti, vbdati mäč); smícanje = bodanje, bodláj; präsmäknjano = präbòdnjäno.“ K. Prim. č. smèčka, smyčka ‘Knopf am Zwirnfaden’, gsrb. smučk ‘Stich beim Nähen’.

² = nori (iz noréje).

³ = pust; iz n. fasching + ski + ek: fašinšček.

⁴ = rumenjak ‘Dotter’. „Jäjcä stojí ž-žučáka, beláka, mrénä i lüščänja.“ K.

jä pa vido, ka jâko lêpi pŕstan má na rôki. Šô jä záto vnôci na pokopalíščä pa jo jä vòðtkopaq, ka-j njoj tag zéq pŕstan. Dùgo sä jä mântraq pa njoj jä nikak nê mogäq pŕstana z-roké potégnoti, záto jo jä idnôg dôbro drâpno s-pâsnícuf po hrpti. Pa kâ sä ja zgôdilo? Žučák jä dèkli vö z-gúta zlâto, pa sä jä ona oživêla. Dâ jä tô dèčko f-pámäd zéq, kâk ja mogäq, jä bêzao prti dômi, dèkla pa zâ-njin. Domá sä jä te zvédilo, kâ sä jä zgôdilo. Dèčko ja natô dôbo nê sámò pŕstan, liki tuj dèklo za — žâno. Lidjé pa ot tisti máo ràdi po (h)ŕpti kučéjo¹, či sä što daví.

68. *Zákaj mŕtväcä fčäsik nä zakápľäjo?* — I'nda so lidí, dà jä štäri mŕo, fčäsíg zakápali, pa sä jä tag vâčkrád zgôdilo, ka so koga živoga sprävili pod zâmlô. Tô nan kâžâ tuj pŕišästni dogôdäk: Na sòbočkon pokopalíšči so zakápali anoga mŕtväca prät pôgnjon, pa odvâčara so zakápali ži drúgoga. Da so tòga drúgoga na pokopalíščä pŕnâsli, so začüli, ka òv v-grôbi krčí, štâroga so prät pôgnjon zakápali. Otkápali so záto gròp pa so nâjšli, ka jä té mŕtväc oživo. Ot tistimaq vâč nâsmijo fčäsíg zakápali mŕtväcä.

69. *Zákaj sä pr kianji právi: „Bôk pomágaj!“* — Ajnôk jä pŕäj jâko vâlki bätäg divjaq mäð lidmí. Na kôga jä té bätäk pŕišäq, tistomi sä jä tag záčalo kiati², ka ja zavòlo vâlkoga kianja mògäo mŕêti. Lidjé so natô, dà sä jä komi (h)âpilo kiati, Bogá záčali na pomôč züzâvati, ka-j jä Bôk rêšo nâvârnoga bätäga. Tá návada jä gòrostála, pa äščä gnjâsdén, dà sä komi kâjnâ³, lidjé ràdi právijo: »Bôk pomágaj!«

70. *Kâk so bŕgòvjä nâstali?* — Stárä màmiciä ràdä pŕpovidâvläjo, ka jä vâčina bŕgòf pŕ Krístošovon vnêboðdi nâstála. Dâ jä Krístoš v-nâbésä šô, sä jä pŕij na mêtaj sä z-zâmlòv vréd zdigávalo vùjška zânjín. Jèzoš jä tô f-pámäd zéq pa vâlo, nâj sä tü ostânä, ka on nâzâj pŕidä. Natô jä sä tàk ostâlo, kak sä jä ġe kâj vùjška zdignolo.

7. *Zákaj sä slúžijo mäšä po dijâčkon jâztki?* — V dávní čäsaj so pŕinas mäšä po slovânskon jâziki slúžili, pa jä lüstvo

¹ = tolčejo: tŕčejo > klčejo > kučejo. — ² kihati.

³ = kehne: ä je nadomestek polglasnika ъ: кѣхнеть.

sã rãznilo, kã jã mésznik pr oltãri molo. Zgõdilo sã jã pa, ka sta sí dvã lãpca zapõmlila tészta riči, š-štãrimi mésznik krúj f-Kristošovo tẽlo obrãca. Tẽva lãpca sta te po zajtrẽ, dá sta kobilã çãsala, zãcnola mãšo slúziti. Mesto (h)õstijã sta zalã žalõš krúa, pa dà sta sprãgõvorila õnã riči, sã jã té krúj zãcao gi-bati. Natõ ga jã lãpac itro popãdno pa põjo, õvaçi-j odisão gõr prti nãbeson. Rãvno tak so prãj dëlali pastérjã na pãši. Za tõga vòlo so mésznicjã, ka sã nã-j vãč tãkša grẽota godila, zãcnoli mẽsto slovãnskoga v-dijãckon jaziki slúziti mãšã.

72. *Zãkaj so kvãtrã nastãvlãnã?* — V nikšãn tñon orsãgi jẽ ana bõzapõt, gẽ jã vrak na lãnci prvẽzani. Lãnc má vãrigã, kak rõka dãbãlã, pa sã vrãk mantrã vnõçi pa viǵnjẽ, ka-j té lãnc frĩgno pa vujšãõ. Ot tõga sigdãšnjãga cũkanja lãnc od ãdni kvãtãr do drũgi tãk tãnki postãnã, kak jã vlãs. Da sã pa f-kvãtraj lidjẽ põstijo, zãto sã njãmi lãnc sãkã kvãtrã nãzãj ognãdi¹. Çi sã pa lidjẽ kvãtrnã dnẽvã nã-j postili, tẽ-j sã vrãk otoslõbodo pa-j pá tãkšo oblãst dõbo nad lidmi, kak jo jã mõõ nigda svẽta.

73. *Podãžgãõ*². — Štõ komi ižo vižgẽ, õn vídi f-tẽston õgnji oblĩjã bõžã, liki slẽtkar ga nigdãr nãdã vãč vido; tãk vãlki grẽj jã, drũgomi ižo vižãgati.

74. *Prãprovo zũno*. — Na svẽtoga Ivãna nõç, dà jã dva-nãjsãd võra, cvãté prãpor³, sã dozõri pa tũj šçrçi. Ot tãkšãga prãprovoga zũna sã prãvi, ka çi sí jã što sprãvi pa na Svẽto nõç v-vũo dãnã, té çũjã, kã si živina guçi. Liki dõbro sã mõrã skriti, ka ga živina nãdã vídla, zãto ka çi ga f-pãmãd zãmã, tè ga sã rašçẽšã. — Ajnõk sã jã nikši bãkoski lãpac, štãri jã mõõ prãprovo zũno v-vũi, na štãlã sprãvo pa jã çũõ dvã võla,

¹ = nazãj se odebeli. „Gda sã na plũgi žalẽzo ãli çrtalo jãko ponũca, jã nãsẽjo kovãçi, ki jã dostãvi i tõ prãvijõ, da ognãdi ali pa da gnãdo gõr dãnã. K. Slov. nada ali nãdo, na Št. gnãdo 'der stãhlerne Auftrag'. Zaçeti g je pristavljen po narodni etimologiji, ker se je beseda naslonila na gnãda. Kũhar pripominja še: Prãnas stãri lidjẽ radĩ prãvijõ: Sũncã idã k-jãgnãdi = sũncã idã za gorõ“. Prim. o tem ÇZN. I. 47—48. — ² = požigavec.

³ Prãpor ãli prãprok, gen. sã sãmo od té dũkšã rẽçi rãbi, nãjmrã prãproka. Prãprovo i prãprokovo zũno: prãvijta sã õbẽ oblĩki.

kà sta si pogučávala. Ā'dān jā jôcič pràvo, ka ga āšča tō lèto, štāro pridā, bújājo. Drūgi jā pa z-mīlin glāson pràvo, ka ga vért odā, pa dā pr drūgoj lži dōsta mògāo trpèti. — Od anoga drūgoga lāpca sā pa právi, ka sā jā f-sānjāk spràvo pa tån poslūšaō, ka-j si živína gúčala. Živína sā jā rēsan āpila gúčati, pa jā f-pāmād zéla, ka jo lāpāc poslūša. Natō jā strgala sā vāzāl jā, jā bēzala k-sānjāki pa jā lāpca vmorila.

75. *Kāk flicā spēvlājo?* — Žūna spēvlā: Šuguréc kobilo brtū! Si tí vido mòjo kobillo? — Divji golōp: »Pot pōdon sidin, postrūznjāg dilin, postrūznjāg dilin«. — (H)izni golōp pa vrabāo: Golōp: »Tō mòj kōt, tō mòj kōt!« Vrabāo njāmi pa právi: »Či gli, či gli! I'di vō!« Natō sā golobica smijé: »hihihi«. Tē sā nājmrā za golobinjāk svajūvlājo. — (H)ūbasti škorjāncāk: Kūpiš rit? Vlèti man trī, pa so sā pūnā, vzimi pa sāmō ādno, pa tista prázna. Kūpiš rit?«

76. *Zākaj grlica túžno spēvlā?* — Prpovidāvlā sā, ka jā Marija ajnōk naročila grlici, nāj bi Jēzoška zibala. Grlica ga jā zibala pa s-svōjof pēsmicof f sāj sprāvila. Natō sā jā pa nikaj zazābila pa jā prāvrgla zibiko. Marija jo jā zatō vdārila pa zgōnila. Grlica jā te odlātēla v-lōk, gē āšča gñjās spēvlā svōjo túžno pēsmico. — Dālā sā právi od njé, ka sirōta sādānkrat omādlē pa na zāmlō spānā, či njoj što mlādā ž-gnjēzdā¹ zāmā.

77. *Kūkujca.* — Dēca vāčkrát pítajo svōjo māmico, zākaj spēvlā kūkujca: kúkuk, kúkuk. Ōdgorov dobijo ātā: Dā so židōvjā Jēzoša iskali, sā njin jā skrūj za no drvō. Kūkujca jā tō vidla pa jā zāčnola pr tiston drēvi kúkukati. Natō so židōvjā šli tá pa so nājšli Jēzoža. Jēzoš jā tē prākōno kūkujco, štāra ot tistimaō nāvē drūgo spēvati, sāmō: kúkuk, kúkuk.

78. *Ūpicā².* — Dā jā Ārōdāš štēo Jēzoša vmoriti, jā zapovēdaō, nāj žānskā sō dēco k-njāmi prnāsējo. Ā'dnā so ga bōgalā pa nāslā dēco k-njāmi, drūgā so pa svōjo dēčico v-lōk odnāslā pa tån sposkrilā. S-té zāgnjā dicé so te nāstalā ūpicā.

¹ Gnezdo je kakor v kranjskih narečjih tu pa tam spremenilo srednji spol v ženski vsled mnogih padežev, ki so enaki padežem ženskih substantivov.

² = Opice.

79. *Välki gút.* — Kag Bök na sã drügo skřp nõsi, tãk skrbì on tũj za človëka, štãromi so ži zobjé võspokãpali. Tãk-šãmi človëki dá nãjmrã mësto zõbi vékši gút; tõ pa zãto, ka te (h)rãno, či si jã ži zgristi nãmra, tèn lãži požiřa.

80. *Kãk si jãzbãc na zimõ živiš sprãvla?* — Pr tòn dëli dõsta trpí jãzbica, zlásti pa njëni řbãt. Jãzbãci jãko dõsta trbë na zimõ, pa-j trpëlo dũgo, či-j sãkšã bãtvo põsãbi mõgãõ nãsti domõ, zato si znã pomãgati. S-sãõv zãmã nãjmrã svojo tivãřsico pa ž-njé naprãvi kõla. Nãbõžã samica si mõřã na řbãt lëçti pa tacã vũjška ftëgnoti. Na tã živa kõla zaj jãzbãc nakláda, pa dà jã ži zadõsta, tẽ primã za rût, tõ jã za rëp jãzbicã, pa tãk pãla domõ.

81. *Křt.* — Nigda jã prãj tãlko stvãřcof¹ pa čřvõv bilõ na nãši njlvaj pa sënožataj², ka so sã siljã prõti zaprãvlali. Za-võlo tõga so lidjé v-vãlkoj nãvõli bili pa so dõsta gladã mõgli prãtrpëti. Nazãgnjã so stãri dëdãki odili nikan f-tũji orsãg pa so tãnõdnãt prnãsli křté, štãrij odvëdãk ãšçã gñjãsdën zaprãvla stvãřcã pa čřvé po nãši njlvaj.

82. *Jëš.* — Dã võtãr dõsta jãbok pa grúsãg dõlstãpé, tẽ idã jëš pa sã kõta põnji. Sãt sã njãmi tak na iglé zgrãbi, pa ga tẽ nãsé domõ.

83. *Pirožlãk*³. — Dã jã ži miš stãra pa njoj moçí opëšajo, ka si dũžã kak miš nãmřã poiskati potřëbnã rãnã, tẽ njoj dá Bök pãřõti, ka sã tak lãži živé. Tõj miši jã tẽ pirožlãk imé.

84. *Lisica.* — Prpovidãvlã sã, ka lisica, dà kũřã na drëvji nãjdã pa nãmřã dõnji, tẽ sã prãj na rëp poščí pa jã s-tën škropí. Kũři natõ mãmãtlivi grãtajo pa dõl z-drëvja kãplãjo. Zaj si te lisica lãjko ž-njimi dãnã. — Dã pa z-ãdnof nogõf f-skõpãc pridã, jo odjẽ pa s-trëmi odbizi.

85. *Šřigljajca.* — Ot šřigljajcã sã mõřã dõbro pãziti, ka nã-j komi v-vũo prišla. — Ajnõk sta sã prãj dvã diçãka mãtãla na pãši, pa dà sta sã vřgla, jã ãdnomi glãva raspõçila, pa jã pũno šřigljajc bilõ v-njõj. Tõmi diçãki jã prãt krãtkin šřigljajca v-vũo udišla pa sã jã tãn zaplõdila.

¹ stvarec (od sřtvar — врь) 'das Geschöpf: die Werre'.

² sënožat = senožet; pazi na a za ç!

³ = netopir.

86. *Kuščar*. — Či člòvig ġe vòni zaspí, pa sä kãča äli kakša drůga návãrna stvár prblížãvlã k-njãmi, tè prãj kũščãr zãčnã fũčkati, ka tak člověka obidí pa ga s-tën riší návãrnosti. — Njãgof rěp pa, či ga što čãrãz dën bújã, sä giblã, pòkãč sũncã k-jãgnãdi nã odidã.

87. *Kãčji cmër*¹. — Dòsta sä prpovidãvlã ot kãčjãga cmëra. Té cmër má nãjmrã takšo lãstnost, ka òna rěč, k-štãroj sä dãnã, nigdãr nã zmãnka. Tãk na prĩliko, či ga što dãnã k-psã-nici, má sigdãr zadòsta psãnica, či ga pa dãnã k-pënãzon, tè sä njãmi pa nẽ trbẽ bojãti, ka-j njãmi pënãzi dã svãlilí², kãkštẽ dã jã rasipãvaõ. Nãrod má dòsta prĩpovisti, štãrã slãvijo jũnãkã, kí so si po návãrnon bõji sprãvili tãkši cmër.

88. *Zãkaj jã aržãna sětva arděča?* — Kãjn je A'bãla na ar-žãnoj sětvi vmõro, pa jã krv po sětvi tãkla, zãto jã äščã ġnjãsdën arděča viditi.

89. *Zãkaj so buẽ pa viší?* — Bõk jã prãj buẽ pa viší za tõgo vòlo stvõro, ka-j lidjẽ bõlã snãjžili sãbẽ pa oblẽko, pa-j tag zdravẽši ostãli.

90. *Zãkaj má vũš čãrãn ìbãt?* — Ajnõk sta prãj Bõk pa vrãk mògla prẽk nĩkšã vodẽ ja(h)ãti. Bõk sä jã nãsãõ na bùi, vrãk pa na vũši. Bùã jã bĩzna bíla pa jã ìtro prẽk vodẽ pã-lisnola, vũš jã pa z-vrãgon jãko pomãli lãzila. Vrãk sä jã natõ raščẽmãro, je zẽõ ano pãlco pa jã dõbro ž-njõf namlãto vũš po ìpti. Ot tõga čãsa má vũš čãrãn ìbãt.

91. *Tũžna vřba*. — Ot tũžnã vřbã sä prãvi, ka sä jã Jú-daš štẽõ na njõ obẽsiti. Trikrãt sä jã obẽso na njõ, da sä jã pa veka sãli dõlprignola. Júdaši jã ži tõ prãvãč bilõ, da jã prã-kõno vřbo, štãra äščã ġnjãsdën povišnjãnã vėkã má.

¹ Cmër = pũšlãc, slov. šopek. „Pũšlãc je tãkši ‘šopek’, štãri jã ž-živij rõž, cmër pa lãjko ž-živij äli papérnatij. V tõj pravlĩci sä prpovedãvlã od cmëra, kãkšãga prãj kãčãk (kãčji krãq) na glãvi má.“ K.

² = zmãnkali; „Zrõk tõmi (t. j. da imajo Prekmurci svaliti in ne sfãliti od falín ‘mãnkatí’) jã bĩščas, ka sä hvãliti ‘loben’ prĩ nas prãvi fãliti. Svaliti tũj pomëni mulasztãst elkõvetni (zamuditi): jãko si svãlo, ka si nẽ prlẽ prĩšãõ, kãkša srãča tã jã iskala. Fãl ‘billig’, falẽ ‘billiger’, fãloča ‘Billigkeit’, opp. drãgoča ‘draginja’.“ K.

92. *Gràj.* — Ajnôk jä jàko vâlka lâkota bila, pa jä ži Bôk në môq kaj drûgoga dáti, kag gràj si jä z-dláni vrèzaq pa ga dáq človèki za (h)ràno. Za tòga vòlo gràa nâsmi rastèpati.

93. *Zòbovæc'.* — Od zòbofca sâ právi, či-j lidjë znâli za kâkšâ vrástvo sâ zòbovæc jé, tè-j ga f-tâksân poštânjë držâli, ka-j âščâ krščákâ prád-njin dôljâmâli.

94. *Rôžâ.* — Modriš jä präj bôža, kâqkon² vrâjža, škrtovinjâk³ pa bêlâ rôžâ sâ so pa rôžâ svétoga Dúâ.

95. *Zâkaj sâ žânski spól pr poklânjanji nâ otkrîvlâ?* — Ka sâ žânskan pa dèklan në trbè otkriti pr poklânjanji pa pr pozdrâvlanji, tô májo Vârôniki fâlitî, štâra njin jä tô zaslúžila s-tên, ka jä Jèzoši obrâz zbrisala.

96. *Nîštârna frlîca pa præ'kosnicâ⁴.* — a) Pri-nas râpo za nât míčâjo.

b) I'stina, kâ privaz živâ máčká jèjo? («Živâ máčká» sâ lâjko ràzmi v nom. pa v acc.)

c) Vî mâtâ za klanjë nôš? (Svinja jä za klanjë, në nôš).

d) Dâ kôlâta, štô drží? (Svinja).

f) V nâšün krâji so tâkšâ mié⁵, kâ či rávno štâro s âmron⁶ vdári, pa sâ vâč nâ gâná.

97. *Kâ præminôči v-nâbésaj dèlajo?* — Nikši dičák jä pítaq svòjâga præksânoga dèdâka, ka præminôči v-nâbésaj dèlajo. Té njâmi jä odgòvoro; »Nâ misli, ka-j sâ v-nâbésaj živèlo brâzi

¹ Zobovec = bezgovec: prim. srbskohrv. zobovina; naša beseda ni iz zob, ampak je na njo samo naslonjena: iz бѣзовѣць je nastalo бѣзовѣц, iz tega зѣбовѣц in v to je vpeljan zob: zobovec; na magj. badza, rum. boz (oboje iz slovanščine) ni misliti. Da narod misli res na zob, kaže opomnja Kúharjeva: „Z zobofca so dèlali inda zobé v grâblâ i jä mogôčâ od tòga dôbo imé.“

² Kâqkon = kokolj, magj. konkoly. Prekmurska beseda kaže biti iz madjarske: konkolj > konkol > kolkon > kaqkon. — „Lilika (ljulika) pri nas pomèni nâkšo drûgo rastlino, štâra navekšâ samo v léni rasté.“ K.

³ „Škrtovinjâk 'narcissus poeticus': cveté nâskori za podlèskom; dèca ga rada berèjo i ga cmúlijo (na dvòjâ ftrgnâjo i potòm v zòbâ dânéjo) pa cécajo, ár je slâdki. Rasté na sènožataj. Túdi v grédaj ga májo nëštârna žânskâ, a té jä në bêli, líki žuti pa gibâti.“ K.

⁴ Nektere zafrkavalice in zabavljice.

⁵ = muhe. — ⁶ hamrom (n. hammer).

děla. Li poglādni vāčér zvězdā na nébi, kāk so světlā. Té zvězdā, ka nā-j zārjavělā, jā mōrājo prāminōči lāščiti podnévi, vāčér vōdēvati, pa zājtra, prlé kak mí stānāmo, jā ži pá notri jāmléjo. Pozími pa mōrājo z-vijāčami sněg dōlmātati.«

98. *Pr spovādārnici.* — Spovādník píta dičāka, štāri sā spovidāvlā: »Pjā, āli klějās?« Dičāk: »Jās nē, liki mōj brāt; dāo ga jā vrāk, kāk on klějā!«

99. *Dā sā cigān spovidāvlā.* — Ajnōk sā jā cigān spovidāvao pa jā právo spovādńiki: »Jāz ga krādnān«. Spovādńik njāmi jā právo: »Tāk právi, ka si fkrāo!« Cigān pa li: »Jāz ga krādnān«. Spovādńik: »Vē san ti ži právo, kā tāk mōrāš práviti, ka si fkrāo!« Cigān: »Nō, zaj san ga fkrāo!« Spovādńik: »Nā, tāk jā dōbro!« Dā jā pa cigān odišāo, jā spovādńik zéo f-pāmāt, ka jā cigān rēsan fkrāo — njāmi vōro z-žāpa.

100. *Cigān zadovōlān.* — Ajnōk jā cigān prišāo f-cérkāf rávno tē, dā sā jā méšńig zāčno ivangěljon čtēti, pa jā lūstvo pōlāk návadā gōrstanjūvālo. Cigān jā mislo, ka lūstvo na njāgovo čāst stanjūvlā gōr, zāto njāmi jā kīmao, nāj si dōlsédā, pa jā právo, ka ga jā jāko zadovōlān.

101. *Cigān vūjšāo.* — Lipōfčarjū so anoga cigāna pr kradjānjē zgrābili pa so si pogučāvali, kāk bi ga kaštigali. Cigān jā tō čūu pa njin jā právo: »Sā drūgo mi ga slōbodno fčinitā, sāmo prēk plōta mā nāsmitā vřēti, zāto ka ga jā tō za cigāna nājvėkša kaštiga!« Natō jā žūpan právo: »Rávno tō ti naprávimo!« Prijali so ga zāto pa so ga vřgli prēk plōta. Cigān jā pa natō z-vāséljon odbēžāo.

102. *Cigānova pōstāo.* — Ajnōk jā cigān vido gospōda¹, ka na pérji spí, pa si jā ātak mislo: »Ū, vē ga pa jāš tūj lājko na pérji spín!« Prnāso si jā zāto trí péra, štāra si jā pod glavō djāo, dā jā vāčér na klōb dōllégāo. Na drūgi dēn pa, dā jā stāno, jā zāčāo kunōti gospōda pa právo: Vrág ga jā dāo i gospōda! Jā san ga sāmo trí péra māo pod glavōf, pa so mā

¹ Gospōd se rabi, če stoji beseda za se ali na koncu, kačor tukaj; v zvezi z drugimi stanovskimi pristavki za njo pa se rabi gōspon: gōspon profāsar, čāstiti gōspon kaplān, toda čāstiti gospōt! Zāčāo jā kunōti gospōda.

ga stiščala, ka ga pa te gospôda nê, štãri ga sã pũno pérja má pot-sãqf!«

Pregovori in nekteri drugi reki.

Kãksi jã dõbãr dãn, tãksi dã Bõg dáj! (Kak što kõga kãj píta, tãksi õdgovor dobí. Äli pa :) Kak tí mãni kãj napêčãš, tãk jãš tãbi!

Uzãga pa cõki. (Ja tistoga pomãna kak :) Tê ãlõvik jã tisti nõš, ka na obã krã rêžã.

Posõda sã sigdãr jõčã. (Dã si dvã kãj posõdita, pr nazãjdãvanji jã ädãn sãli kvãrãn.)

Sãko zrnjã má zãjã. (Brãzi fãlingã jã nišcã nê.)

Štõ zarãn stãnã, zlát nãjdã.

Štõ drũgomi jãmo kõpa, sãn v-njõ spãdnã.

Slêpomi kokõti mõrã zũno kãzati. (Tõ sã prãvi, dã komi sã tãkrãkõc s-prstõn mõrã kãzati.)

Tê dã nazãj, dã vrãbli prosõ. (Tõ jã: nigdãr. Prãvi sã pa tãkšãga (h)ãpa, dã sã komi kãj dã äli posõdi, pa jã ži naprê znãti, ka nigdãr nazãj nã dobí. Rãvno tak :)

Vê zê dã nazãj, dã na lèstvici nãjdã.

Dõsta gũča, pa mãlo (h)ãska. (G'è sã dõsta gučí, tãn sã mãlo oprãvi.)

Dũgi vlasjé, pa krãtka pãmãt (sã prãvi žãnskan).

Sãki svétãc prtí sãi vigíblã rokõ. (Nãj bõ ãlõvik kãkšã-gãšté stãna, sãki skrbi f-prvõj vrsti za sãbé.)

Sãki cigãn svõjãga kõnja fãli.

Dotêčas vigíbli šibo, põkãč jã gipka.

Dotêčas kúči žãlèzo, põkãč jã tõplo.

Kã nõrci mãjo, sã çãdni povživéjo. (Tõ sã zlásti na prav-dãšã prãvi.)

Tí boš pa prosõ krõžo, õvãs špičo pa vodõ sèkaõ. (Tõ nãjrãj prãvijo kãkšãmi dičãki, da sã f-tãkšã ãlo podãvlã, za kõj je äšcã nê.)

Vãlka díka, mãla fãla.

Nê sã zláto, kã si svéti.

Vê sã ga õgíblã, kak svinja mẽqnatoga žãkla. (Rãvno naõpak.)

Tãj jã tãg za mãné, kak mãni za lãjnski snêk. (Tõ rãdi prãvijo zalũblãnci ädanõvomi.)

Mladost nõrost, stãrost slãbost.

Či já lêpi, pa já pr dèli slèpi.

Sâdân lêt stâra jâra. (Tò sâ právi na zânsko, štâra sâ tak obláci pa oponáša kak kakša diklíčka.)

Lâčna vrâna sîto kîmi. (Dâ što sán málo má, pa âščâ tô dá têtstomi, štâri vâč má.)

Rît njâmi já korânjé pistíla! (Či što pr drúgoj izi tâg dùgo sidí, ka sâ ga navòlijo.)

Visiko lèčâ, pa nisiko sédâ. (Dâ si napríliko kakši mladénâc jáko zâbira mäd diklámi, pa tè nazâgnjá rávno tâkšo dobí za žâno, štâra já za níkoj nê.)

Mét so vòpolízali, zâj pa bršâjo¹ f-kòš. (Či dèčko pa dèkla prád zákonom v-vâlkon pajdástvi živéta, po zákoni sâ pa svajívlâta.)

Od rêpnâ brâtvâ do obrzâvanja. (Tò pomèni jáko krátâk čas.)

Kâ máčka rodí, sâ f-slâmo glâdí. (Rávnô tak :)

Kâkša màti, tâkša čí.

Pênâs má, kag žâba pérja. (Tò já: níkaj.)

Tâk já skîbân, kak jêš. (Či si što sán sâ prprávi.)

Tîrn sâ od mâli malú máo zâča špičítí. (Či sâ kakšâ dètí prílično lóti kakšâga dèla.)

Kroplívi nanč mrâs nâ naškòdi. (Či kakšâmi lâgojâmi človèk nígdâr níkaj nâ škòdi.)

Tâk njâmi zacèli, kak psòvi. (Tò já: na (h)lîtroma.)

Kâk si što postíla, tâk nâj spí.

Kâk si sèjaš, tâg boš žâo (žnjâo.)

Kováč s-klêšči séga v-ògân. (Dâ sâ vért ogíblâ návârnoga dèla pa tô držínčâ mòrà oprâvlati.)

Té človík lâgojâ mié (= muhe) má. (Dâ što bòžná [slabe] návadá má.)

Sâki kokòt já na svòji smâtê gospòt. (Či sâ što na svòjân od níkoga nâ dá stráj zèti.)

Kâk pr jèli, tâk pr dèli. (Štò já dóbâr jèdâc, já túj dóbâr dèlavâc.)

Nígdâr já nê tâg dùgi dèn, ka nâ-j vâčér prišâo.

Čâkaj, vè žè pá pridâš na mòj prèlas. (Vè mâ zè pá pridâš kaj pròsit.)

S-té málâ nâdâ kríia. (S-tòga dèla níkaj nâdâ.)

Stâri mužíkáš sâki dèn ano vížo pozâbi. (Stâri lidjé so pozâbatlívi.)

¹ Brše v koš 'stòbt mit den Füßen nach dem Bienenkorb': „bîšâm, bîsati, bîsanjá, bîsnoti: Tak tâ bîsnâm, ka sâ raspočíš!“ K.

Zôpston dôblänomi kônji në trbê zôbi glédati.

Tê člòvik, da-j roglé mōo, bi p̄aao (= pehal). (Dà já ži što pr̄aváč v̄alki nimák.)

Tàk njämi idä, da-j bič pl̄ao. (Či já što pr̄ deli jáko pr̄ličän. Rávno tak:)

Tàk nan idä, kak cigàjnskoj dèci béli kr̄uj.

Tê člòvig bi ščä t̄urbo döl s-sirmäka zéo. (Či što do sirmäkof nōma niksäga smilënja.)

Nad ädno v̄uo nōtri, pa nad dr̄úgo v̄o. (Či što náščä bógati. Rávno tó pomënita pr̄išästniva:)

Kag gl̄iomi 'dôbro üt̄ro'.

Tô já tàk, da-j gr̄aj na stinô l̄učao.

Z-laz̄jöv dälä nāmra, do pr̄elaza.

Popôski ž̄ap já nigdár në p̄un. (Äli pa:)

Popôski ž̄ap nōma dnà.

Manják pa zapravláč nigdár nikaj nōmata.

Jäs tá pr̄idän ģnjäs, kama tí v̄ütro. (Či já što jáko m̄üdän, počäsän.)

Mládä dni tá zaòdi, na stárä dni dâ pa kôdivao.

Srán za trám. (Tô sä právi njämi, kôga já srán.)

Tê zapira dol dv̄ari, dà ži kr̄ava v̄oodidä.

Zôči v̄oči sä nörca dèla. (Dà já ži što pr̄aváč napòštäni.)

Vr̄ablä má pot kr̄ščákon. (Tô sä právi na tàksäga dičäka, št̄ari sä nášče rat poklanjati, záto ka já str̄aj, či-j njämi vr̄abli v̄ozläteli.)

Bäka já str̄elo. (Či si já što sán kr̄if näsräčä.)

Svòjo kozô dārè. (Či já što svòjaglávän, burkusästi.)

Nôs njämi já povisno.

Näsmi njämi pr̄sta pokázati, ka njämi fčäsik çöbä naskriš idäjo. (Štò sä fčäsik svádi.)

Nôč má svòjo mōč.

Käma käsno idäs, tá käsno pr̄idäs.

Štò nigdár nä zäčnä, nigdár nä dokònča.

Käkša šäga, tàkša návada.

Dòsta k̄uarof pr̄asoli ž̄upo.

Žalost š̄üta za ràdostjof.

Za gòskä já në sinô. (Či si što kaj tàksäga žalè, kà já në zänjäga.)

Gòr po f̄üti, döl po c̄änti. (Bogástva.)

(Dà sä kakša mláda dèkla f-tàkši ģuç mēša, št̄ari já äščä në za njó, njoj ràdi pr̄avijo:)

Tí tē gúci, dà dā bik p̄rdo; pa āščā tē nē kajštē, liki: Gospōnā, kā vǎljo, kā?

Naj bō pās kākštē bēli, bu(h)é záto li čārnā má. (Nāj sǎ kázā člōvik āščā za tāk jákoga, slābā lǎstnosti záto itak má).

Psovke in vzdevki.

(Bòdikaj āli mánjā ričí.)

Bòdikaj āli mánji rēči jā obilno f-prēkmŭrskon narēčji. Lŭstvo si jā rādo zaminjǎvlā. Tō pa dēla nē nātálko z bōžnin¹ námānon, kag bōlā s-slābā návadā. Zavōlo tōga pa tŭj nēga vǎlkā zámirā, zlásti nē tē, či sǎ komi povē štāra z-mād nā-duznēši. Nāj ji stojí tŭ nikálko.

Nájbolā zámirlivā so:

Razbòjnik, živan², tōvaj³, cigàn, idōbaš⁴, bēs, nǎpòdiš⁵, nǎ-sramnják, jùpaš⁶, cōglin. — Sǎjha⁷, vlačŭga, frcola⁸, idōba, ciganica, bāštija, nǎsnága, mrzija, ružnija⁹, gnjisōba.

Za tēmi pridājo:

Šmrklavāc, šmrkŭt, nǎpoštānják, ũncvut, višivāc, gizdavāc, grobján, grintaš, šǎgāvāc, māgarāc, modrijáš, dēt, starják, pikuš¹⁰, sòkranjāc¹¹, slinavāc, gnjisōbaš, zamāzanāc. —

¹ hudobnim.

² madj. z sivány 'Räuber, Straßendieb, Gauner'. — ³ = tolovaj: madj. tolvaj 'Dieb'. — ⁴ hudobež. — ⁵ = vrag: „Kí nǎpòdiš sǎ ti jā sprāvo v-glavó? Prāvī se nādālā tákšāmi člōvēki, štāroga nēmremo trpēti, nē viditi n. pr. Tē nepòdiš se žā pá k-nám vlēčā!“ K. — ⁶ „Jùpaš i sòkranjāc pomēnita fiškálišā, žakŭtorā, notárjašā i drŭgā tákšā gospòckā lidí, ki lŭstvo odirajo. Oderuh je p̄ri nas nǎrazumlivo, odǎrāč ali odirāč sǎ rábi namēsto oderuh. namēsto skopuh pa skòpāc.“ K. ⁷ madj. szajha 'Hure'. — ⁸ „Frcòla pomēni stáro krāvo āli kobilo. Kak mán rēč sǎ právi tákšoj žǎnski āli dēkli, ki nǎpòštāno živé (nájmrā razvŭzdano).“ K. — ⁹ Prim. magy. rusnya 'schmutzig', sbh. ružan 'garstig, schändlich'. — ¹⁰ „P̄ri nas se bǎrāčiti i bǎrāč sǎmo v najnovēšām čási slíši tŭ i tām. Bǎrāčiti pomēni kòdivati, bǎrāč pa kòdiš. Tákšāga kòdišā, ki vzāmā, ka sǎ njāmi ponidí (mǎlo, krŭj itd.), i sǎ nā zbranjŭjā z tēj rēči, zovéjo za štārcā (nom. štārc [iz n. stērzer betrŭgerischer Bettler]), tákšāga pa, ki sǎmo krājcar āli jājcā p̄rōsi, zovéjo za pikušā. Prāvī sǎ tŭj nǎbòžā štārcāk, i to jā skōro dālā; nǎbòžā sirmāčāk i nòrčāk nōri tŭdi tálko pomēnita liki ‚armer Teufel‘. Nòrčāk nōri se navékšā dēci právi i tákšāga (h)ipa, gda so zavōlo pámāti (tō jā, gda kākšo napáko napravijo) pomilovanja vrēdni.“ K. — ¹¹ Sòkranjāc, gl. zgoraj jùpaš.

Šmŕkla, násramnjiga, šklòjca¹, nàpoštànjiga, gizdáfka, grinta, skazlífka, čòndra, kindra², lazlífka, pàčka, bàba, starjàča, višífka, còmprnica, àõša.

Iména živinà, s-štàrimi sà gràja tàkša lástnost, kak jo má tá živina:

Búša³, ridža⁴, tàõčič, svinjár, pàs, práščič, kanžòr, smogòr⁵, mŕ(h)aš, bisnják, únac (jùnac), sumár⁶, òslák, čáci⁷, soklác, údmar⁸, cùcko, pàsjan, ùpkač, tòr (thor), vúk, brlùgaš⁹, bàk, màflaš¹⁰, mùjckrbáõ, roglác, rògin¹¹. — Kobila, kràva, tàlica, svinja, kùsa, prasica, mŕ(h)a, brlùga¹², čòka¹³, gnjida, kùga, (h)rstafka, kròtajca, mrcina, zvirina, čajca¹⁴, žàba, ràca, mrlina, gambèla¹⁵.

Na slàp rázum kázàjo:

A'la¹⁷, nimák, dùndák¹⁸, dùplin, nõrc, trèntaš, gòndola, dùnkaš, bàdák, mùfti, šùšlavac. — Nimàča, trènta, dùpla, dùnkašica, čùbla¹⁹, dŕnda, prèmotka, prádàno, dùrgula²⁰.

¹ Prim. škloca ‚schepperndes Messer‘. — ² Prim. kundra ‚mršava ženska‘. — ³ madj. busa ‚Großkopf‘. — ⁴ = rjava. — ⁵ ‚Smogór sà právi na tàkšàga biká, štàri sà smòri, to já, čàmàran postàna i šéc pàati, gda što próti (àli pŕti) njàmi idà. Kak bòdikaj rěč sà právi, gda já što srditi‘. K. — ⁶ madj. szamár ‚Esel‘. — ⁷ madj. csacsi ‚Grauchen, Eselchen‘. — ⁸ ‚Údmar, èlòvik, kí si níkaj nà dá dopovèdati i já nàbògavàn, kak živinčà‘. K. — ⁹ brlùgaš, gl. spodaj brlùga. — ¹⁰ madj. mafla ‚Tölpel‘. — ¹¹ madj. mamlasz ‚Maulaffe, Tölpel‘. — ¹² Roglác, rògin, kí ima velike roge; rogin je tudi ‚Hirschkäfer, lucanus cervus‘: ‚ta rěč sà tàkšàmi právi, kí já zà vnèmar jáko bràzi pàmàti‘. K. — ¹³ ‚Brlùga se zové svinja i tè právijò, gda já što čàmàran na njò; právi sà dèkli àli žànski tàkšàga ipa, gda posfli kaj jámlé ot-kòga‘. K. — ¹⁴ madj. csóka ‚Dohle‘. — ¹⁵ ‚Čajca já imé níksà fticà. Ta ftica já tak válka, kak glfica i já túdi njoj podobna, sàmo šinják má bòlà bèli i já po èrèvi (= trebuhu) túj bèla. Gnjàzdo má na sènožati pòlak kàkša dníkà na zàmli i gda èlòvik próti njoj idà, jáko námflo bràči i sà šéc v njàga pòkati. Právi sà ménšim (mèšim) diklčkam‘. K. Prim. č. čejka, p. r. čajka ‚Kiebitz‘. — ¹⁶ Gambela ‚Kameel‘; pri Kùzmiču kumila (Mark. I. 6) in gomilski; beseda je iz kamela, gamela, v ktero se je morda vrnil gambati, gambanje, gambela ‚Beine‘, ital. gamba. — ¹⁷ ‚Èlòvik, kí si níkaj nà dá dopovèdati‘. K. — ¹⁸ Prim. madj. dõndi ‚kurz und dick‘. — ¹⁹ ‚Čùbla, čùblin, čubàriti sà, čùblav já tístoga pomèna kak čàmàran, srdit. Vùsta se zovéjo pri kobilaj èòbà i tújdi pr lidèj právijò: vùlkà èòbà má = dùgi jàzik má, dòsta gucí àli, bòle riakòč, ogrizávlà‘. K. — ²⁰ Prim. madj. durgolòdni ‚poltern‘ in dorgálòdni ‚keifen, brummend verweisen‘.

Bòlä nãdúžnã so príšãstnã, štãrã navékšã pomënijo kakšã *tìlòvno* pomãnkãnjã :

Štangulãč, gulëmbaš, frëtaš¹, manják, dévaj², šajtravãc, vonjúaš, zapãlivãc, zlëtič, pûtaš, poablãnãc, kròfaš, čamprëtaš, còtas, šëlman, dãbãlãk, frfraš, gòvnjaš, ficko³, skürén⁴, bërbrin, žlàbrin, grbaš, bñndaš, gãrnok⁵, künckaš, lópar, pëcica, tãlébaš, sòpilòpi, podãžgãč, prëlãc, ribãš, parovnják, zapravlãč, klãntoš⁶, tãpãš, rùslavãc, jãklaš, šòc, šùbri⁷, lùmp, frigaš, drùmãø⁸. — Tãpãšica, gulënba, klãntošica, štangolãča, manjiga, parovnjãga, zapravlãča, vonjúa, zapãlifka, čãfkãtãča, còmprnica, dãbãlãča, mìlamòja⁹, bërbra, žlàbra žlùndra, bãbika, šãtringa, šòca, sãpa, šafraniga, palãjdriga, babùrdija, pomalëja (nemãrna žãnska ãli dëkla).

Tùj za *dëco* ji jé nikãlko :

Šnjãf, pajnzër, zijãlo, zamãzanšcã, kùlač, lažlifcã, mlajšé, nimãcã, prasé, šcãnã, šcãncã, tãpãšcã, šmrklafcã, tãlä, knãp¹⁰, cigãjnšcã, višífçã, gizardãfcã, fòtif, fãčuk¹¹.

Glãgoljã :

Spãti: smrdí. — Jësti: súnã, gnjãvi, f-sãbé mãčã, còtka, gòvnja. — Piti: Žléplã, còfa, naljé sã, srëblã, tùtka¹². — Pti: grba, vlëcã sã, šambòra, gãmba, mandiga, drdrã, krnjavúa, gabzá. — Gúcati: brbrã, klãpãcã, žlabrá, múvi, gòmba si, čãfkãča, slíni sã, pëni sã, mrkãcã, šãpãča. — Srditi sã: čubëri sã, nafúcnò sã, smòri sã, nõs njãmi jã povisno, còbã njãmi naskríf

¹ Prim. n. Fretter: „prãvi sã takšãmi človëki, ki jã v-rëci nãstãlen. Frëtatì zdaj tak, zdaj pá ovãk prãvi kaj“. K. — ² Prim. madj. *dévaj* ‚mutwillig‘. — ³ Madj. *fickó* ‚Kerl‘. — ⁴ „Skürén sã prãvi od takšãga dičãka ãli dëcka, ki jã jáko sù(h)i. Tùdi tãlko pomëni: Tòga človëka so samé cònte i kòžã“ = jáko je hit vãni [= magj. *hitvãny*, ‚mager‘]. K. — ⁵ „Gãrnok, náprava, na štãro prejò vùjajo; prãvi sã pa takšãmi človëki, navékšã dëčki, ki jã jáko vãlki, n. p. tó jã cëli gãrnok, tó jã: tak je dúgi, kak gãrnok, nãjmrã pri gãrnokaj ònivi naskríf djãnivi štãngi ãli žvingi“. K. Podstava je n. *Garn*. — ⁶ „Prãvi sã pes cmúncka, gda nãjmrã jësti pròsi. Na tó gledòc sã dičãki prãvi, da küncka, i künckaš, künckanjà“. K. — ⁷ „Klãntoš, tãpãš: klãtiti sã, tãpsti sã, stëpati sã po svëti (vagabund); klãntivanjã, tãpãšija“. K. — ⁸ „Šùbri = frigaš, člòvik, kí sám ràd drùgomi napãke dëla“. K. — ⁹ „Drùmãø, kí vsã spotãrã, ka njãmi do ròk pridã“. K. Prim. sgrn. *drum* ‚Stück, Splitter‘, *drumen* ‚in Stücke hauen‘. — ¹⁰ = mila moja! — ¹¹ Prim. n. *Knappe*. — ¹² Iz madj. *fattyú* ‚Bankert‘. — ¹² *tùtka* = n. *tuteln*, *zuzeln* ‚saugen‘.

ido. — Jökati: zija, bräci, jörja, nadúvlä sä, smřčä, cizi sä, küncka. — Smijäti sä: kikäčä sä, räzi sä. — Spévati: zöplä, jörja, (h)valëčä, krnjáfčü, stära sä, nävöлива sä, žgänik njämi jä v-güti vöjzno.

Nadälä májo tuj sköro säkä väsnicä präbiváoci kakšä prä-mišläno imé. Tak so napriliko präbiváoci Brätönac žliččarjä, ka so präj nigda svëta na Frlindošovon vögli žlicä vigíbali. — Lipöfčarjä so gäjda šjä, štäri so na süon brëgi viši ftáplali. Prävijo njin tuj: »Gäjd bäjk, ka mäjtik¹ idä!« — Gančanci so trnínarjä, štäri so trnine² f-säk stëpali. — Doklizänci májo žäbä na länci. — Ižakofčarjä so kröfašjä, Mälinčarjä pa pütäšjä. F-tëma väsnicama jä nájmrä jáko dösta lüdi kröfasti. — Böltinčarjä so écäki³. — Stanovníkä Odränac pa zovéjo za cüzäkä, štäri so jáko čämärni, či njin što tö právi. Ajnök sä jä nikši ti(h)inac pälaö sköš po tøj vési pa njämi jä žärbé nindri⁴ zaostälo. Ti(h)inac jä zäčnä zväti: »Cüzäk nä, cüzäk nä!« (Cüzäk pomëni málo žärbé). Në jä bilö nikäjsi⁵, pa jä prbëžalo nikälko Odrájncarov z-vajätami pa so tögä ti(h)inca dobro nakükli räköč: »Vë ti mí žë pokázämo, käg boš sä z-näs nörca dëlaö! — Zvün tögä zovéjo dölnjä möškä za märkä, žänskä za mänkä«, görnjä i goričäncä pa z-ričjöv bojnécjä drážijo.*

¹ mäjtik = s koräzo, koräžno (srgn. machtic ‚mächtig‘).

² trnina ‚Schlehe‘; trnine, njëni säd, štäri je drögän i tak jä sköz-säka kápao.

³ écäk ‚telet‘ — ⁴ = nekje. — ⁵ nikäjsi = dolgo časa (ni trajalo dolgo).

* „Nazägnjä zapömlin, ka sta ričë mrdati pa pičica v-näšan narëčji näsrámnoga pomëna (coire, oz. vulva). Namësto prvä právimo smijäti sä, mësto drögä pa piknja, piknjica. Prvi ričë sta ži në sämo ädnök sprävili v-zadrëgo tak čtëfca, kak tuj poslušäfcä pr čtänjë Möharovij knjig.“ K. — Za slov. bisaga rábi Prekmurcem rëč prëvrt: Na prëvrt si naprävi i tak nési! Na prëvrt má naprävleno. — „V razläganji san sä jas poslüžüvao rëči rábiti, ár sam sä jä prëväč privädo i mi rëč nücati nä vgaja. Pri nas sä poslüžüjajo étivi dvë: nücati i hanüvüti; tá žägnja sä bölä porëci slíši.“ K.

Mala izvestja.

Topografične drobtine.

Važen vir za zgodovino jugovzhodnega dela Koroške in južnega dela Štajerske je »Codex traditionum monasterii S. Pauli«, ki je bil spisan v prvi polovici 13. stoletja ter se še sedaj nahaja v Št. Pavlu na Koroškem. Ta vir je izdal Schroll leta 1876. v knjigi »Urkundenbuch des Benediktinerstifts St. Paul in Kärnten (Fontes rer. Austr., Dipl., XXXIX), str. 3—76. Izdajatelj je razdelil ves codex v 100 poglavij. Pozneje je Jaksch iz zadnjih dveh poglavij napravil 54 odstavkov. Mnogo poglavij, ki se nanašajo na zgodovino Koroškega, je Jaksch sprejel v tretjo knjigo svojega dela »Monumenta historica ducatus Carinthiae«. Nekoliko poglavij, ki pojašnjujejo zgodovino Štajerskega, je Zahn ponatisnil v prvem in drugem zvezku svojega dela »Urkundenbuch d. H. Steiermark.« Nerazumljivo mi je, da je Zahn prezrl nekatera poglavja, čeprav so važna za štajersko zgodovino. Tudi jih ni porabil v svoji knjigi »Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter.« Tudi naj omenim, da je leta 1883. profesor Neubauer v programu Mariborske realke na straneh 15—48 po abecednem redu navedel imena posestev šentpavelskega samostana. Kar se tiče tega spisa, sem opazil, da je Neubauer izpustil marsikatero ime, ako mu ni bilo mogoče pogoditi lege dotičnega kraja.

V naslednjih vrsticah hočem naštetih nekoliko takih krajevnih imen, katerih Schroll, Neubauer, Zahn in Jaksch niso mogli pojasniti.

Cod. trat. S. Pauli, c. 15 navaja ime »Ztiplina«. Neubauer tega imena niti omenil ni, Schroll ga pa ni mogel razložiti. Zahn (Ortsnamenbuch) in Jaksch sta mislila na Duplek (Täubling), ki je poleg Drave jugovzhodno od Maribora. A imena »Dewpling«, »Tewpling« itd., s katerimi so v srednjem veku zaznamovali Duplek, nimajo z imenom »Ztiplina« nič skupnega. »Ztiplina« je sedanja Štublana (nem. Stiblanberg) v fari Sv. Petra pri Mariboru. To potrjujejo tudi nekateri sosednji kraji, ki se v dotičnem viru omenjajo kakor Počehovo (Pozengazelo), Dragučova (Dragotsoy) itd.

V istem poglavju se omenja »Wlpingepotoch«. Schroll je rekel, da je to morebiti Wolfsbach pri Wildonu. Jaksch in Neubauer nam ne povesta nič, Zahn pa misli enkrat (Urbk., I, 769) na Blintovec (Blintenbach) pri Zgornji Sv. Kungoti, drugičrat pa (Ortsn. str. 73) na Pubaherjevo grapo pri Breznu. Beseda »Wlpingepotoch« je sestavljena. Beseda »potoch« (-potok) ne potrebuje razlage. Za besedo Wolf dobimo v zgodovinskih virih včasih izraze: Wūlpo, Wūlp, Wlpp, Wlpo itd. (Cfr. MG. Necr., II, 761.) »Wlp« pomenja tedaj to, kar beseda Wolf. Wlpingepotoch je tedaj Wolfsbach ali pa po domače Vukovski potok, ne sicer tisti, ki je pri Wildonu, kakor je mislil Schroll, temuč tisti, ki je blizu tam, kjer so kraji Pozengazelo (Počehovo), Dragotsoy (Dragučova), Dobrenga (Dobrenja) in Riesitz (Ročica pri Sv. Jakobu v Slov. Goricah). Misliti nam je tedaj na Vukovski potok, ki teče vzporedno z Jareninskim potokom ter se tudi vanj izliva.

Cod. trad. c. 76 navaja k l. 1187. kraj »Zecazen«. Kje je stal ta kraj, nista vedela ne Schroll in ne Jaksch, Neubauer ga niti omenil ni in Zahn sploh ni sprejel dotične notice v svoj Urkundenbuch. V neki listini, izdani okoli leta 1193., se čita, da je bil ta kraj nad Dravo (»Zecasen super Trahum fluvium«). V neki listini iz leta 1239. stoji za ta kraj beseda »Cecažen« in v neki listini iz leta 1247. se pa omenja »villa Cekozen«. Dotične listine je objavil Jaksch, ne pa Zahn. Kje je ta vas? Če gremo iz Vuzenice proti vzhodu, pridemo v pol ure v vas Sekožen (nem. Zeckerndorf). Tu se vidi, da nam včasih slovensko krajevno ime pomaga iz zadrege, ne pa nemško.

V Cod. trad. S. Pauli, c. 100, odst. III čitamo, da je Friderik iz Ptuja imel od Šentpavelskega samostana fevde med drugim tudi »aput W̄ilpin... et apud S̄ukendorf«. Zahn te notice nima v svojem Urbk., pač pa Jaksch v Mon. III, 549. — Kar se tiče besede »W̄ilpin«, naj omenim, da W̄ilp pomenja isto, kar Wlp v besedi Wlpingepotoch. W̄ilp je tedaj to, kar nemški Wolf ali pa slovenski »volk«. Kje naj iščemo kraj »W̄ilpin«? Tam, kjer se Vukovski potok (Wlpingepotoch) izliva v Jareninski potok, je vas Velkon. Zahn (Ortsn., str. 499) navaja za to vas razna zgodovinska imena, kakor Wolkun, W̄ilkun,

Wlkim itd. Tu imamo le slovenska imena. Verjetno pa je, da so vas tudi kdaj imenovali po nemško tako, kakor bližnji potok Wlpingepotokh. Tako nemško ime bi bilo »W̄ilpin«, kakor ga čitamo v Cod. trad. W̄ilpin tedaj zaznamuje vas Velkon. Zahn (Ortsn., str. 479) navaja tudi vas »Walchan b. Jaring«, ki ni nič drugega kakor vas Velkon. — Kar se tiče imena »Sūken-dorf«, zaznamuje sedanjo Župečjo vas (nem. Saukendorf) zahodno od Ptuja v fari Sv. Lovrenca na Dravskem polju.

Cod. trad. S. Pauli c. 100, odst. V navaja, da sta si brata Udalrik in Gotfrid (iz Maribora) po krivici lastila nekatere vasi šentpavelskega samostana, med katerimi so bile tudi »Babin et Ricus et Rietsiz«. Zahn te notice nima. Jaksch in Neubauer trdita, da Rietsiz je Ročica na Štajerskem in prav imata. Ker je pa v tej deželi več vasi, katerim se Ročica pravi, nastane vprašanje, na katero nam je tu misliti. Ena Ročica je pri Sv. Jakobu v Slovenskih Goricah. V tej občini sta tudi vasi Babina in Ritiše. »Babin«, »Ricus« in »Rietsiz«, katere navaja prej omenjeni zgodovinski vir, so po mojih mislih Babina, Ritiše in Ročica v občini Sv. Jakoba v Slovenskih Goricah.

V Cod. trad. c. 100, odst. VI čitamo, da je Chunradus de Hūs (Haus na Pohorju) imel od Šentpavelskega samostana kot fevd dve vasi »Appetstal« in »Rietsiz«. V Zahnovem Urkundenbuch ni te notice. — Razume se, da se ta vas »Rietsiz« ne sme zamenjati s prej omenjeno. Appetstal so Apače zahodno od Radgone. Če gremo iz Apač proti jugozahodu, pridemo pri Krembergu do Zgornje Ročice, na katero nam je tu misliti.

Sedaj pa še par imen, ki zaznamujejo nekatere kraje po Koroškem.

Cod. trad. S. Pauli, c. 35 omenja nekega Wluinga de »Zwakach«. Schroll je mislil, da Zwakach pomenja vas Zwetendorf pri Trgu na Koroškem, Jaksch pa ni trdil ničesar. Koroška vas Sveče se v listinah včasih zaznamuje z besedo Zwenkach ali pa Zweekach. (Jaksch, Mon., IV, 1030.) Tu pa imamo za besedo Sveče izraz »Zwakach«. Nosni »e«, ki se nahaja v prvem zlogu besede Sveče, se v raznih slovanskih jezikih in narečjih rad pretvarja v »a«. Primerjaj Svętoplъkъ (=Sventoplk), Svetopolk in Svatopluk.

V Cod. trad. c. 37 se omenja kraj »ad Goziah«. Schroll misli na Guze pri Celovcu, Jaksch na Koščak pri Mariboru, Zahn pa ne ve, ali bi se odločil za Koščak ali pa za gorovje Kozjak. Po mojih mislih so Guze nemogoče, istotako tudi Koščak. O Kozjaku bi se dalo govoriti. Ali pa niso bila dotična posestva v Kozjah? Tako se zove vas pri Radišah na Koroškem. Kraj »Goziac« se tudi omenja v Cod. trad. c. 100 odst. XVIII.

Cod. trad. c. 100, odst. XXXIV navaja kraj »Gossepuhel«. Schroll je dobro pogodil, da se je izrekel za »Gottesbichl« pri Celovcu. Jaksch mu noče slediti ter misli, da je treba ta kraj iskati pri Mohličah. Beseda »Gossepuhel« je sestavljena; v prvem delu tiči slovensko krajevno ime Guze ali pravilnejše Goze (goza = grba, nem. Höcker), v drugem delu je znana nemška beseda. Iz Gossepuhel je v teku časa nastalo Gottesbichl. Beseda Gossepuhel je po isti metodi sestavljena, kakor Goritzenberg, Feistritzbach in še več drugih. Prva beseda je slovenska, druga pa nemška.

Dr. Fr. Kos.

»Pesme sa deželski bran.«

Obljuba dela dolg. V Časopisu za zgod. in nar. III. 1. 1906. str. 87. sem omenil, da bom poročal o celovških pesmih za deželski bran o drugi priliki. In to sedaj izpolnujem.

Zgodovinsko društvo koroško hrani knjižico (št. 3403), ki ima naslov: »PESME sa DESHELSKI BRAN. Vinjeta. V' Zelouzi, 1809. per Joannesu Leonu.« Vel. 8°. Str. 12. Obsega pa dve pesmi, namreč »Deshelski Bran« ter »Shenin.«

O politični avstrijski liriki leta 1809. nas sedaj najbolj pregledno poučuje knjiga: »Achtzehnhundertneun Die politische Lyrik des Kriegsjahres. Hgg. von Robert F. Arnold und Karl Wagner. Wien 1909. Verl. d. Literarischen Vereines in Wien«, ki se ozira tudi na slov. pesmi. Sodelovala sta pri knjigi med drugimi tudi dr. Ivan Prijatelj ter dr. Fr. Kidrič.¹ V rokopisu so se ohranile prestave štirih Collinovih brambovskih pesmi, ki jih je preložil J. Primic, profesor slov. jezika na graškem liceju, ki so objavljene v »Zborniku Matice Slovenske« IV. (1902)

¹ Na knjigo je opozoril Kidrič v 1. številki »Vede« str. 98.

str. 232 sl.: »Stárzhik« (= Der Greis), »Pefem. Deshelska Bramba Efstrajharfkiga Zefarstva« (= Österreichs Landwehre), »Shenin« (= Der Bräutigam). Dve pesmi Primičevi, namreč »Slovenez v' brambi sa Zefárja inu Rojftno Deshelo« ter »Eft-rajh terdna fkala v' viharju«, ste menda izvirni.¹

Istodobno ali pa še prej so izšle Vodnikove brambovske pesmi. V že omenjeni knjigi (Achtzehnhundertneun) so prvič natanko določeni originali teh pesmi. »Predgovor« je prosto posnet po Collinovi »Vorrede«, a upošteva jugoslovanske bravece ter omenja znamenite turške boje. Nato sledi »Petem brambovfka«, ki je natančen prevod najstarejše avstrijske brambovske pesmi, katero je zložil Josef Richter (v knjigi št. XIII.), nato »Molitva brambovfka« (Collinov »Gebeth«), »Perfega« (Collinov »Kriegseid«), »Estrajh sa vfe« (Collinov »Österreich über Alles«) ter »Brambovfka dobra volja« (Collinova »Wehrmannslust«).

Vodnikovi prevodi so doslovni in spretni. V Levstikovi izdaji Vodnikovih pesmi se nahaja še ena brambovska pesem: »Napitek« (Collinov »Trinklied«). Vodnik je krajšal pesmi: Collinov »Gebeth« obsega 7 kitic, Vodnikova »Molitva brambovska« 3, Collinov »Kriegseid« 6, Vodnikova »Perfega« 4, Collinov »Wehrmannslust« 15, Vodnikova »Brambovska dobra volja« jih ima samo 13.²

P. pl. Radicz je našel v ljubljanski muzejski knjižnici zvezek slovenskih brambovskih pesmi, ki imajo naslov: »Nafledovanje nemfhkih Pefmi sa obvarnike flovenske, katire je vkupf-piso Fr. Zwetko. V' Grazu 1809«, ter jih objavil v »Zborniku« VIII. (1906). Prevajalec teh pesmi je poznejši dekan ptujski, France Cvetko (1789—1859). Zvezek obsega razen predgovora na Slovence 6 pesmi: »1. Perjatli, 2. Vojnik, 3. Lubiza, 4. Pitna pefem, 5. Brati na vojfki ter 6 Pefem per prozodu.«

Istega leta je izdal J. G. v. C. »Unterlieutenant der zweyten Schützen Compagnie des ersten Grätzer Landwehr-Bataillons »Wehrmannslieder« v Gradcu. Že omenjena knjiga pravi (str.

¹ Glej: Pintar Zbornik IV. str. 232 sl. ter »Achtzehnhundertneun« str. 329.

² O. c. str. 330.

330.), da so Cvetkove brambovske pesmi prevodi, prirejani po teh nemških štajerskih brambovskih pesmih, ki so pod LXVIII a—g objavljene, »wie wir nachzuweisen in der Lage sind.« Če primerjamo to nemško in slovensko zbirko, vidimo, da odgovarja pesem »Brati na vojski« nemški »Der Kreis der Waffenbrüder« (str. 369—371, LXVIII b, »Pitna pesem« odgovarja nemški »Trinklied« (jako prost prevod!), »Lubica« odgovarja nemški »Das Liebchen« (LXVIII e, str. 373.) [prost prevod], »Vojnik« je prosto posnet po nemški »Der Krieger«. (LXVIII f. str. 373.), pesem »Perjatli« je zelo prosto posneta po nemški »Die Freunde« (str. 372 LXVIII d). Cvetko ni prevedel prve pesmi: »Österreich«. Kot zadujo pesem ima Cvetko »Pesem per prozhodu«, ki bi naj odgovarjala nemški »Marschlied«. Misli so deloma iste — a oblika je povsem druga; pesem je prirojena za prebivavce vinorodnih krajev — za slov. Štajerce. A zakaj ni Cvetko privzel mere nemške pesni, ki bi se naj pela »nach einer windischen Marschmelodie«? . . . Že naslov Cvetkove zbirke: »Nafledovanje nemških Pefmi« nam priča, da te pesmi niso doslovni prevodi, ampak jako prosti. Nasledovanje pomeni die Nachfolge in die Nachahmung.

Če še navedem »Pefim kranjskih Brambovzov per Banderfkimu Shegnanji v Ljubljani 30. dan maliga Trauna 1809.«¹ ter »Nova brambovska pesem za zveste Gorenjce« 1809², sem menda naštel vso našo dosedaj znano slov. brambovsko poezijo.

* * *

Kaj pa slov. celovške brambovske pesmi? Deželne brambovce so morali navdušiti za vojno. Ker pa je bilo na Koroškem tudi veliko slovenskih brambovcev, je bilo potrebno, da so razširjali tudi slovenske brambovske pesmi. Ehrenberg je po naročilu dvornega komisarja grofa pl. Saurau-a poslal 27. februarja leta 1809. iz Gradca celovškemu gubernialnemu svetniku in okrožnemu glavarju pl. Fradenecku sledeče pismo:³

¹ Lj. Zv. 1889. str. 447.

² Objavljena v ČZN IV. III. 1906.

³ Pismo se nahaja v 1. skopičku francoskih aktov v deželnem arhivu koroškem, ki ga je vzorno uredil arhivar dr. pl. Jaksch.

Gratz 27. Febr. 809.

An den k. k. Herrn Gubernialrath und Kreishauptmann
von Klagenfurt von Fradeneck.

Auf Anordnung Seiner Exzellenz des bevollmächtigten Grafen von Saurau habe ich die Ehre Ew. Wohlgeboren einige Exemplare von Collin's Lieder für die Landwehr zu zuschicken. Die Absicht seiner Exzellenz geht dahin, daß sie in die Nationalsprache unter die Landwehr ungefähr 20 pr. Compagnie verteilt werden sollen; und ich habe den Auftrag die Übersetzungen einzuleiten. Der Dialect der Krainer und Untersteyermärker, ihr Nationalgeist, das Metrum ihrer Nationalgesänge sind von den Kärnthnerischen zu sehr verschieden, als daß man erwarten könnte, daß in Laybach oder in Cilly gemachte Übersetzungen in Kärnthnen von der beabsichtigten Wirkung seyn werden; ich muß es daher Ew. Wohlgeboren anheimstellen, geschickte Übersetzer in den Kärnthnerisch-Windischen Dialect, und vorzüglich auf beliebte Nationalmelodien ausfindig zu machen. Da bey einer Auflage unter 500 Exemplaren wenig erspart wird, so glaube ich, eine solche wird nicht zu groß für ganz Kärnthnen seyn. Wenn Ew. Wohlgeb. nicht inzwischen andere Weisungen erhalten, so belieben Sie die Übersetzung zu veranlassen, sie dem Drucke zu übergeben, dem Villacher Kreisamte eine verhältnißmäßige Anzahl zur Vertheilung im Namen EEr. Hofcommissärs zu zuschicken und die Vertheilung in Ihrem Kreise einzuleiten.

Ehrenberg.

Še sedaj ležita dva izvoda: »Lieder Österreichischer Wehrmänner von H. J. v. Collin. Erste Abtheilung. Wien, bey Anton Strauß 1809« v aktu. Ta nemška knjižica obsega sledeče pesmi: »Österreichs Landwehre, Kriegseid, Gebeth, Der Greis, Der Bräutigam, Mein!, Österreich über Alles, Wehrmannslust.« Od teh pesmi sta v slovenski knjižici predstavljene dve: »Deshelski Bran« = »Österreichs Landwehre« ter »Shenin« = »Der Bräutigam«. ⁴ Obe pesmi je preložil tudi Primic, ni jih pa prevedel

⁴ Prevode je določil že Jos. Hamberger v razpravi: „Die französische Invasion in Kärnten im Jahre 1809. Sonderabdruck aus dem XXXII. Jahresberichte der Staats-Oberrealschule zu Klagenfurt.“ (1889) na str. 14. v opombi.

Vodnik. Ali je tu iskati kake zveze? — Kdo pa je predstavil te pesmi? Mislili bi lahko na mladega pesnika Urbana Jarnika, ki je tedaj kaplanoval v Podkrnosu blizu Celovca. A ta jih ni prevedel. — Na drugi strani akta stoji:

»Mittels Note (— nečitljivo), daß der Graf Ferdinand Eggerische Inspektor Grundner sich herbeygelassen habe, einige der Lieder in das Windische zu übersetzen. Wonach der Druck und die Vertheilung gehörig besorget werden würde.

Klagenfurt am 4^{en} März 1809.

Fradeneck.

Prevoda obsegata enako veliko kitic kakor originala (9, 13). Mera v prvi pesmi je ista, v drugi je Grundner upotrebil drugačno mero, ki je bila pač prikladnejša kaki znani slov. koroški melodiji (mogoče stari vojaški pesmi). Druga pesem je tudi bolj prevedena nego prva.

Defhelski Bran.

„Po junafhkem obdershati
 „Nafhiga Zefarstva itan,
 „Naite nafs vfe kupci sbrati,
 „Prozh v' oroshje! prozh na bran!
 Tak' na moshe, 'nu fantizhe
 Ozha Franz if trona klizhe.

„Bandere, de vafs pelajo,
 „Moja roka snashi vam;
 „De povsod, 'nu vfelei dajo
 „Sa premag ozhitni snam!
 Taku nam she sraun' Zefarja
 Zefarica pergovarja.

Franza, inu Zefarize
 Brati saperfegajo,
 De fovrashnikam pred lize
 Šerzhnu nafs popelajo.
 Dati nam sà tu povele
 Še s'kropijo v' te deshele.

Moshi, kireh ferzhnost daunu
 V' ranch prizhuvanje' ma,
 Šo med nami — v'fak fe sraunu
 Nats desheli k' ofru da;
 Nafs v' oroshjam podvuzhijo,
 Pridne k' voiski naredijo.

Vfaki prasnik, kader saide
 Nozh sa goro, fvita dan,
 Šonze nafs na poli naide
 Volne sa nafh novi ftan;
 De s' oroshjam — kar shelimo,
 Prau obhodit' fe vuzhimo.

Tedei ferze pouhnu shelja
 V' perfeh fi ozhutimo
 Inu s' velkiga vefelja
 Sdetne pefme pojemo:
 Kar fmo v' pefmeh oblubili,
 Bomo ferzhnu opravili.

Nai le sdei, od koder ozhe,
 Nam fovrashnik pruti gre;
 Nafs premagat ni mogozhe
 Mi ftoimo — vfi sa vfe,
 Moshku nafhe meje kriti
 Ptuje leshe odpoditi.

Zhel ozhuti, kar samore
 Truma skusi svojo mozh,
 Bo fovrashnika zhes gore
 Vfelei moshku gnala prozh. —
 Tudi fmerf nam bode h' zhafti:
 V' fmerti nam shivlenje rafti! —

Taku bomo obdershali
 Nafhiga Zefarstva ftan!
 H' temo fmo fe kupei sbrali,
 Šhli v' oroshje, prozh na bran!
 Kader delu dokonzhamo
 Mir, 'nu zfast h' plazhilo' mamu.

Shenin.

Ta pifhel fe zhuje, 'nu pauka berzhi,
 Sapufhau bom vertizh, kir dekle zveti!
 Jefs poidem na voifko, desheli sa bran
 Koi kamer me klizhe te shounarfki ftan.

Kai dekle! fe jozhefh — shalujefh sa me?
 Kir tolku fantizhou s' vefeljam kje gre:
 Al' ozhefh, de jefs — maluvrednik koi sam,
 Pod sidam fe skrijem, 'nu nizh ne velam?

Kai bofh, zhel oftanem, pozhela s' meno?
 Šovrashnik zhel pride, pokoja ne bo;
 Nam vefsi obfede, na ludi reshi,
 Ozheta, 'nu mater, if hifhe spodi.

Shivino, nu pizho, 'nu shitu, denar,
Vfe, kar kol' samórefh, 'mo nofsi sa dar;
S' pogazho, 'nu s' vinam ga godnu redifh,
Nadloge, 'nu lakot' sa fe obdershifh.

'Nu kai fhe — kir dekle! fe branit' ne snafh —
Od mozh fovrashnikou' bati fe mafh? — —
Ta mifel me pezhe, 'nu shene od tod,
Per hifhi, per zhafti obdershat' tvoi rod.

Zhel, dekle! kak' pravim, fe taku sgodi,
Šousena poštajafh pred prasnem durmi,
Al' ne bo s' pravizo prekleu me tvoi glafs,
De nifem poštau fe na bran sa en zhafs?

„O poidi — bofh rekla, ti nifi sa me,
„Nevarnoft je bila, 'nu skrivau fi fe!
„Sa vshivanje, tvoja bojezhnoft vela,
„Pak branit pred bojam, kar vshiulafh, ne sna!

Povei mi, kai bom odgovorui na tu? —
Ta jesa, 'nu sram me bo pekla zelu;
Pobegniu bom prozh zhes doline — gore,
De ne bofh nikoli vezh vidila me.

Zhel pak tud' bres mene fe fai le sgodi,
Sovrashnik potepen od meje beshi,
Kai, dekle! fantizhi porezhejo — kai
Kir pridejo frezhni is voifke nasai? —

„Pogleite bojazha, katiri — o fram!
„Med vfemi pod sidam fe skrivau je fam:
„Katira deklizhou fhe nekai vela,
„Mo nigdar ta perften, al ferze ne da!

Kakû bofh prenefla s' meno le ta fhpot?
Al' ne bofh shelila me delezh od tod?
Pred nama je vertizh vefelja sapert,
Dokler naju sveshe, bres zhafti, ta fmert.

Tak' nai, de pobegnim, desheli sa bran,
Dè pridem nasai, s' javorishkam obdan,
De nama per hoifeti zele nozhi
Premagan fovrashnik s' trobento berzhi.

Tam fhelei bo hvaliu, zhaftiu te bo vřak,
De je tvoi isvoleni fant en junak,
Kir' lubi deklete, 'nu profto oblaft,
Pak fhe vezh deshelo, Zefar'ja, 'nu zhaft.

Prepodajna listina iz leta 1819.

Donesek k pravni zgodovini ormoškega okraja.

Gotovo bode čitatelje zanimalo, pod kakimi pogoji so nekdanj graščinske gospodske dovoljevale svojim podložnikom prenos posestev od že za delo nesposobnega očeta na sina. Posrečilo se mi je najti v Pušencih pri Ormožu neko prepodajmo listino iz leta 1819., ki se je še ohranila med podstrešno starino tamkajšnjega kmeta Ivana Trstenjaka hiš. šte. 22. Tiskana oz. pisana je na debelem trpežnem papirju ter je še precej dobro ohranjena.

Ker je vsebina te prepodajne pogodbe važna za spoznavanje pravnih odnošajev tlačenege ljudstva napram graščinskim gospodskam, navedemo jo dobesedno z željo, da bi vzbudila zanimanje našega za zgodovino vnetega občinstva, da bi začelo zbirati enake svetinje slovenske zgodovine tudi drugod, kolikor se jih je še ohranilo, da bi dobili ščasoma jasno sliko življenja našega ljudstva vsaj iz najbližje preteklosti.

Listina je izdana v nemškem jeziku in se glasi v slovenskem prevodu sledeče:

»Jaz Jožef vitez Pauer, pl. Ormoški, gospod ormoške gospodske v mariborskem okrožju vojvodine štajerske, potrjujem, da je prevzel Jakob Terstenjak vsled predaje od svojih staršev Tomaža in Marije Terstenjaka ormoški gospodski pod Aust. urb. šte. 133 služeče posestvo s hišo v Pušencih, čigar izročilni premoženjski izkaz z dne 30. prosinca 1819 je spisana v listinski zbirki Tom. 2 fol. 720—726, za dognano cenilno vrednost 700 gl. v svojo last in mene kot vrhovnega lastnika naprosil, da mu podelim na tej neprimičnini vžitno last in to v lastninski knjigi prepisem na njegovo ime.

Pogoji, pod katerimi nameravam novemu posestniku na imenovanem zemljišču vžitno last podeliti, so na podlagi že obstoječih in odobrenih najvišjih deželnih zakonov in rektificijskih urbarjev¹ ter že od nekdanj mirno izvrševane posesti pri moji ormoški gospodski sledeči:

¹ Kakor znano, je leta 1748 zvišala cesarica Marija Terezija avstrijsko vojsko na 108.000 mož, za kar se je potrebovalo mnogo denarja. Morala je torej plemstvu odvzeti razne davčne privilegije. Z dvornim od-

Nastopajoči posestnik

1. mora biti vsled jasnih določb najvišjega patenta z dne 1. kimovca 1781. § 1. pokoren in podložen ne le deželno-knežjim najvišjim poveljem in odlokom, rekom in naredbam deželnoknežjih oblasti, ampak tudi vsem ukazom in odredbam te gospodske in njenih uradnikov;

2. ne sme pod nobenim pogojem že obstoječih ali nalašč za določitev mej postavljenih znamenj ali mejnikov odstraniti, premakniti ali prestaviti, sicer zapade postavno določeni kazni;

3. ne sme obstoječih gozdov preveč sekati, ampak jih mora po obstoječih najvišjih gozdnih predpisih primerno oskrbovati;

4. ne sme na noben način nastopljenega posestva razkosati in nič brez višjega dovoljenja od tega zemljišča kakorkoli odprodati, ker je sicer kaj takega popolnoma neveljavno;

5. mora vso pritiklino v popolnem, dobrem in porabnem stanu ohraniti, ne sme nič na njej stvarno izpremeniti, tudi skrivoma nič oddati, zastaviti, ali kakorkoli odtegniti, niti nikomur drugemu kaj takega dovoliti;

6. mora od tega zemljišča poleg deželnih davkov, ki se plačujejo sedaj, ali še bodo v prihodnje predpisani, natanko plačevati vsako leto in o pravem času tudi ormoški gospodski spodaj opisane davščine dobre kakovosti ter v določeni teži in meri. Te davščine so:

a) urbarski davek 24 krajcarjev,

b) vsaki teden dve ročni tlaki, ves dan brez hrane,

lokom z dne 19. svečana 1751 je Marija Terezija obdačila dominije, vendar ne v isti meri, kakor so že bila obdačena rustikalna posestva. Napravili so se razni davčni urbarji, ki so natanko določali vse davščine in bremena podložnikov. Vsled mnogih pritožb pa, ki so prihajale, ker so graščaki terjali skoraj ves njim predpisan davek od svojih podložnikov in ker tudi ti davčni urbarji niso bili popolni, ustanovila je cesarica Marija Terezija leta 1771. posebno dvorno urbarsko komisijo, ki bi naj znova določila davke podanikov. Osnovali so se v to svrhu novi — rektifijski — urbarji, kjer so se vse davščine in bremena podložnikov znova natančno zaznamovale. Prim. Mischler & Ulbrich „Österreichisches Staatswörterbuch“ II. Dunaj 1906 str. 36—62.

c) dva vrhana korca¹ žita in

d) ena kokoš in natura.

Vrhutega se mora

7. vsaka sprememba posesti takoj dostojno naznaniti — sicer je neveljavna — meni ali mojim naslednikom kot vrhovnim lastnikom, izposlovati za to privoljenje in plačati takoj v gotovini pri vsaki spremembi posesti, naj se izvrši s kakoršnimkoli dejanjem med živimi, ali pa po dednem pravu, ormoški gospodski 10%, pri gorskih posestvih pa, če preidejo po dednem pravu na potomce, samo v deželi navaden 5% laudemij in sicer ne po stari cenilni, ampak po resnični kurentni vrednosti, ki se v smislu postave z dne 27. rožnika 1794. od slučaja do slučaja znova določi; nadalje je proti plačilu navadne pristojbine izposlovati novo pismo o knjižni lastnini in zaščiti, izvršiti prepis v lastninski knjigi, in končno je zvesto brez zavlačevanja plačevati že od nekdanje navadne in zakonite zemljiške in zemljejknjižne pristojbine, kakor so za posamezne slučaje določene, ali kakor se bodo po zopetnih postavah določile;

8. plačati po smrti vsakega posestnika tega zemljišča mesto prejšnjega smrtnega davka in $\frac{2}{3}\%$ inventurske pristojbine, po predpisani odmeri iz zapuščinskega premoženja sedaj postavno določeno umrlino² (mortuarium) moji gospodski, ako bi se pri njej vršila zapuščinska razprava.

Imenovani posestnik je izrecno prevzel vse jasno mu razložene obveznosti, ki so s posestjo tega zemljišča neločljivo združene, in jih obljubil ustno in v roko točno izvrševati in mi je v še večje potrdilo te dednozakupne pogodbene obnovitve izročil lastnoročno podpisan pare — dvojniki — tega pisma o knjižni lastnini in zaščiti, katero sta podpisali tudi dve prič; vsled tega mu podelim kot vrhovni lastnik s tem lastninskim

¹ Korec — Görz, Bezeichnung eines Hohlmasses für alle Arten von Feldfrüchten. Dr. K. Štrekelj (Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev. „Časopis za zgodovino in narodopisje“ VI. 1909 str. 11) izvaja besedo iz grškega χορός, stesl. korъсь = der Scheffel, gegupfter Metzen. Za nemški Metzen pa se rabi v ormoškem okraju izraz d r v e n k a, za katero računijo dandanes redno 60 litrov, dočim je znašala krog leta 1885. še 61·3—61·5 litrov.

² V ormoškem okraju so umrlino imenovali mrtvina.

pismom vžitno last na uvodoma opisanem zemljišču s pripadki vred v uradu Pušenci in sicer z vsemi pritiklinami, pravicami, bremenami in obveznostmi, v kolikor tozadevne listine gledé spremembe posesti nič drugega ne določajo, ter z mejami, ki jih je imelo to zemljišče pod dosedanjimi posestniki, ki so ga na opravičen način vso postavno določeno dobo zastarelosti mirno posedovali in rabili, ali ga rabiti pravico imeli. On sme to zemljišče pod zgornjimi pogoji v lasti imeti, uživati in rabiti, tudi zamenjati, prodati ali zastaviti in sploh s tem zemljiščem, kakor s svojo drugo lastnino v postavno določenih mejah tako per actus inter vivos kakor mortis causa razpolagati in ravnati. Če bode nastopajoči posestnik zgoraj že obljubljeni obveznosti natančno izpolnjeval, obljubim in se mu zavežem, da ga bodem na tej posesti po postavi, običaju in deželnem redu varoval in ščitil; v slučaju pa, da bi se zgorajšnje obveznosti natanko ne izpolnjevale, izjavim, da z ozirom na to svojo obljubo to pismo o knjižni lastnini in zaščiti razveljavim in si s tem izrecno pridržim pravico proti njemu s pravnimi in prisilnimi sredstvi po deželnih zakonih postopati.

Vse to zvesto in gotovo, kakor določa splošna zveza za poravnavo deželne škode¹ na Štajerskem.

V potrdilo vsega tega izročilo se je nastopajočemu posestniku to-le lastninsko pismo z mojim lastnoročnim podpisom in pečatom in se je od njega podpisan ter popolnoma enako se glaseč dvojnik — pare — tega pisma vknjižil v tukajšnjem listinskem zapisniku o spremembi posestev na strani 109.

Narejeno pri ormoški gospodski
dne 30. prosinca 1819.

L. S.

Jakob Kosoll l. r.

oskrb. pooblaščenec vrhovnega lastnika.

V Gradcu, meseca svečana 1911.

Alojzij Trstenjak.

¹ Splošna zveza za poravnavo deželne škode — allgemeiner Landschadenbund — je bila zveza štajerskih gospodov, ki je določala, da se smejo gotove njihove tožbe izjemoma reševati v hitrejšem, kakor v navadnem sodnem postopanju.

Zanimive freske

so se našle v župnijski cerkvi sv. Helene v Loki pri Zidanem mostu. Nad obokom je na južni steni naslikanih deset božjih zapovedi. Prva slika je še dobro ohranjena, čeprav obledela. Na levi švigajo plameni iz skalnatega Sinaja, nad njimi v oblakih se je prikazal Jahve (s Kristusovim obrazom), držeč v rokah dve tabli zapovedi, poleg gore pa je Mojzes, z volovskima rogovoma na glavi, ter moli Boga. Na desni stoji na visokem stebru, rdeč in nag malik, najbrž satan sam, z zastavo v levici kot vojskovodja,¹ v desnici pa s tablico svojih zapovedi. Poleg njega v zraku je drug škratec, ki nekaj² — seveda vsakovrstno srečo — sipa iz velike žare na tri malikove častilce — dva moža in eno ženo. Slika je torej tako komponirana, da je na levi to, kar je zapovedano, na desni pa ono, kar je prepovedano. Od četrte slike je ohranjen kos desnega dela in v njem se vidi sfinga. To nas spominja na Edipa, ki je — zoper četrto zapoved — očeta ubil in mater vzel. Od pete zapovedi se čita še napis: Du solt niemandt tötten. Slike so iz 2. polovice 15. stol., ne preveč slabe v risbi, dobre v barvah, zanimive pa pred vsem v ikonografskem oziru (Prim. Geffcken, *Der Bildercatechismus des 15. Jahrh.* Leipzig 1855 in Kraus, *Geschichte der christl. Kunst*, Freiburg i. Br. 1897, Mittelalter, str. 399).

Dr. A. Stegenšek.

Najdba starega denarja v Veračah pri Olimju (l. 1909).

Pri regolanju vinograda sedaj že rajnega († 1910) veleposestnika Jakoba Bovhe v Veračah pri Olimju se je našel 60 cm globoko pod zemljo glinast lonček starega denarja. Del teh penezov se je zgubil, Zgodovinskemu društvu je došlo le 284 kosov in sicer vsled posredovanja g. bogoslovca I. Goleca.

Izvemši en novec iz l. 1704., ki ga je kdo dodal najbrž šele pozneje, ko se je zbirka v Maribor odposlala kot sta-

¹ Primeri za to idejo „meditatio de duobus vexillis“ v znanih duhovnih vajah sv. Ignacija Lojolanskega.

² Morda so bili z modro barvo naslikani novci, a modra barva je popolnoma obledela, kakor se vidi pri raznih ornamentih.

rinski predmet, so vsi ostali (283) iz druge polovice 15. in prvih desetletij 16. stol. in so se najbrž zakopali iz strahu pred Turki, ki so se l. 1529. navalili na Avstrijo. Zanimivo je videti, kako različnega kova denar je tedaj krožil med priprostim ljudstvom, pred vsem denar avstrijskih dežel, potem južno nemških kneževin in mest, na to saksonski; severno nemškega in laškega (tudi oglejskega) pa ni vmes.

Cesarji:

Leopold I., groš iz l. 1704 1

Avstrijske dežele:

Tirolsko, nadvojvoda Sigmund, krajcarji 116

» » » desetica 1

117

Zavezni knezi:

Bavarsko, vojv. Albreht IV., polreparji iz l. 1506. 28

» vojv. Viljem in Ludoviz, polreparji iz l. 1525. 4

Saksonsko, groši raznih vojvod brez letnice 9

41

Cerkveni knezi:

Kostnica, groši neimenovanega škofa c. 1519 9

Pasov, škof Vigilius, groša iz l. 1516 in 1520 2

» Ernest bavarski, groši brez letnice 10

Solnograd, nadškof Leonard pl. Keutschach, reparji iz
l. 1500, 1513, 1514(3), 1515, 1516(2), 1518(5), 15..(2) 15

Solnograd, nadškof-kard. Matija Lang pl. Wellenburg,
reparji iz l. 1520, 1521(2), 1522(3), ? (3) 9

Šilingi iz l. 1526(2) in 1527(6) 8

Polšilinga iz l. 1523 in 1528 2

55

Svetni velikaši:

Leuchtenberg, Janez Langrann, groš iz l. 1522 1

Öttingen, Wolfgang in Joahim, reparji iz l. 1516, 1517

in 1519 3

Šiling iz l. 1515 1

5

Mesta:

Amberg, groša iz l. 1514	2
Isny, reparji iz l. 1508(4) in 15.	5
Kempton, 1 polrepar. Šilingi iz l. 1512(3), 1513(2), 1514(3), 1515(3), 1519, 1520(2), 1522(3), 1523, 1524, ? (4)	23
Kostnica, reparji brez letnice	3
Neuburg, reparji iz l. 1517, 1518, 1519, 1521, 1522(3), 1523 Šilingi iz l. 1515, 152., 1519	8 3
Nördlingen, reparji iz l. 1514, 1516, 1517(2), 1518(2), 1519, 1521	8
Šilinga iz l. 1527	2
Regensburg, reparja iz l. 1516 in 1524	2
Šilingi iz l. 1510(2), 1512, 1514, 1515(2), 1516	7

64

Ivan Hanžič.

Književna poročila.

Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau von Matthias Ljubša, Strafanstalts-Seelsorger. Graz und Wien 1911. Verlagsbuchhandlung „Styria“. Vel. 8°, XV+247 str.

G. M. Ljubša je že l. 1907. objavil v „Voditelju“ daljši članek o vprašanju, je li sv. Rupert deloval na Slovenskem, potem pa je svoje študije še bolj razširil in poglobil in je sedaj učenemu svetu predložil delo o početku pokristjanjenja prebivalcev, pred vsem Slovencev, severno od Drave na Štajerskem in deloma tudi na Koroškem in Ogrskem.

Pisatelj najprej poroča o pokrajinski razdelitvi naših dežel, potem o krščanstvu v njih v starokrščanski dobi (škofija v Ptuj). Nadalje govori o prihodu Slovencev in o domnevanem vplivu sv. Ruperta na nje. Pokristjanjenje Karantanije v dobi škofov Virgilija, Arna, Adalrama do Gebharda je predmet drugega oddelka, v tretjem pa se ista snov razpravlja glede Spodnje Panonije. Tu je Lj. tudi naslikal delovanje sv. Metodija in nepostavno postopanje nemških škofov z njim. Marsikateremu izmed njegovih čitateljev bode to čisto novo. V zadnjem (IV.) oddelku razpravlja Ljubša o najstarejših štajerskih cerkvah severno od Drave in sklene z zgodovino uvedanja župnijskega sistema v opisanem ozemlju.

Lepo delo je na široki podlagi zasnovano in vsepovsodi samostojno. Pisatelj navaja in diskutira razna mnenja nemških in slovenskih zgodovinarjev, sedaj da temu prav, sedaj onemu, dostikrat pa sam novo re-

šitev predloži. Kakih izrednih rezultatov sicer ne dobimo, a že to je za sluga, da je Lj. pokazal, koliko je gotovosti v raznih zgodovinskih konštrukcijah. V čast mu je, da je dosledno zajemal tudi iz slovenskih študij. Tu se vidi, kako pomankljiva so včasih nemška dela o krajevni zgodovini, ker pisatelji ne poznajo lokalnega slovenskega slovstva. Zato bi pač želeli, da bi se Lj. informiral glede Spodnje Panonije in pa topografije (IX. pogl.) tudi o mažarskem tozadevnem slovstvu. Tudi študij novejših publikacij virov in zgodovinskih del bi mu koristil (n. pr. Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, Werminghoff, Verfassungsgeschichte der deutschen Kirche im Mittelalter i. dr.). S posebnim zanimanjem pa pričakujemo njegovo delo o mejah štajerskih pražupnij in o srednještajerskem arhidiaconatu, zakaj tu bo ledino oral in vzbudil zanimanje za podobne študije.

Dr. A. Stegenšek.

Constantin Jireček, Geschichte der Serben. Erster Band (Bis 1371). Gotha 1911 (v zbirki: Allgemeine Staatengeschichte, Erste Abteilung: Geschichte der europäischen Staaten, Achtunddreißigstes Werk). 8° XX+442 str.

Vse naše zgodovinarske kroge in vsakega omikanca, ki se zanima za zgodovino južnih Slovanov, hočem opozoriti na res izborno delo, katero smo že dolgo in težko pričakovali. Dunajski profesor Konstantin Jireček je podedoval svoje zanimanje za južnoslovansko zgodovino in svoje obširno in temeljito strokovnjaško znanje po svoji rodbini: vnuk P. J. Šafařka, pisatelja Slovanskih starožitnosti in Geschichte der Süd-slavischen Literatur, izdatelja staro-cerkveno-slovenskih in starosrbskih spomenikov, sin češkega literarnega historika Josefa Jirečka, netjak pravnega historika Hermenegilda Jirečka, in Janka Šafařka, ki je deloval za staro srbsko zgodovino in književnost v samem Belgradu, je imel od mladih nog najboljšo odgojo in je napisal tudi v celo mladih letih zgodovino Bolgarov (1876), ki je izšla češki, nemški in ruski na predvečer osvoboditve onega slovanskega naroda, ki je najdalje ječal pod turškim jarmom. Vsled tega je dobil priliko, da je organiziral šolstvo v osvobojeni Bolgariji, ali še pred njeno združitvijo z vzhodno Rumelijo je prišel kot profesor občne zgodovine na češko univerzo v Pragi, odkoder je bil leta 1893 poklican na dunajsko univerzo kot profesor slovanske filologije, kjer se je pa smatral vedno za historika ter vodi danes tudi novo osnovni zavod za vzhodnoevropsko zgodovino.

Na Bolgarskem je K. Jireček ves svobodni čas porabil za znanstvena potovanja, ki so mu prinesla mnogo novega gradiva za prekrasni knjigi „Cesty po Bulharsku“ in „das Fürstentum Bulgarien“. Na Dunaju je predaval v prvi vrsti južnoslovansko zgodovino in pisal mnogo o nji največ o srbski in dubrovniški, na podlagi vedno bolj naraščajočih tiskanih virov in mnogoletnih arhivnih študij, posebno v Dubrovniku. K. Jirečka smemo imenovati danes najboljšega poznavalca južnoslovanske

balkanske zgodovine v širokem smislu te besede, kajti njemu ni tuja nobena znanost, ki količkaj spada v njegovo področje.

Tako nas poučuje v prvi knjigi svojega dela o predсловanskem veku torišča južnih Slovanov: slika nam naravo njih dežel in njen vpliv na zgodovino, govori kratko in jedrnato o Ilirih, Trakih, Helenih in Keltih, razpravlja o rimski dobi in o selitvi narodov, vse s stališča novejših znanstvenih rezultatov. V drugi knjigi nam razlaga, kako so Slovani naselili Ilirik. V tretji prehaja k Srbom od 7.—12. stoletja ter opisuje njih pokrajine, kneze, plemensko in rodbinsko ureditev, dalje poganstvo in krščanstvo, bizantijsko vrhovno vladno nad Srbi in njih boje proti Bolgarom v 9. in 10. stoletju, kralje v Dioklitiji (Duklji), t. j. v južni Črni gori in severni Albaniji, in velike župane v Rasu, t. j. v današnjem Novem pazaru, v 11. in 12. stoletju, nazadnje velikega župana Stefana Nemanjo, ustanovitelja dinastije Nemanjičev in mogočne srbske države. V četrti knjigi nam predstavlja Srbijo kot balkansko vevlavl pod Nemanjiči (1196—1381) ter končuje prvi zvezek svojega dela s smrtjo poslednjega Nemanjiča, carja Uroša, nesposobnega in majhnega sina velikega Dušana Silnega, in z bitko na Marici (1371), s katero so Turki prav za prav zavladali južne Slovane. V drugem zvezku pridejo na vrsto notranje razmere pod Nemanjiči, zgodovina srbskih despotov, t. j. vladarjev pod turško in ogrsko vrhovno vladno, in nazadnje novi vek srbske zgodovine v razmerju starega.

Kakor se vidi, Jireček ne piše zgodovine srbskih držav in držav, ki so imele različna središča od Jadranskega morja do Donave, ampak „zgodovino Srbov“, ki so bili vedno v različnih dotikih z bizantijsko državo, Bolgarijo, Bosno, Hrvaško in Dalmacijo, Dubrovnikom, Ogrsko, Beneško republiko, z Rumuni in Albanci. Na Jirečkovi široki podlagi imamo torej vedno pred seboj veliki kos južnoslovanske in balkanske zgodovine sploh. V ospredju pa seveda stoji „der altserbische Staat mit seiner politischen Gesellschaft und seinen wirtschaftlichen Verhältnissen (X)“. Bolj nego se je godilo dosedaj je Jireček pazil tudi na notranje razmere, vendar tukaj podaje samo rezultate svojih študij o državi in družbi v srednjeveški Srbiji, ki bodo izšle skoro v Denkschriften dunajske akademije znanosti.

Svoje delo je Jireček sam najbolje ocenil z besedami (X): „Als meine Hauptaufgabe betrachtete ich eine quellenmäßige beglaubigte, zusammenhängende, nüchterne Darlegung der wichtigsten Ereignisse in diesen Gebieten“. Gradiva za zgodovino Srbov je mnogo več nego za zgodovino Bolgarov, ali ohranjeno je samo v odlomkih in neenako. Manjkajo tudi zbirke virov, kakor Codex diplomaticus, regeste, Fontes rerum serbicarum, še celo „Quellenkunde oder eine historische Bibliographie“. Tem bolj moramo torej biti hvaležni pisatelju, ki je zbral na različnih mestih raztresene vire in jih zmeraj našteva kot potrdila. Dogodki govore pri njem sami za se, ali njih res „trezno“ opisovanje se vendar čita prijetno in bo seveda mnogo

več koristilo nego nekdanja romantična navdušenost, ki se je opirala posebnost na narodne pesmi. Za arhimandritom Ilarionom Ruvarcem je sicer nastopilo že več izvrstnih zastopnikov kritične zgodovine med Srbi, ali sinteza in vrhunec tega dobredelnega kriticisma je Jirečkova „Geschichte der Serben“. Ne čudimo se torej, da je takoj izšla tudi v srbskem prevodu Jovana Radonića, pravega Jirečekovega učenca na belgradski univerzi.

V podrobnosti takega zgodovinskega dela se seveda ne morem spuščati, ker o teh morejo soditi le historiki. Omenjam samo nekatere nam bližje trditve, ki so preporne. Tako sodi K. Jireček, da so akti znamenitih splitskih sinod l. 924 in 926—927 nepristni (201). Konec samostalne hrvatske države predstavlja tak, da je ogrski kralj Ladislav I. nje večji del zasedel, Primorje pa tudi „zavojeval“ (eroberte) kralj Koloman, mesta Zader, Trogir in Split pa je pač Bizantija dobrovoljno opustila, Ogrska pa jih z velikimi privilegiji pridobila (str. 229—230, tukaj še ne omenja med viri N. Tomašičevih Temelji hrvatskoga državnoga prava).

Kako poučna je Jirečkova Geschichte der Serben za razne znanstvenike, hočem pokazati le kot filolog z nekaterimi primeri. Za južne Slovane osodopolno delitev rimske države v zahodno in vzhodno „mitten durch Illyricum vom Golf von Cattaro nach Belgrad“ ocenjuje z ozirom na Srbe takole (48): Die Nachwirkungen dieser Grenzlinie reichen bis in unsere Zeit. Das mittelalterliche und moderne Serbien blieb immer an der Grenzscheide zwischen Ost und West, zwischen der griechischen und lateinischen Kirche und zwischen der lateinischen und griechischen Schrift mit ihren Ableitungen. In koliko dokazov se nahaja dalje za to trditev na raznih mestih! Krasna je opazka, da ima vsak narod neko karakteristično krajevno terminologijo; v slovanskih jezikih je „auffallend der Reichtum an Bezeichnungen für fließende und stehende Gewässer, für Quellen und Brunnen, Seen und Tümpel, Sümpfe und Moore, für Wälder, Gebüsche und Haine. Dagegen sind die gemeinsamen slavischen Ausdrücke für Gebirgsformen selten und die lokale Terminologie in den Karpathen, den Ostalpen, im Karstgebirge an der Adria und im Balkan sehr verschieden. Alles weist auf eine Urheimat in einem waldigen, wasserreichen, ebenen Lande, keineswegs auf waldlose Steppen oder auf Täler und Abhänge eines Gebirges. Die reinste und altertümlichste slawische Ortsnamenklatur besteht in Polen und in Westrussland: im Stromgebiet der oberen Weichsel, des oberen Dnjestr und Bug und im westlichen Teil des Dnjeprgebietes. In diesem Gebiet sind die ältesten Wohnsitze der Slaven zu suchen; dorthin verlegen sie die spärlichen Nachrichten des Altertums und die klaren Berichte des früheren Mittelalters“ (64). Tako se danes navadno sodi, ali novi in zanimivi bi bili Jirečkovi dokazi iz krajevnega imenoslovja, upajmo, da jih dobimo še od njega samega (za rastlinstvo bi se lahko skliceval še na poljskega botanika Rostafińskiego v Bulletin de l' Acad. des sc. de Cracovie cl. de phil. 1908).

Enako karakteristično se mu zdi za nekdanje živalstvo naših krajev, da se nahaja večina krajevnih imen, ki spominjajo na tura, v Posavju na Kranjskem, Hrvaškem in v Bosni (144). Sploh ponuja Jireček mnogo pravilnih razlag imen v južnoslovanskih deželah, za druge pa prinaša etimologom lepega prediva. Za sliko življenja starih južnih Slovanov in Srbov posebej rabi poleg pisanih virov tudi narodopisno gradivo o zadrugi, plemenu in bratstvu, o „krsnem imenu“ ali „slavi“, pobratimstvu in kumstvu ter kaže, da lahko današnja črnogorska plemena zasledujemo do 14. stoletja, eno celo do 13., pri Albancih pa tudi do 14. Mimogrede hočem samo omeniti, da je večja bila znana tudi Slovencem (gl. naš Časopis l. 1907, str. 214) in tudi Hrvatom in Srbom bolj (pr. moj članek v „Zborniku u slavu V. Jagića“, 708) nego bi se moglo po Jirečkovih podatkih (130) misliti. Pri vprašanju o zadrugi drži se Jireček nazorov, ki jih je razvil A. Dopsch, kar bo naletelo na odpor pri gospodarskih historikih kakor je J. Peisker, vendar Jirečkovi zgodovinski podatki bodo na vsak način dobro došli vsakemu historiku, pravniku in narodopiscu. Mene je posebno zanimal dokaz, da zadruga ni vezana na posestvo, kajti na zemlji dubrovniške republike se je najbolje ohranila pri kmetih, ki so samo koloni dubrovniških plemičev in meščanov.

Mnogo gradiva se nahaja pri Jirečku tudi za pravilno tolmačenje srbsko-hrvaških narodnih pesmi. Tako je bil eden njihovih junakov Momčilo der berühmteste Räuberhauptmann (389) in seveda on ni edini primer v takratnih in poznejših časih. Najlepši primer, kako narodno pesem, pripovedka in legenda izvirajo zgodovinsko resnico, nahajamo pa v podatkih o poslednjem srbskem carju Urošu (440 - 441). Zanimivo je Jirečkovo mnenje o domovini starega cerkvenoslovenskega jezika. V bizantijskih pokrajinah, kjer so si bili Grki in Slovani sosedi, nahajamo škofije pod metropolitoma v Solunu in Larisi, v katerih je bila liturgija grška, ali ljudstvo so domači duhovniki in menihi učili v slovanskem jeziku in so torej morali za verske pojme najti tudi primerne besede. Tako se je pripravljalo delo solunskih bratov in njih bržkone večinoma v Makedoniji rojenih sodelavcev (174 do 175). Jireček išče torej domovino njih jezika v omenjenih škofijah na bizantijskih tleh med Rodopi in Pindom (176), torej v južni Makedoniji, kar je trdil V. Oblak z jezikovnimi dokazi, pri tem pa mislil naravnost na okolico solunsko. Sploh se nahaja pri Jirečku več zanimivih podatkov za cerkveno zgodovino, saj je znano, da so papeži večkrat skušali pridobiti Srbe, ali ne vselej s potrebnim znanjem razmer in o pravem času. Taki n. pr. nikakor niso izrabili časa, v katerem je bila srbska cerkev in država od carigradskega patriarha prokleta (1346-1371), kar se celo K. Jirečku, ki tako redko izraža svoje mišljenje, zdi „merkwürdig“ (370).

Jirečkova „Geschichte der Serben“ je namenjena v prvi vrsti „für abendländische Leser“ (IX), za katere je napisal podobno delo J. Ch. Engel (Geschichte von Serbien und Bosnien, Halle 1801) pred več nego sto leti, in bo tam brez dvoma imela velik uspeh, kajti bila je že res potrebna.

Kaj pa pomeni za Slovence, posebe za Srbe, ni treba več naglašati. Omenil bi še le, da je Englovo zgodovino dubrovniški kanonik Stojanović prestavil in izdal še nedavno, dasi je med tem časom že izšla srbska zgodovina Rusa Majkova in šolska knjiga belgradskih profesorjev Lj. Kovačevića in Lj. Jovanovića. V novejšem času je izdal Dr. Stanoje Stanojević „Istorijo srpskoga naroda“ (2. izv. Belgrad 1910), ki se pa ozira samo na politično zgodovino in nima dokazal v opombah.

M. Murko.

Die landesfürstlichen Gesamturbare der Steiermark aus dem Mittelalter im Auftrage der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien unter Mitwirkung von *Dr. Alfred Mell* herausgegeben von Alfons Dopsch. Wien-Leipzig Wilh. Braumüller 1910. Str. CLXX, 708. C. K. 42.

L. 1904. je Alf. Dopsch v obsežnem zvezku obdelal in izdal deželnoknežje gornje- in nižjeavstrijske urbarje; pri trudapolnem delu mu je pomagal takrat naš rojak, prezgodaj umrl dr. Vladimir Levec. Za našo, posebno spodnještajersko zgodovino je zelo velike važnosti drugi zvezek. V obširnem uvodu podaja izdajatelj posledke svojega raziskovanja, potem pa besedilo urbarjev. V poštev pridejo deželnoknežji urbarji iz dobe Babenberžanov, iz dobe Otokarja II. Češkega in iz dobe Habsburžanov iz 13., 14. in 15. stoletja. Pisatelj najprej preiskuje rokopise teh urbarijev, rokopis št. 543. c. kr. dv. knjižn. na Dunaju (II), rokopis št. 1306 dež. arh. v Gradcu (I) in št. 1160 istega arhiva (G), rokopis runskega samostana (R) pa rokopise (A—D) deželnega arhiva v Gradcu o oddaji krme na deželnoknežji maršalski urad (Marchfutterurbare). Glede časa, kdaj so nastali ti urbarji, odstopa Dopsch od dosedanjega naziranja, ki jih je pripisoval dobi Otokarja Češkega (1265—1267). Razločevati je tri dele. Prvi in tretji del pripadata dobi Otokarjevi, drugi je pa starejši. Iz raznih indicij sklepa pisatelj, da je glavni del štajerskega deželnoknežjega urbarja nastal med ll. 1220—1230, a posamezni deli segajo še dalje nazaj, v dobo Leopolda V. h koncu 12. stoletja. Tretji del, ki obsega popis, koliko ovsja je moralo dajati maršalskemu uradu v Gradcu 14 žup okoli Gradca, je nastal med ll. 1262—1269. Postanek habsburških urbarjev stavi pisatelj med ll. 1287—1290, dostavke pa 1297—1315. Po vsebini so štajerski deželnoknežji urbarji obilnejši kakor avstrijski in sicer se podrobnosti dotikajo bolj habsburški urbarji, dočim so otokarski sumarični. Deželnoknežji urbarski uradi imajo natančno določeno okrožje in sicer precej obsežno, ki se v starejših časih vjema z okrožjem deželske sodnije. V 13. stol. se deželske sodnije množijo, deželnoknežja posestva pa dajejo v najem in se zastavljajo. Posestva so deloma državni fevdi ali cerkveni in samostanski, deloma pa podedovana po izumrlih rodovinah, zlasti Eppensteinov, Spanheimov, Formbach-Püttenov.

Z ozirom na kolonizacijo se v urbarjih jasno ločita dve skupini, ki sta odvisni od krajevne lege; v goratih krajih prevladujejo posamezni dvorci in zaselja, v odprtih dolinah pa vasi, ki pa so dokaj manjše od

avstrijskih. Gospodarskoposestvena enota je kmetija, ki se v babenberških urbarjih imenuje mansus, v otokarskih predium, v habsburških huba. Poleg celih kmetij se omenjajo domci (Hofstätt, aree) a v majhnem številu in le pri večjih naselbinah, v trgih. Domec obsega po priliki $\frac{1}{4}$ kmetije.

V gornještajerskih okrajih prevladujejo zaselja, od spodnještajerskih imata arveški in ivniški urad mnogo raztepenih selišč. V teh okrajih nahajamo tudi veliko več majhnih posestvenih delcev, kakor v okrajih z zaokroženimi vasmí. Pisatelj po pravici sodi, da to niso morda delci starih razkosanih kmetij, ampak novo obdelana in pridobljena posestva. Tukaj srečavamo tudi po več obrestnikov na istem posestvu, kar ima svoj vzrok najbrž v tem, da je za krčenje in nadelovanje sveta bilo treba več ljudi. V teh okrajih nahajamo dalje veliko več novin (novalia) kakor v okrajih s kompaktnimi vasmí. Po planinah je tudi veliko živinorejskih selišč, t. zv. „švajge“.

Mnoga osebna imena, po katerih se imenujejo vasi ter več ali manj enakomerna razdelitev, spričujejo, da so vasi relativno poznejše tvorbe kakor osamljena zaselja, seveda le relativno, ker mnoga zaselja so nastala tudi pozno vsled krčenja in požiganja.

Uprava urbarskih okrožij je bila v starih časih dokaj priprosta. Na čelu posameznim uradom stoje uradniki (officiales) z gospodarsko in sodno oblastjo. Njim so podrejeni po posameznih vaseh nižji uradniki, ki se imenujejo: iudex, supanus, dorfmayster. Po Dopschu pomenjajo vsa ta imena isto službo; to so vaški predstojniki in zaupniki graščinske gosposke. Za nagrado za svojo službo imajo po dve kmetiji. Dopsch tudi tukaj — na podlagi urbarjev — odklanja Peiskerjevo podmeno, da so župani tvorili poseben sloj prebivalstva, plemiškopastirski, kateremu so bili podložni kmetovalci.

Deželnoknežji vinski dohodki so osredotočeni zlasti krog Maribora. — Zanimivi so posledki, ki jih je pisatelj zbral iz urbarjev glede prebivalstva. Deželnoknežja posestva so v rokah a) nižjega viteštva, ministerjalcev in vojakov, b) strelcev, ki so čisto nekaj posebnega in so razsejani zlasti okoli Radgone (proti Madžarom), c) meščanov, raznih obrtnikov po mestih in trgih, ti dajejo davščino zlasti od vinogradov, d) kmetov. Nasproti občnemu mnenju, da so kmetje redno bili dedni posestniki kmetij, povdarja pisatelj, da je tudi prosta podelitev bila zelo razširjena.

Glede narodnosti opozarja le splošno, da se iz nemških krajevnih imen ne sme sklepati, da je tudi prebivalstvo bilo nemško, in nasprotno iz slovenskih imen ne, da je prebivalstvo bilo slovensko. Vsekako je še v 13. stol. bil slovenski živelj močno razširjen po gornjem in srednjem delu štajerske dežele. Pisatelj zavrača tudi tukaj Levčevo (oz. Peiskerjevo) podmeno, da so se Slovenci najprej naselili ob pobočjih gorovja, šele pozneje po nižavah in ravninah. Ravno nasprotno kažejo urbarji in krajevna imena, pri katerih se pisatelj sklicuje med drugim tudi na izvrstne članke g. dr. K. Štreklja v našem „Časopisu“. Glede števila prebivalstva

misli, da so nekateri kraji bili takrat bolj obljudeni kakor dandanašnji. Mogoče, da so posamezne vasi bile takrat večje kakor dandanes, sicer pa to ni verjetno z ozirom na neprestane boje in pomore tistih časov. Od madžarskih napadov so najbolj trpeli kraji v odprtih dolinah in ravninah, tod je tudi izginilo največ starih selišč, o katerih danes ni več sledu.

Od raznih vrst davščin so v deželno knežjih urbarjih zaznamovane naslednje: na prvem mestu stoje zemljiške davščine (census, Grundzins). Merijo se po kmetijah in so različne visokosti v raznih okrožjih pa tudi v raznih krajih istega okrožja. Ozirajo se namreč na velikost posestva in deloma tudi na kakovost. V primeri z Avstrijo je na Štajerskem zemljiški davek precej nižji in se plačuje še pretežno v prirodninah, plačevanje v denarju je le izjema. Opaža se pa v urbarjih počasni prehod od naturalnega do denarnega gospodarstva.

Poleg glavnih zemljiških davščin so razne male davščine (minuta servitia, Kleindienste) v naturalijah, največ pa v denarju, med temi zlasti sodni in biriški davek pa vojske davščine, katerih je pa zelo malo v teh urbarjih. Poleg teh je še desetina in obrtna davščine, pa krma. Javni (državni), redni davki so le izjemoma zaznamovani, ker urbarji sploh niso imeli namena, ozirati se na te davke.

Za gospodarsko zgodovino podajajo urbarji zanimivo sliko o raznih pridelkih in živinoreji. Najbolj razširjen je bil oves pa tudi pšenica, rži je bilo manj, v radgonskem in laškem okrožju celo manjka. Zelo redke je ječmen, tudi proso se redko omenja. Od zelenjadi se omenjata največkrat bob in mak. Lan se je na veliko gojil; manjka v gornještajerskih okrožjih in za čudo tudi v radgonskem okrožju, kjer je sicer do najnovjših časov bila lanoreja dobro razvita. Konoplja se sploh ne omenja. Zelo razširjeno je bilo vinarstvo in sicer je uspevala vinska trta celo po gornještajerskih krajih, kjer že zdavna o trti ni duha, ne sluha. Kakor kažejo razna znamenja in klimatični odnošaji, utegnejo sčasoma izgubiti tudi spodnještajerski griči svoj najlepši kras.

Če smemo soditi po urbarjih, je bilo vrtnarstvo na Štajerskem slabo razvito. Travniki se komaj omenjajo, pašniki pa sploh ne, in vendar je živinoreja bila dobro razvita, zlasti po gornještajerskih krajih, pred vsem govodoreja, kakor je sklepati iz množine sira, ki se je pobiral. Tudi ovčereja je bila jako razširjena po Gornjem in Spod. Štajerskem, istotako svinjereja. Tudi reja perutnine je zelo razvita, zlasti kuretine in gosi. Enako predpostavljajo urbarji čebelorejo na visoki stopinji.

V § 6. str. CXXXIII—CXLVII podaja celotno sliko o merah, denarjih in cenah deželno knežjih urbarjev. Mere so zelo različne po raznih krajih; pri denarjih je zlasti važno, kaj je umeti pod marko. Nasproti Lorenzu, Redlichu i. dr. pritrjuje pisatelj Luschinu, da je pod marko v teh urbarjih umeti navadna plačilna marka v penezih (pfenigih) (marca denarium po 160 pf.) in ne srebrna marka (marca argenti), ki je štela 400 pf. Vsled tega je tudi cena raznim pridelkom precej drugačna, kakor

po onem računu. Dohodke iz deželno knežjih posestev in regalij računi pisatelj (§ 7) na 6222 mark srebra, komaj nekaj čez $\frac{1}{4}$ avstrijskih dohodkov (str. CLXIII). V suhih urbarskih podatkih odsevajo tudi časovne politične razmere. Iz teh urbarjev se še le zve, da so štajerski deželni vladarji imeli posestva tudi na Koroškem in le po teh urbarjih se da približno dognati obseg njih posestva na Kranjskem. V časovnih političnih razmerah je iskati razlog, da je v starejšem babenberškem urbarju radgonsko okrožje celo izpuščeno. Bilo je najbrž še pod madžarsko oblastjo, kakor ormoški okraj, dasi se že l. 1182. omenja tukaj deželno-knežji urad.

Za našo zgodovino so ti urbarji bogata zakladnica, tako v občekulturnem in gospodarskem oziru, kakor tudi za krajevno zgodovino, zlasti za starost in razvoj posameznih naselbin. Mnoga krajevna imena se sedaj ne dajo več določiti, marsikatero selišče je izginilo iz površja zemlje, a ravno tu imamo še veliko plodonosnega dela. Imena v starih listinah in urbarjih so izopačena, a dajo se razpoznati, če poznamo dobro narečje in kako ljudstvo izgovarja dotično ime. Včasih je resnica tako blizu, da bi jo kar otipali, pa je ne vidimo. Mnoge vasi so izginile, a njih imena še žive naprej kot imena parcel, tu in tam so se pa imena tudi celo spremenila. Ni še 100 let, kar so bile napravljene katastralne mape, a mnoga imena, ki so še v mapi zaznamovana, niso več v rabi, k večjemu se jih spominjajo še starejši ljudje.

Ker bo pač le malo naših čitateljev dobilo Dopschevo knjigo v roke, navedemo tukaj ona imena, ki jih pisatelj označuje kot dvomljiva, ali sploh neznana, ali pa so dotična selišča izginila.

Omejimo se le na starejše urbarje za mariborsko, radgonsko in laško okrožje, deloma bi prišel v poštev tudi Ivnik in Arvež. Če kdo ugame to in ono ime, naj se oglasi, storil bo veliko uslugo naši zgodovinski vedi.

I. Iz babenberških urbarjev (ok. 1220—1230).

Mariborsko okrožje (str. 15—25).

1. In Goldarn — In minori Goldarn, 2 kraja na Dr. polju. Več ali manj bo imel Levec prav, da je to Zlatoličje (Golddorf), Goldarn minor pa utegne biti Stara ves.

2. Maior in Minor Prepuhel bo pač Prepolna na Dr. p.

3. Welygoj smatra Dopsch s Zahnom za nedoločeno ali mogoče za osebno ime. Nam se zdi, da je ta Welygoj istoveten z „Uedoai“ in „Wodovai“ v listini Leopolda VI. iz l. 1195, s katero potrjuje žičkemu samostanu *desetino*¹ (elemosinam decimarum), katero mu je bil podaril že njegov oče Leopold V. (kot štajerski vojvoda Leopold II. od l. 1192. do 1194.) in v listini oglejskega patriarha Bertolda, izdani v Rečici 12. julija 1247, s katero (med drugim) podari desetino v „Wodowei“ žičkemu samostanu². Iz iste listine je razvidno, da je ta kraj bil prvotno last oglej-

¹ Zahn, Urkundenb. II, 32—33. — ² Zahn, III, 66—67.

skih patriarhov, ki so ga prepustili v fevd štajerskim vojvodom. Ko so Babenberžani l. 1246. izumrli, so njim podeljeni fevdi postali prosti in tako je patriarh sam desetino v Wodowei podaril žičkemu samostanu. „Welygoj“ se v Otokarjevem urbarju imenuje Stensendorf ali Staensendorf; če bi „Wodowai“ ne bil istoveten z „Welygoj“, je nerazumljivo, zakaj bi bil v babenberškem urbarju ta kraj izpuščen, ko je vendar žički samostan pobiral le desetino ne pa „census“. *Vodogaj so pa današnje Skoke*¹, današnja občina Dobravci je bila združena z njimi. Obseg Veli-goja se vjema z obsegom Stensendorfa.

4. Naslednji trije kraji so v urbarju zaznamovani le z osebnimi imeni: Aput Andream supanum..., item aput Lambertum..., item aput Lubumer... Tu nam je misliti na vasi, ki se z Vodogajem vred omenjajo v omenjenih listinah, namreč Rogoznica (Rogotte, Rogeis, Andrestorf²), „aput Lambertum“ se po obsegu vjema z vasjo Stoytsendorf ali Superior Hart s 25 kmetijami, od katerih sta 2 pripadali županu. Ta Stoytsendorf je iskati pri dan. Sv. Miklavžu na Dr. p. Listina iz l. 1246. še omenja dvojno Račje (Ratscha et Ratscha), babenberški urbar pa „aput Lubumer 10 mansi“ in „aput Eigen 10 mansi“. Lubumer je seveda osebno ime in Dopsch se sploh ne dotika vprašanja, kje bi to selo bilo, za ime Eigen pa pravi, da je izginilo, a nagiblje se k mnenju Zahnovemu, da je ta Eigen današnji Sv. Miklavš, dočim ga Levec išče južno od Prepole. Ker pa patriarhova listina izrecno pravi, da so oboje Račje imeli Babenberžani, ni umeti, zakaj bi bilo to v urbarju izpuščeno. Po našem mnenju je torej eno Račje „aput Lubumer“, drugo pa „Eigen“; v otokarskem urbarju je pa že dvojni Eigen. Obseg je sicer različen; po babenberškem urbarju imata obe seli po 10 kmetij, po otokarskem ima „manjši“ Eigen 9 kmetij, „večji“ pa 2! Že iz tega je razvidno, da to ni naravno razmerje, ampak so bile kmetije ali opustošene ali pa v tujih rokah. In res beremo v listini iz l. 1249, da je Mariboržanka Studa prodala studeniškemu samostanu štiri kmetije v Eigenu³. Seveda moramo pri tem predpostaviti, da je isti kraj imel dve imeni: Ratscha in Eigen, kar ni nič novega, zlasti če je v istem kraju imelo več gospodarjev svoje podložnike. Saj je gotovo tudi selo „aput Lubumer“ imelo še drugačno ime, ki ga urbar ne navaja. Le na ta način spravimo v sklad listine in ubar.

5. Seveda potem Chressendorf, ki ga urbar omenja pod št. 10., ne more biti Kranichsfeld — Račje, kakor misli Zahn, ampak je iskati kje drugod.

6. Za Qualossen pravi Dopsch kratko, da je to pokrajina (Gegend) jugovzhodno od Ptuja t. j. Haloze. Vendar ni verjetno, da bi urbar kar

¹ Gl. Časopis 1905, str. 161—165.

² Levec, Pettau—Studien III., 171—188.

³ Zahn, Urkundenbuch III, 12 ima Ayten, kar je krivo. Prim. Levec, n. d. III. 172, op. 2. Mimogrede bodi omenjeno, da Račje nima z rakom nič opraviti, ampak je izvajati iz osebnega imena Radъ, kar je sinonimno z Ljub (Lubumer).

tako splošno povedal, da je v Halozah 6 kmetij, ampak to je morala biti neka določena vas.

7. Humelstorf — nekje blizu Ptuja.
8. Aput Chuln — nekje južno od Maribora.
9. Glibatsdorf, po Zahnu južno od Maribora.
10. Petsche Grebzzenowe.
11. Batzslav
12. aput Draxen
13. Ztanossen.
14. Lamnich (dvakrat).
15. Bratyssen. Breznica pri Poljčanah?
16. Ragdassen, nekje pri Poljčanah?
17. Radon, pri Poljčanah?
18. Dragozla, Draganja?
19. Aput Abram. Osebno ime?
20. Terdazla.
21. Gereute.

Levo od Drave:

Pod št. 54. v op. 7 istoveti pisatelj „Borestorf“ s (Spodnjo) Kungoto pri Leitersbergu, potem se pa sklicuje na Levca (Pettauer Studien III, 183, 193), ki ima v mislih Sv. Kungoto (podružna cerkev) blizu Nivere na Dr. polju. Nemogoče je, da bi urbar od krajev levo od Drave: Nebowe, Vulkun, Liutolstorf, Mettowe, med katerimi se imenuje Borestorf, naenkrat preskočil v bližino Ptuja, ampak Borestorf je res iskati nekje severovzhodno od Maribora. To je razvidno že iz tega, ker se ta vas našteva med tistimi, ki so dajale deželnemu vladarju gornino, pri Kungoti na Dr. p. pa ni vinogradov, ampak ravno polje.

1. Laezniz; Dopsch pravi, da iz jezikovnih razlogov to ne more biti Lasach (po karti Lassach); slovenski se imenuje ta vas Lóžane blizu Sv. Marjete ob Pesnici, Laze se imenujejo tudi travniki ob okrajni cesti, kjer se od okrajne ceste odcepi cesta proti Jarenini. Na Laznico nad Lembahom tukaj nikakor ni misliti in je sploh nerazumljivo, kako pride Dopsch (str. 21, op. 2) do trditve, da po razporedbi najbolj sodi Laznica, ko pa se sploh in „officio Liutoldi“ naštevajo kraji levo od Drave, v Slov. goricah.

2. Pirch, nekje blizu Gasteraja v Slov. gor.
3. Golzen — istotam.
4. Slange, nekje blizu Sv. Lenarta v Slov. gor.

II. Iz *Otokarjevega urbarja* je razvidno, da je nemški viteški red nekje okoli l. 1260—1279. imel grad ptujski, sodnijo in mitnino z desetninami in drugimi pripadki, toda Dopsch sega predaleč, ko hoče to podkrepiti s tem, da so že l. 1247. križniki dobili posestva pri Ptujju in se za to sklicuje na listino z dne 28. okt. l. 1247., s katero Friderik Ptujski potrjuje darilo svojega gradnika Hermana, ki jim je bil podelil

Hermance. S tem ni dokazano za Ptuj sam nič, zakaj Hermanci so vendar daleč doli blizu ogrske meje. Da so pa ptujski gospodje obdarovali križnike, imamo še starejše priče, saj so že v začetku 13. veka dobili svet pri Veliki nedelji. Po našem mnenju je prej imenovana listina kažipot, kako naj umevamo otokarski urbar, da so križniki v Ptuj varovali grad ter imeli sodnijo itd. To ni glavni grad, sedež ptujskih gospodov, ampak „castrum minus“, ki ga je l. 1247. imel dobrotnik križnikov Herman, morda so za njim dobili za nekaj časa „pro custodia castris“ rečene dohodke.

V radgonskem okrožju so nejasna naslednja imena, oziroma so dotični kraji izginiti:

1. Lubetensdorf, nekje blizu Ljutomera.
2. Gorzleinsdorf, Dopsch misli na vas Slovensko gorco pri Radgoni ali pa na Góricó pri Bučečovcih. Slednje je mogoče, ker je tukaj Mura razdajala več vasi.
3. Polchendorf, D. misli na Polički vrh.
4. Zdrulkendorf.
5. Zwetoynsdorf, D. slutí, da je ohranjeno to ime v parcelnem imenu Svetonja pri Stanetincih.
6. Molendorf; Zahn misli, da je to Malna v Slov. gor., kar je celo neverjetno, Dopsch domneva, da so to morda Smolinci jugovzhodno od Stanetince blizu Sv. Antona. Zveza med Smolinci in Molendorf je mogoča. Smolinci nimajo s smolo nič opraviti, ampak S je enostaven predlog, Molinci ali Malinci pa so Molendorf. Dolgi *a* izgovarjajo panonski Slovenci kot *o*, torej na vprašanje: odkod? se odgovorja: s Molinec, tako je Nемец dobil svoj Smolinczen, od njega pa zopet Slovenci Smolince.

Ta Molendorf se našteva med deželnoknežjimi fevdi¹ leta 1443, 1493, 1528, ter je izrecno dostavljeno, da je v župniji Sv. Benedikta v Slov. gor. Sedanja župnija Sv. Antona je namreč spadala nekdanj pod Sv. Benedikta, le nekaj smolinskih hiš spada pod Sv. Andraža, torej pod staro ptujsko cerkveno okrožje.

Dopsch utemeljuje svojo domnevo s tem, da se bolj vjema z lego in razvrstitvijo, po kateri se naštevajo kraji v urbarju. Neposredno pred Molendorfom se omenja Stancendorf, za M. pa pride Chungegestroge — Kralovci. Iz te razvrstitve se ne da nič izvajati za Dopschevo mnenje. Stanetinci so namreč dvojni: eni ob veliki cesti med Sv. Antonom in Sv. Andražem, drugi pa blizu Murščaka. Pred Stanetinci se imenuje Stein, danes Steinhof blizu Radgone, torej je tukaj lahko umeti Stanetince ob Murščaku. Potem Molendorf lahko iščemo v Melovju (po ondodnem izgovoru Melè), kjer je še dandanes vse polno rodbinskih imen Mlinarič. Nemški se ta vas imenuje Kellendorf, kar je s slovenskim imenom toliko v zvezi kakor Stavešinci, nemški Pfeifferdorf s poprom.

¹ Gl. Beiträge 32, Starzer, Die landesf. Lehen in St. 1421—1546 št. 32/113, 143/133, 158/4.

Tudi v Melovju se omenjajo pozneje deželnoknežji podložniki¹.

7. Noukendorf; Dopsch domneva, da je pisarska pomota, in bi imelo biti Kuttendorf, Kunova.

8. Dursowe.

Laško okrožje:

1. Zedein; Dopsch misli, da je pisarska pomota mesto Ledein — Ledina pri Sevnici.

2. Chreinen.

3. Pottschach; Orožen misli na Radeče — Ratschach, Dopsch na Potočin.

4. Bukowitz; morda pisarska pomota mesto Lukovca.

5. Pruzen; morda Brezno pri Širju.

6. Char; Kurja vas?

7. Polz; Polje pri Loki?

8. Slage; Slap? (Orožen.)

9. Hinderperge?

10. Woderis Schopsendorf.

11. Zabel.

12. Püchel.

13. Leunewitz.

14. Kot klasičen vzgled, kako so pisarji izopačili krajevna imena in kako potrebno je, vpoštovati ljudski izgovor, navedemo le en vzgled iz habsburškega urbarja in sicer iz laškega okrožja. Na str. 284. pod št. 37 je navedeno ime *Vorrech*. Naš zgodovinar Orožen, domačin iz Laškega, si je belil glavo s tem imenom in je mislil, da je to Vrh ali današnji Sv. Lenart (V, 208), njega se je oklenil Zahn, Dopsch pa je mislil, da bo uganko rešil z novo podmeno, češ, morebiti je to Tarovec, Tvorec. In vendar je stvar jasna: Vorrech ni drugo, kakor nejasno izgovorjeno *v Reki*. Če tuje uho posluša izgovor ondotnega ljudstva, sliši pač: v'(o)Rek'. Polglasnik pri *v* se je gotovo nekdanje še bolj slišal kakor dandanes. In tako je pisar za pravo iz svojega stališča čisto pravilno zapisal: Vorreck². Reka je kraj v župniji Sv. Lenarta nad Laškim.

Ako na priloženih zemljevidih pogledamo Srednje in Južno Štajersko, vidimo gosto nasejane naselbine okoli Gradca, Vildona, Lipnice Ivnika, Arveža, Radgone, Maribora, po Dravskem polju, okoli Slov. Bistrice in Laškega. Kajpada so zaznamovani le tisti kraji, kjer so deželni knezi imeli svoja posestva in dohodke. A že iz tega dobimo precej jasen pregled o obljudenosti naše dežele v 13. oziroma že v 12. veku. Sedaj šele vidimo, kak neprecenljiv zgodovinski zaklad se nam je ohranil v deželnoknežjih urbarjih in cesarska akademija je storila domači zgodovini velikansko uslugo, da jo po spretnih rokah spravila v svet ta zaklad. Želeti je le, da bi se tudi pri nas takoj začelo podrobno krajevno raziskavanje na podlagi tega zvezka, kakor se je to storilo na Nižjem Avstrijskem na podlagi prvega.

F. Kovačič.

¹ Mell-Thiel, Beiträge 36, št. 67. Die Urbare und urbar. Aufzeichnungen des lf. Kammergutes in Steiermark.

² Poročevalca je opozoril na to ondotni rojak g. dr. A. Stegenšek.

Društvena poročila.

Poroča društveni zapisnikar.

5. odborova seja dne 8. novembra 1910.

Navzoči: dr. Turner, profesor Kovačič, prof. Kaspret, dr. Pipuš, prof. Majcen, mag. pharm. Pollak, dr. Verstovšek, prof. Kožuh, dr. Pivko. Opravičil se je dr. Štrekelj. — Zapisnik 4. seje se odobri. Novi člani: Krajni šolski svet Rečica; učiteljsko društvo za ljutomerski okraj; Ivan Prekoršek, potovalni učitelj; J. Vrabl, vseučiliščenik. Tajnik poročja o Vrazovi slavnosti, ki jo je priredilo Zgod. društvo dne 5. junija t. l. s sodelovanjem slovenskih mariborskih društev v veliki dvorani Narodnega doma.¹ — Na Vrazovi slavnosti v Cerovcu je zastopal društvo tajnik. Za knjigo „Trg Središče“ je plačala središka občina 1000 K, 1500 je še na dolgu. G. magi pharm. Pollak je poslal muzeju zopet lepo zbirko starin in še nadaljuje izkopavanja. Izkopavanje pri Slov. gradcu se je opustilo, na Hajdini pa so na nekem zemljišču zopet dobili tujci dovoljenje za izkopavanja. Pri Sv. Petru v Savinjski dolini so se našli sledovi starodavnega (rimskega) poslopja. Knjige, ki jih je kupilo društvo iz ostaline Schwarzenfelda, so že došle. Društvu primanjkuje prostorov in omar za knjige. Kovač Šrol pri Mali Nedelji ima precej starin, toda odbor odkloni nakup vsled previsokega zneska, ki ga zahteva lastnik. G. dr. Sajovic je ponudil društvu zbirko polžev in školjk. Se sprejme z zahvalo. — Dr. Pipuš poročja, da je bilo ob Vrazovi slavnosti prejemkov 394·40 K, izdatkov 395·91 K. Za leto 1911 bo potrebščin nad 5000 K, pokritja je pričakovati le 2000 K. Gmotno stanje društva torej nikakor ni ugodno, ker so letošnje publikacije bile zelo obsežne. Dr. Verstovšek poročja o sodbi članov, da ima „Časopis“ premalo zgodovinskih in preveč jezikoslovnih razprav in priporočja, naj se po možnosti ozira odbor na to željo. —

¹ Gl. Časopis 1910, str. 386–390.

Sklene se, prirediti letošnji občni zbor v Ormožu 18. decembra. Tajnik naj predava o zgodovini ormoškega okraja, zapisnikar pa naj poda pregleden referat o društvenem delovanju. Prof. Majcen poroča o lepi starinski omari, ki jo prepušča pek, posestnik pri Mariji Snežni Zgodovinskemu društvu, če mu društvo preskrbi drugo omaro. Predsednik dr. Turner se ponudi, da plača posestniku sam novo omaro. — Nato se seja zaključí.

IX. redni občni zbor 18. dec. 1910 v Ormožu.

Ob 4. uri popoldne otvori občni zbor g. dež. sod. svetnik dr. Presker. V navduševalnih besedah očrta pomen zgodovinskega društva za ormoški okraj, zahvali odboru, da si je izbral za letošnje zborovanje Ormož ter pozdravi v imenu Čitalnice občinstvo (nad 40 oseb) in zlasti prisrčno navzoče odbornike „Zgod. društva“, dr. Turnerja, dr. Pipuša, tajnika prof. Kovačiča in dr. Pivka.

Društveni tajnik predava nato o zgodovini Ormoža in ormoškega okraja v poldrugo uro trajajočem govoru.

Po velikosti je sicer Ormož eno najmanjših mest štajerske dežele, a po svoji starosti se lahko meri s prvimi mesti. Razne starinske najdbe v okolici ormoški spričujejo, da so tukaj bile človeške naselbine že v novokameneni, hallstattski in laténski dobi. Po svoji legi je prostor gradu in mesta ormoškega kakor nalašč za utrdbo. V rimskem času je tod šla velika državna cesta Ptuj—Sabaria. Znano je, da je zlasti cesar Trajan (98—117) zgradil ceste med Carigradom in Julijskimi Alpami, torej verjetno tudi to cesto. Okoli ormoškega gradu so se našli denarji zlasti cesarja Maksimina Tračana (235—238). Brezdvomno je na mestu današnjega Ormoža bila v rimski dobi kaka postojanka. Da, ime Ormož sega v rimske in predrimske čase! Zanimivo je, kako so to ime poskušali razlagati. V „Novicah“ l. 1854., str. 271 piše neimenovan dopisnik, da „nekateri“ izvajajo ime Ormož od „ori mož“. Ko je namreč Friderik Ptujski l. 1199. premagal Madžare, so mu slovenski prebivalci morali na novo orati in

obdelovati opustošeno zemljo. Graščakovi priganjači so se drli nad kmeti: ori mož! Odtod ime Ormož!

Ta razlaga je našla odmev celo v Janischevem delu „Top. stat. Lexicon“, češ, Ormož pomeni orača—Ackersmann. Ormož da je bil prvotno vas in se je potem razvil v mesto. To misel nahajamo že pri Kremplju.

Prej imenovani dopisnik „Novic“ navaja svoje verjetnejše mnenje, da je ime našega mesta prišlo iz Spodnje Ilirije, od koder so se ljudstva preselila v naše kraje in dala tukajšnji naselbini ime Ormož po nekem staroilirskem mestu v prvotni domovini. To mnenje utegne imeti toliko zgodovinske resnice, da so v prazgodovinski dobi res bivala tod ilirska plemena, ki so dala imena naselbinam kakor Ptuj, Ormož itd. Trstenjak — dosleden v svoji metodi — izvaja ime Ormož od perzijskega božanstva Ormosd, ki je bil tudi solnčni bog starih Slovanov. Lapajne navaja kot Trstenjakovo razlago, da Ormož izhaja od nemške besede Armenhaus, ker so bili križniki tukaj ustanovili sirotišnico, oziroma bolnišnico. V Ormožu se sicer omenja že l. 1443. hospital sv. Elizabete, a sirotišnico je ustanovil šele Lukež Sekelj l. 1573. za 6 mož in 6 žensk. A ker so njegovi nasledniki vse zapravili, je od Lukeževe ustanove ostalo le to, da so siromaki dobivali na leto 216 gl. za hrano, obleko in kurjavo. Vsekako je tukajšnja naselbina starejša kakor kaka bolnišnica ali sirotišnica — v neobljudenih krajih ne bo nihče stavil takega zavoda — torej je tudi ime starejše.

Vse te razlage so brez stvarne podlage. Ime Ormož je slovenskemu jeziku prilagajeno staro ime Hollermus. Prvič zasledimo „Holermoos“ v listini, izdani v Ptujju dne 16. jun. l. 1273., potem l. 1293. in 1299., l. 1315. Holrmues, l. 1322. forum Holrmûs, l. 1331. Hollermues in Hollermus, l. 1338. Hollermûz; zadnjič srečamo to obliko l. 1430, potem izgine iz listin. V poznejših latinskih spisih (zlasti bivšega franč. samostana) se imenuje Ormusdinum.

V izgovoru panonskih Slovencev se samoglasnik o v kon-

čnici Ormož glasi nekako v sredi med o in u, enako druga imena s končnico us, ki so povzeta iz latinščine.

Ime Hollermus je torej prastaro ime, katerega pomen in koreniko je ravno tako težko uganiti, kakor pri Ptuju, Celju itd.

Glede nemškega imena Friedau pravi neki akt iz 18. stol., da se Fridaw imenuje zaradi miru, ki ga je neki Sekelj sklenil tukaj. Tudi to je nemogoče. Ime Fridaw se imenuje že l. 1331. in 1362., Seklji pa so prišli v Ormož šele koncem 15. stol. Bolj verjetna je razlaga, da se imenuje tako vsled miru, ki je bil sklenjen, ko je Friderik Ptujski odgnal odtod Madžare; sploh je več ali manj gotovo, da je to ime v zvezi s Friderikom Ptujskim. Odgovarja popolnoma duhu tistega časa, ki je naselbinam poleg starega imena dajal nova nemška imena.

Redna kolonizacija se je mogla razviti šele po l. 1200., na to kažejo tudi krajevna imena sosednih vasi, ki spominjajo na osebna imena kolonizatorjev.

Lapajne trdi, da so križniki l. 1200. ustanovili Ormož, ki bi torej bil njihova last, toda to je zmeta. Iz listin vemo le, da jim je Friderik I. Ptujski podaril nekaj sveta okoli Velike nedelje, potem še patronstvo nad velikonedeljsko cerkvijo, ki se je potem dosledno raztegnilo na novoustanovljene cerkve in župnije v Ormožu, v Središču in pri Sv. Miklavžu. Ptujski gospodje so marveč ormoški fevd izročili nekemu svojih vitezov, da čuva mejo proti Madžarom. Tako se je razvila prastara rodovina ormoških gospodov, od katerih poznamo dva še iz 13. stoletja: Friderik (v listini l. 1273) in (Vulfing) l. 1293). Potem se še omenjajo druge rodovine kot lastniki ormoške graščine¹.

Zelo znamenito za Ormož je leto 1331., ko sta brata Herdek in Friderik (ptujski gospoda) podelila Ormožancem iste pravice kakor jih je imel Ptuj, torej se Ormož od tega leta lahko imenuje mesto, dasi se še v 15. stol. v neki listini imenuje forum² (trg), ker se takrat še ni tako strogo ločevalo med mestom in trgom kakor dandanes.

¹ Gl. o tem knjigo Trg Središče str. 262 i. d.

² Zahn, Ortsnamen.

Po l. 1363. zasledujemo Herbersteine kot lastnike Ormoža, a v 15. stol. ga imajo ptujski gospodje sami v posesti. Ko je l. 1438. s Friderikom V. izumrlo moško koleno ptujskih gospodov, je Ormož dobila negova hči Barbara, ki se je omožila z Dujmom Frankopanom. Višji gospod nad Ptujem in Ormožem je pa bil solnograški nadškof. Ko se je nadškof Bernard pl. Rohr sprl s cesarjem Friderikom, je vsa svoja posestva na Štajerskem izročil ogrskemu kralju Matjažu, ki je takoj poslal svojo vojsko na Štajersko. V teh prepirih so l. 1487. avstrijske čete požgale Ormož in ujele Barbarinega sina, ki je na to l. 1488. dne 30. novembra Ormož izročila kralju Matjažu, ta pa ga je naslednjega leta prepustil za 6000 gl. Jakobu Sekelju, katerega je bil postavil za glavarja nad Radgono in Ptujem. Po smrti kralja Matjaža (l. 1490.) je Sekelj prisegel zvestobo cesarju, ki mu je prepustil Ormož za 24000 gl. L. 1493. se je cesar pobotal s solnograškim nadškofom ter mu vrnil zaplenjena posestva, a pridržal si je Ptuj z Ormožem in Brežice. Šele l. 1531. je prišel Ormož (s Ptujem) zopet pod nadoblast solnograških nadškofov. Rodovina Sekeljev je odslej posedala Ormož do l. 1603, potem od l. 1604—1740 ogrska rodovina Pethe de Hetves, potem do l. 1848. rodovine Galler, Königsacker, Pauer.¹

V cerkvenem oziru je Ormož spadal pod velikonedeljske križnike; prvotna cerkev, najbrž sedanja stranska kapela je bila pozidana v 13. stoletju, a že l. 1271. povečana po priliki dosedanje velikosti. Prvi, po krstnem imenu znani ormoški župnik Jernej se omenja l. 1354. potem l. 1420. križnik Janez².

L. 1493. je Jakob Sekelj dobil od papeža Aleksandra VI. dovoljenje, da v Ormožu ustanovi frančiškanski samostan, l. 1495. je bil položen temeljni kamen samostanu in cerkvi, katero je posvetil in frančiškane vpeljal sekovski škof Krištof II.

¹ Trg Središče str. 279—287, 331—334.

² Slekovčev zapisek v arh. Zg. dr.

l. 1504. Ta samostan je bil l. 1525. priklopljen bosanski provinciji, kar pa, kakor se zdi, ni dobro vplivalo na redovno disciplino. L. 1672. namreč dne 16. maja piše sam cesar Leopold I. frančiškanskemu generalu v Rim, da trije frančiškani ormoškega samostana dajejo veliko pohujšanje, zato se naj ormoški in nazaretski samostan priklopita avstrijski provinciji. Že poprej l. 1660. so hoteli ormoški samostan priklopiti ogrsko-hrvaški provinciji, a proti temu so ugovarjali Ormožanci, dočim so se Ljutomeržani potegovali za priklopitev k ogrski provinciji. Šele l. 1784. je bil priklopljen k avstrijski provinciji, 2 leti pozneje, dne 5. aprila l. 1786. je bil razpuščen, novincev pa že od l. 1782. ni smel več sprejemati; torej je bila njegova osoda že takrat določena. L. 1798. dne 4. oktobra je bil prodan za 2000 gl. Stal je tam, kjer sedaj stoji hiša g. dr. Žižka. Krasno gotično cerkev so do tal podrli, 3 zvonovi so prišli v Prelog v Medjimurju, orgle v Maribor v sedanjo stolnico, slika sv. Krištofa, ki je bila na oltarju družbe treznosti, (ustanovljene za celo Štajersko l. 1517. po baronu Žigi Dietrichsteinu), je prišla na Polenšak, dragocena gotična monštranca s poznejšimi dostavki se še sedaj hrani v frančiškanski cerkvi v Varaždinu, kamor so deloma prenesli tudi arhiv in knjižnico, drugo je prišlo v Gradec, mnogokaj pa se razgubilo.

Zanimivo je, da sta l. 1527. dva ormoška frančiškana potovala v Jeruzalem, br. Gabriel je potem l. 1531. precej natančno popisal to potovanje. Rokopis tega spisa se je našel v kraljevski knjižnici v Monakovem ter je bil nekdanj last samostana v Tegernsee¹.

Ko je bil ormoški samostan zatrt, so l. 1788. ustanovili samostojno kuracijo na Holmu (Hum), kjer je l. 1611. Ladislav Pethe pozidal sedanjo cerkev. Prvi kurat je bil bivši frančiškan Jakob Puklavec, ki je bil l. 1793. prestavljen k Sv. Lenartu pri Ptuj, holmska kuracija pa opuščena.

* * *

¹ Objavljen v Mitteilungen d. h. V. f. St. zv. 44. str. 65—129.

Šola je dobil Ormož začetkom 16. stoletja. Ustanovili so jo frančiškani pred vsem za svoj naraščaj, pa so sprejemali tudi zunanje učence. Redovnik, ki je poučeval v šoli, se je zval „normalista“. L. 1783. — menda zadnji — je bil „normalista“ o. Tadej Zupančič. Početkom 18. stoletja so ustanovili tudi pri župnijski cerkvi trivialno šolo; prvi učitelj je po imenu znan šele iz l. 1732., Ignacij Mayerberg. Ta šola je okoli l. 1783. prenehala, ker so nemški križniki odpovedali učitelju stanovanje, a l. 1787. so jo zopet odprli in l. 1803. postavili novo šolsko poslopje¹.

* * *

V drugi polovici 16. stol. se je tudi v Ormožu vgnjezdil protestantizem, katerega sta z vsemi močmi podpirala brata Jakob in Mihael Sekelj, v sosednem Medjimurju pa Jurij Zrinjski. Ob času deželnoknežje vizitacije l. 1528. so bili dne 4. julija v Radgoni zaslišani ormoški župnik Wernhart Peter, sodnik Urban in mesar Pavel, takrat še v Ormožu ni bilo sledu o novi veri. Ko je pa l. 1593. sekovski škof Martin Brenner vizitiral Veliko nedeljo, Ormož itd., je našel skrajno žalostne razmere. Tudi l. 1607. še ni bilo nič boljše². Ko se je l. 1613. Jurij Zrinjski povrnil v katoliško cerkev, Seklji pa gmotno in нравno propadli, je protestantizem nagloma izginil iz ormoške okolice. L. 1573. je tudi tod pretela huda vstaja, a je bil še pravočasno zadušen kmetski upor v Posavju, kar je potem pomirilo duhove tudi na levi strani Drave.

* * *

Izmed ostalih znamenitejših dogodkov, ki so drli čez starodavni Ormož, je omeniti turške vojne. Ravno v ormoškem okraju je turško kopito prvič stopilo na štajerska tla po nesrečni bitki pri Nikopolju dne 28. sept. l. 1396. Od Središča do Ptuja so vse vpepelili. Potem je bil blizu 100 let mir pred

¹ Gl. Slekovčev članek v Popotniku l. 1887. št. 2.

² Gl. o tem predavateljev članek v Trubarjevem zborniku M. Sl. l. 1908, str. 94—121 in v knjigi trg Središče str. 175—180.

njimi, pridrveli so zopet v ormoško okolico l. 1479., potem l. 1483., ko so v naglici preleteli Dravsko polje do Ptuja ter pobrali vse, kar se je dalo. Tudi l. 1493. so 15 dni razsajali po Dravskem polju in se zaganjali v Ptuj, ki ga pa niso mogli vzeti. Naposled je pogumni ormoški graščak Jakob Sekelj zbral 5000 konjenikov ter spodil drhal iz Štajerskega. — Ko so se l. 1532. vračali Turki od ponesrečenega obsedanja Kiseka, so grozno plenili in požigali po Murskem polju, po Slov. in Ljutomerskih goricah ter razdejali tudi Ormož. L. 1540. so potem Ormož utrdili in sicer v obsegu 4 milj. Vsi okoličani so morali iti na tlako.

Pravih Turkov odslej ni bilo več v Ormož, ker so od l. 1546. bili junaški Zrinjski gospodje Medjimurja, ki jih niso pustili čez svojo zemljo. Pač pa je l. 1605. od Mure sem prihrula drhal turško-ogrskih roparjev; oropali so mesto, vlomili v cerkev, razbili tabernakelj, posvečene hostije požgali, cerkveno posodbo in opravo odnesli. Vso škodo je župnik Janez Dvorčič cenil na 500 gl.

Grozen strah se je polastil naših krajev l. 1683., ker se je mislilo, da se bo velika turška vojska obrnila proti Štajerski. Deželni vojni komisar med Muro in Dravo je bil Franc Ignacij Seyfrid pl. Ehrnfrid. Na njegov predlog se je 15. marca zaukazalo, naj se primerno zasedeta Ormož in Središče. V svojem poročilu na cesarja z dne 29. maja pravi vlada, da je kot med Ljutomerom, Ormožem in ogrsko mejo sovražniku čisto odprt, kakih 20.—30.000 prebivalcev brez vsakega zavetja, sovražnik lahko v hipu spremeni v puščavo ta najlepši zaklad domovine (des Vatterlandts größter Schatz). Po vrhovih ob Dravi in Muri so bili pripravljene kresovi, da se da znamenje, ako bi se bližal sovražnik. Dne 14. julija poroča Wolf Gašpar Kalhamer pl. Raunach iz Ormoža natančno o turški nevarnosti in nezanesljivosti Ogrov v sosednem Medjimurju ter prosi za Ormož nujno pomoči. Vendar to leto ormoška okolica ni videla Turkov.

Pač pa so l. 1704. Krući oplenili in zažgali mesto in grad.

Utrdbe ormoškega mesta so se še ohranile do 19. stoletja. Mesto je bilo obdano z zidom; v 15. stol. se omenjajo večkrat zgornja in spodnja mestna vrata, pa Platzertor proti Hardeku. Še v 1. polovici 19. stoletja se je nad vzhodnimi mestnimi vrati videl grb: solnce in mesec obsevata stražni stolp, in pa napis:

Diese alte Stadt
ist in Gotteshand —
Friedau ist sie genannt.
Von vorigen Zeiten wohl bekannt.

Kamen z napisom vred so vandalsko razbili.

* * *

Razna kužna znamenja v okolici ormoški še spominjajo na žalostne čase, ko je kuga razsajala po naši domovini. Tudi kameniti križ pri grajski pristavi spominja na kugo. Zlasti je hudo razsajala l. 1680., 1681., 1683. Ob cestah, po gozdovih in pašnikih so kupoma ležali mrličji. Nekateri hiše so celo izumrle. V bližnjem Litmerku je bojda ostal en sam človek.

* * *

Za časa francoskih vojen je bilo v Ormožu zelo živahno. Ormoška gosposka je morala skrbeti za predprege, sem so se dovažale naturalije, tu so se zbirali novinci, in l. 1808. urili brambovci. Ravno iz Ormoža je l. 1809. dne 29. julija poročal nadvojvoda Ivan, zakaj in kako so morali 23. julija prepustiti Gradec Francozom. Ob 1. uri popoldne imenovanega dne je cesarska posadka zapustila Gradec, 24. je prišla v Arnož, 26. v Maribor, 27. v Ptuj, kjer je ostala še 28., 29. je prišla v Ormož in 30. je imela odriniti v Čakovec, kjer bo čakala novega povelja.

* * *

Dolgo vrsto burnih dogodkov je zaključilo l. 1848., ko je 8. nov. prestopilo štajersko mejo 4—5000 ogrskih konjenikov z 12 topovi pod poveljstvom polkovnika Perczela. Cesarske straže se jim niso mogle ustavljati in pridrli so v mesto. Ormožanci so bežali deloma v Ptuj, deloma k vinogradom, le kakih 30 bram-

bovcev se je utaborilo v više stoječi šoli, katero so madžarski topovi hudo oškodovali. Na višavi „Hajndel“ med Vel. Nedeljo in Ormožem jih je pričakal Nugent. Začelo se je hudo streljanje, bližnjo šumo ormoškega župnika so streljali celo pokončali in je zato država pozneje dala neko odškodnino. Okoli 2. popoldne so se morali Madžari vrniti, ter so med potom ropali in kradli. V ormoškem mestu so cenili škodo na 6000 gl.¹

* * *

Društveni zapisnikar je podal nato pregled društvenega delovanja v preteklem letu in poročal o ciljih „Zgodovinskega društva“. Nato je zaključil predsednik zborovanje.

6. odborova seja 4. januarja 1911.

Navzoči: dr. Turner, prof. Kaspert, prof. Kovačič, dr. Medved, prof. Majcen, dr. Pipuš, dr. Pivko. — Zapisnik zadnje seje se odobri. — Tajnik poroča, da se je prof. dr. K. Štrekelj odpovedal pismeno odborništvu. Na mesto g. prof. dr. Štreklja pride v odbor prvi namestnik, dr. Anton Medved. Glede filoloških spisov g. prof. dr. Štreklja se konstatira soglasno mnenje odbornikov, da so ti spisi v marsikaterem oziru dobro nadomeščali zgodovinske sestavke, zlasti „Elementi“, in da so pridobili društvu „Časopisu“ velik ugled. Sklene se, poslati g. prof. dr. Štreklju pismeno zahvalo, da je odbor vedno čislal in priznaval veliko vrednost njegovih filoloških spisov. — V prihodnji številki „Časopisa“ je objaviti nekaj točk o smereh „Časopisa“, o ocenah itd. članom v pojasnilo. — Sprejmejo se novi člani: g. Vinko Žolgar, kaplan, Magdalena-Maribor; dr. Anton Žizek, zdravnik v Ormožu; Joaneum v Gradeu; Fr. Aichholzer, nadučitelj v Maloščah pri Beljaku. Izstop iz društva sta javila g. Josip Čizek, dekan v Jarenini in dr. Henrik Tuma, odvetnik v Gorici. Umrli je član g. Janez Ogriz, dekan v Kaplji. — Na predlog prof. Kaspreta se sklene, da določi odbor

¹ Dopis v Novicah 1. 1854.

pisateljem minimalni honorar že začetkom leta, ki ga izplačuje urednik takoj, ko izide številka. Zdaj velja kot minimalen honorar po 2 K za tiskano stran. Za izredno dobre sestavke lahko zviša odbor dodatni honorar. — Konstatira se, da nima odbor „Kat. tiskovnega društva“ nič opraviti s korekturami „Časopisa“; posameznih pomot, ki jih zakrivijo tupatam stavci, ni mogoče zaprečiti. — Na predlog prof. Kaspretja se sklene prirejati ponatise člankov iz „Časopisa“, kakor je navada pri drugih listih. Za ponatise ni treba iznova prirejati in lomiti stavka, temveč ponatiskujejo se naj cele pole. — Blagajnik položi račun kakor sledi:

Pregled za leto 1910.

A. Prejemki:

1. prebitek iz leta 1909	K 2394·67
2. podpore denarnih zavodov	„ 241·—
3. podpora neke družbe	„ 500·—
4. podpora dosmrtnega člana M. Šmida „	10·—
5. leta 1910 plačana članarina	„ 2200·—
6. skupilo za prodane knjige, izvzemši „Trg Središče“	„ 141·45
7. skupilo za prodane razglednice	„ 85·88
8. dohodki Vrazove slavnosti	„ 400·23
9. skupilo za knjigo „Trg Središče“	„ 669·—
10. vplačilo trške občine Središče za izdajo knjige „Trg Središče“	„ 2500·—
11. obresti pri poštini hranilnici	„ 11·69
12. obresti pri Posojilnici v Mariboru	„ 55·07
13. razni dohodki	„ 7·—

Skupaj K 9216·19

B. Izdatki:

1. za nabavo knjig	K 443·72
2. za poslovne tiskovine	„ 8·40
3. za tisk „Časopisa“ 6. letnik	„ 1465·65
4. za vezanje „Časopisa“ in knjig	„ 24·50
5. zavarovalnina	„ 17·67

6. leta 1910 izplačane pisateljske na- grade	„ 945.—
7. stroški Vrazove slavnosti	„ 395·91
8. „Trg Središče“ za tisk K 3000.—	
9. „Trg Središče“ za vezanje „ 254·20	„ 3254·20
10. poština in razni drobni stroški	„ 198·28
	Skupaj . . K 6753·33
Ako se od prejemkov	K 9216·19
odbijejo izdatki	„ 6753·33
	ostane prebitka . . K 2462·86
in po odbitku primanjkljaja muzej- skega zaklada	K 418·46
	še . . K 2044·40

Dr. R. Pipuš l. r.

Dolgovi

koncem leta 1910.

a) tiskarni Sv. Cirila za „Trg Središče“ ostanek	K 1698·26
b) isti tiskarni za tisk 7. letnika „Ča- sopisa“	„ 2568·01
c) pisateljska nagrada za „Časopis“	„ 1084.—
d) pisateljska nagrada za „Trg Središče“	„ 1272.—
	skupaj . . K 6622·27
po odbitku na račun pisateljske nagrade naprej plačanih :	K 240.—
	torej ostanek K 6382·27
in po odbitku blagajniškega prebitka	„ 2044·40
ostane nepokritega dolga	K 4337·87

Dr. R. Pipuš l. r.

V redu; predlagam absolutorij!

Vse v redu!

Dr. Rosina l. r.

Dr. Jerovšek l. r.

Maribor, dne 12. februarja 1911.

Denarni zavodi so naklonili društvu precej manj podpore
ego druga leta, pač pa so plačali člani precej zaostale čla-

narine, kar je pač deloma uspeh razposlanih opominov. Za leto 1911 je pričakovati rednih dohodkov K 1500. Deželni odbor je nakazal društvu 400 K podpore za l. 1910. Sklene se, prositi deželni odbor za izredno podporo z ozirom na knjigo „Trg Središče“. Dr. Pipuš prečita tozadevno prošnjo. Isto se sklene glede c. kr. naučnega ministrstva. Posojilnicam se naj razpošljejo prošnje za podporo. Na blagajnikov predlog je objaviti v „Časopisu“ izkaz denarnih prispevkov in podpor. — Nato se seja zaključí.

7. odborova seja 18. februarja 1911.

Navzoči: dr. Turner, prof. Kovačič, dr. Pipuš, prof. Majcen, dr. Verstovšek, šol. svétnik Koprivnik, dr. Pivko. — Zapisnik 6. seje se odobri. Tajnik poroča, da so se izvršili sklepi zadnje seje. Poslal je zahvalo g. dr. Štreklju, razposlal prošnje za podporo vsem večjim denarnim zavodom, deželnemu odboru in c. kr. nauč. ministerstvu. Deželni odbor je odklonil prošnjo za izredno podporo, češ, da mora dovoliti podporo deželni zbor. Dr. Verstovšek poroča o posredovanju v ministerstvu. — G. stotnik J. Žunkovič je daroval društvu 10 škatelj hroščev in knjigo „Die Slaven, ein Urvolk Europas“, 6. izdajo. Dr. Sajovic je pisal, da pošlje čimprej objavljeno zbirko. — Neki kmet iz Razborja pri Slov. gradu je ponudil društvu star kip, ki pa nima posebne cene, ker je priprost kmetski izdelek. Kip je že tukaj. — Sklene se prirediti nekaj predavanj. Dr. Medved obljubi predavanje v Šoštanju, prof. Kovačič v Bralslovčah; v Slov. Bistrici bo letošnji občni zbor, potrebno bi pa bilo še predavanje v Studenicah, Št. Jurju ob j. ž., v Žalcu itd. — Iz Žetal je prejelo društvo precej zanimivih starin. Naročiti je figurine. — Dr. Pipuš poroča, da je gmotno stanje društva precej slabo, kajti za preteklo leto je deficita blizu 5000 K. Središka občina je plačala ves znesek za knjigo „Trg Središče“ in tudi nekaj podpor je došlo v zadnjih tednih. Kljub temu ima še društvo 2576 K dolga za tisk in honorar, naloženih samo 500 K; precej letošnje članarine je že porabljene. Dostmrtno članarino sta plačala dr. Pipuš in prof. Kovačič. —

Društvo čuti že tesnost sedanjih prostorov. Ker dobi Narodni dom novega najemnika, bi bila zdaj prilika, da si zasigura društvo še eno sobo v II. nadstropju. V odsek, ki se naj pogaja s posojilnico v tej zadevi, se volita dr. Pipuš in dr. Turner. — G. F. Stegnar je sestavil načrt lokalizacije knjig: V vsaki omari leži v vsakem predalu snopič z zaznamkom knjig, ki so v dotičnem predalu. Ti sezname se zadržujejo v glavnem katalogu. Listki se vrsté alfabetično po strokah. Tajnik naj reši z g. Stegnarjem to vprašanje. — Odbor si nato ogleda prostore v 2. nadstropju Narodnega doma in seja se zaključí.

Izjava.

V novejšem času so društvenemu odboru došli glasovi, da niso nekaterim članom vsi spisi našega glasila po volji. Očita se, da prevladujejo filološki in slovstvenozgodovinski spisi in še le za njimi slede zgodovinski v ožjem pomenu besede. Kdor je opazoval razvoj slovenskega slovstva od Bleiweisovih „Novic“, ki so obsegale vse stroke književnosti, pa do najnovejšega časa, temu je znano, da se je tudi med Slovenci na književnem polju delo delilo. Ustanovila so se društva in glasila za to ali ono stroko. Toda na znanstvenem polju ni toli napredovala delitev, da bi bilo moči, izdajati časopis samo zgodovinske vsebine. Manjka nam še duševnih moči, strokovnjaško izobraženih zgodovinarjev, ki bi se poleg izpolnjevanja stanovskih dolžnosti tudi še posvečevali raziskavi zgodovine našega naroda. Spričo tega dejstva je že ustanovni odbor razširil delokrog na narodopisje, zgodovino slovenskega slovstva in slovensko jezikoslovje (Časopis I. Predgovor), ki postajajo po današnjih pojmih vedno bolj važen del kulturne zgodovine. S tem je pridobil velespoštovane učenjake ko sotrudnike in obenem dvignil število članov; zakaj društvo šteje vsaj tretjino udov, ki se v prvi vrsti zanimajo za jezikovne in literarnozgodovinske spise. Pa tudi ti bi se lahko pritoževali, ko bi Časopis prinašal samo zgodovinske razprave. Da so jezikoslovni in literarnozgodovinski spisi pač sposobni, nadomeščati zgodo-

vinske, dokazujejo nekatera dejstva. Učenjaki, ki se ravnaajo po načelu »*slavica non leguntur*«, so vendar izvzeli naše glasilo. Časopis štajerskega zgodovinskega društva je v III. letniku (1905) objavil *in nuce* nemški prevod Štrekljevega spisa „Slovenska krajevna imena po nemškem Štajerju“. Prav tako se prireja po želji slavnega germanista Fr. Klugeja nemški prevod spisa istega slovenskega učenjaka „Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev“. To razpravo je zelo pohvalno ocenil berlinski profesor Aleksander Brückner, ki je prištevati najslavnišim slavistom, v časopisu „Deutsche Erde“ ter ji priznal izredno temeljitost in veliko imenitnost za slovansko in nemško jezikoslovje. Taki spisi, ki vzbujajo pozornost avstrijskih in izvenavstrijskih učenjakov, so pač vredni, da nadomeščajo zgodovinske. In po verodostojnem sporočilu slovenskega učenjaka so se nemški znanstveniki začudili, kako se je uredništvu posrečilo, pridobiti za „provincijalen list“ spise, ki bi častili vsako akademijo znanosti. Lahko pa rečemo, da se v našem glasilu nahajajo tudi zgodovinski, slovstveni in narodopisni spisi, ki stoje na tako solidni podlagi, da jih noben pisatelj ne bo smel prezirati brez vpravičenega očitka. Že zdaj redno poročajo o člankih našega časopisa „Rocznik slawistyczny“ v Krakovu in „Izvēstija otdělenija ruskago jazyka“ ruske akademije znanosti. Da prav slovenski pisatelji često prezirajo naš časopis, tudi to ne moti odbora: naposled bo vendar prodrila resnica.

Število slovenskih znanstvenikov bo poznatno raslo, ko bo rešeno vprašanje ustanovitve velike slovenske šole. Sicer je v novejšem času nemila usoda precej pomaknila dan ustanovitve takega zavoda v bodočnost; vzlic temu vendar upamo, da se bo tudi ta želja Slovencev izpolnila. In če bodo mero-dajni krogi vprašali r o d o l j u b n e zastopnike Slovencev: „Kaj pa je vaš narod stvaril na polju znanstev“, tedaj jim bodo lahko in ponosno med drugim predložili tudi dosedanje letnike „Časopisa za zgodovino in narodopisje“!

Odbor.

Imenik društvenikov l. 1911.

Redni udje.¹

- Agrež Josip, zas. uradnik v Brežicah.
Arneje dr. J., gimn. prof. v Mariboru.
Arzenšek Alojzij, župnik v Vitanju.
Atteneder Josip, župnik na Polzeli.
- Barle Janko, nadšk. taj. v Zagrebu.
Bartol Anton, notar. substitut v Kranjski gori.
Baš Lovro, c. kr. notar v Celju.
Benkovič dr. Ivan, drž. poslanec, odvetnik v Celju.
Beranič Davorin, gimn. profesor v Kranju.
Bohak Fran, dekan v Sl. Bistrici.
Bohanec Ivan, dekan v Šmarju.
Bosina Ivan, kapelan pri Sv. Juriju v Slov. gor.
Breje dr. Janko, odv. v Celovcu.
Brenčič dr. Alojzij, odv. v Celju.
Broljih Luka, c. kr. gimn. profesor v Pazinu.
Brumen dr. Anton, odv. v Ptuj.
- Cajnkár Jakob, župnik v Središču.
Cajnko Val., katehet v Varaždinu.
Cerjak Fran, kapelan pri Sv. Križu pri Slatini.
Cerjak J., župnik v Rajhenburgu.
Cestnik A., c. kr. gimn. prof. v Celju.
Christalnigg grof Oskar, graščak v Gorici.
Cukala dr. Fr. Ks., prefekt v Marijanišču v Celovcu.
- Čebašek Jakob, kapelan v Dobovi.
Čede Josip, župnik v Studenicah.
Čitalnica narodna v Celju.
Čitalnica v Gradcu.
Čitalnica v Novem mestu.
- Čížek Al., župnik v Slov. Gradcu.
Črnej Ivan, nadučitelj v Globokem.
- Danica, kat. akad. društvo na Dunaju.
Debevec dr. Josip, c. kr. profesor v Ljubljani.
Dekort J., župnik v Ljubnem.
- Erhartič Martin, kapelan pri Sv. Juriju na Ščavnici.
- Ferk Feliks, zdravnik v Mariboru.
Feuš dr. Fr., prof. bogosl. v Mariboru.
Firbas dr. Fr., c. kr. notar v Mariboru.
Flek Josip, prošt v Ptuj.
- Florijančič Josip, župnik pri Sv. Martinu na Poh.
Framska šola v Framu.
Franc-Jožefova šola v Ljutomeru.
Francišškanski samostan v Mariboru.
Frangež Jer., župnik pri Sv. Marjeti.
Fras Marko, c. kr. knjigovodja v Logatcu.
- Globočnik Anton pl. Sorodolski, vladni svetnik na Dunaju.
Glonar Jos., dr. phil. v Gradcu.
Godec Ferd., zasebnik v Breznici pri Prevaljah.
Gomilšek Fran, župnik pri Sv. Petru na Medvedovem selu.
Gorišek Ivan, vikar v Celju.
Gorup Josip, učitelj na Polenšaku.
Grafenauer dr. Ivan, c. kr. g. prof. v Ljubljani.
Gregorc Pankr., župnik v Venčeslu.
Grobelšek I., župnik v Gomilskem.

¹ Dosmrtni udje so zaznamovani z ležečimi črkami.

- Gruden dr. Josip, prof. bogoslov. v Ljubljani.
- Haubenreich** Alojz, kn.-šk. ekspeditor v Mariboru.
- Hauptman Fran, c. kr. prof. in šol. svetnik v Gradcu.
- Hebar Fran, župnik na Sp. Polskavi.
- Herle dr. Vladimir, c. kr. profesor v Kranju.
- Hirti Fran, župnik v Slivnici.
- Hohnjec dr. Josip, prof. bogoslovja. v Mariboru.
- Holz Fr., tajnik km. dr. v Gradcu.
- Horvat Franjo, slikar v Mariboru.
- Horvat Friderik, župnik v Št. Lovrencu na Pohorju.
- Hranilnica južnoštaj.* v Celju.
- Hranilnica in posojilnica v Artičah.
- Hranilno in posojilno društvo v Ptuj.
- Hranilnica in posojilnica v Središču.
- Hrastelj Franc, nadžupnik v Konjicah.
- Hrastelj Gregor, župnik v Selnici.
- Hrašovec dr. Juro, odvetnik v Celju.
- Hrašovec dr. Silvin, c. kr. okrajni sodnik v Novem mestu.
- Hribar Ivan, dež. posl. v Ljubljani.
- Hribovšek Karol, stolni prošt v Mariboru.
- Ilešič dr. Fran, c. kr. gimn. prof. v Ljubljani.
- Irgl Fran, župnik na Vranskem.
- Jager** Avguštin, kapelan v Ptuj.
- Janežič Rudolf, spiritual v Mariboru.
- Jankovič dr. Fran, dež. poslanec in zdravnik v Kozjem.
- Janžekovič Jožef, župnik pri Sv. Lenartu v Slov. gor.
- Janžekovič Lovro, župn. v Veržeju.
- Janžekovič Vid, župnik v Svečini.
- Jarc Evgen, c. kr. prof. in dež. odbornik v Ljubljani.
- Jeglič dr. Anton Bonaventura, knezoškof v Ljubljani.
- Jelšnik Ivan, kapelan v Čadramu.
- Jerovšek dr. A., ravnatelj tiskarne v Mariboru.
- Jerovšek Fran, c. kr. gimn. prof. v Mariboru.
- Joanejska knjižnica v Gradcu.
- Furčič Josip*, dekan v Vuzenici.
- Jurko Ivan, župnik v Pamečah.
- Jurko Mira, učiteljica v Artičah.
- Jurkovič Mart., dekan v Ljutomeru.
- Jurtela dr. Fran, odvetnik v Ptuj.
- Kac dr. Viktor, zdravnik v Mariboru.
- Kapler Ivan, župnik pri Sv. Jakobu v Slov. gor.
- Karba Matija, župnik v Zrečah.
- Kardinar Josip, c. kr. gimn. prof. v Celju.
- Kartin Herb., stud. iur. v Gradcu.
- Kaspret Anton, c. kr. gimn. prof. v Gradcu.
- Kavčič Jakob, kanonik v Mariboru.
- Kavčič J., kapelan pri Sv. Benediktu.
- Kidrič dr. Fran, asistent c. in kr. dvorne knjižnice na Dunaju.
- Klasinc dr. Iv., odv. v Gradcu.
- Knjižnica krš. soc. zv. v Mariboru.
- Koblar Anton, dekan v Kranju.
- Kocbek Anton, župnik pri Sv. Križu.
- Kociper J. Ev., prof. v Mariboru.
- Kočevar Ivan, trgovec v Središču.
- Kodrič Jos., kapelan v Št. Martinu pri Sl. gr.
- Kokelj Alojzij, župnik v Vurbergu.
- Kolar Anton, župnik v Št. Ilju pri Velenju.
- Kolar Vinko, d. v p. v Gotovljah.
- Kolarič Anton, gimn. prof. v Ptuj.
- Kolarič Josip, župnik pri Sv. Martinu na Paki.
- Kolšek dr. Josip, odv. v Laškem trgu.
- Komatar Fr., c. kr. prof. v Kranju.
- Komljanec dr. Josip, prof. v Ptuj.
- Korošec dr. A., državni in deželni poslanec v Mariboru.

- Kos dr. Fran, c. kr. prof. v Gorici.
 Kosar Jakob, župnik v Žičah.
 Kosi Ant., šol. vodja v Središču.
 Kosi Jakob, kapelan v Celju.
 Koštjal Ivan, c. kr. prof. v Gorici.
 Kotarska učit. knjižnica v Kastvu.
 Kotnik dr. Fr., gimn. prof. v Celovcu.
Kovačič dr. Fran, prof. bogosl. v Mariboru.
 Kozelj Fran, župnik v Ločah.
 Kozinc Iv., žup. v Slivnici p. Celju.
 Kožuh Josip, c. kr. gimn. prof. v Celju.
 Krajnc Viktor, c. in kr. gen. major v Gradcu.
 Krajni šolski svet v Središču.
 Kranjc Marko, kapelan v Središču.
 Krek dr. Bogomil, dvorni in sodn. odvetnik na Dunaju.
 Kronvojl dr. Josip, c. kr. sodni svetnik pri Sv. Lenartu.
 Kropivšek Val., kapelan v Šoštanju.
 Krošelj Fran, kapelan v Šoštanju.
 Kruljc dr. Franc, dekan v Laškem trgu.
 Kuhar Anton, kapelan v Središču.
 Kūhar Števan, dijak v Bratoncih.
 Kukovec dr. Vek., deželni poslanec in odvetnik v Celju.
 Kumer Karol, župnik v Prihovi.
 Lah Martin, župnik pri M. Snežni.
 Lasbacher Josip, župnik pri Belih vodah.
 Lederhas Ludovik, c. kr. gimn. prof. v Ljubljani.
 Lekše Fran, župnik v Lučah.
 Lenart Janez, nadžupnik pri Sv. Martinu.
 Lendovšek Mihael, župn. v Makolah.
 Leskovar Ferd., posoj. tajnik v Mariboru.
 Lipej Fran, trgovec v Brežicah.
 Ljubša Matija, kurat v Gradcu.
 Ljudska šola v Razborju.
 Lom Fran, župnik pri Sv. Petru na Kron. Gori.
 Lončarič Josip, kapelan pri Sv. Juriju pod Tab.
 Lorbek Ivan, župnik pri Sv. Primožu na Poh.
 Lorenčič V., kapelan pri Sv. Ani na Krembergu.
 Lukman dr. Fran, prof. bogoslovja v Mariboru.
 Majcen Gabriel, c. kr. učit. prof. v Mariboru.
 Majcen Josip, kanonik v Mariboru.
 Majhen Josip, nadučit. v pokoju v Studenicah.
 Markošek Ivan, real. prof. v Mariboru.
 Marzidovšek J., voj. kur. v Gorici.
 Mastnak Mart., c. kr. profesor v Gorici.
 Matek dr. Mar., kanon. v Mariboru.
 Mayer dr. Fran, odvet. v Šoštanju.
 Mavrič Kar., učitelj v Križevcih.
 Medved dr. Anton, c. kr. gimn. prof. v Mariboru.
 Menhart Jak., župn. pri V. Nedelji.
 Meščanska šola v Postojni.
 Mešiček Josip, župnik v Brežicah.
 Meško Fr. Ks., župnik pri Mariji na Zili.
 Meško Josip, župnik pri Sv. Miklavžu v Ljut. gor.
Meško Martin, župnik pri Kapeli.
 Mihalič Jos., župnik pri Sv. Barbari.
 Mikl Fran, trgovec pri Sv. Marjeti.
 Misijonska hiša v Studencih pri Mariboru.
 Mlakar p. Bernardin, frančiškan v Gorici.
 Mlakar dr. Ivan, stolni dekan v Mariboru.
 Mlakar Lud., cand. phil. v Laporju.
 Močnik F., kapelan pri Sv. Tomažu.
 Moravec F., stol. župn. v Mariboru.
 Mrkun Anton, kapelan na Homcu.
 Munda Janko, župnik na Kozjaku.
 Murko dr. Matija, c. kr. vseuč. prof. v Gradcu.

- Napotnik dr. Mihael*, knezoškof
itd. v Mariboru.
- Ogradi Fran**, opat v Celju.
- Orožen Fr.**, c. kr. učiteljski prof. v
Ljubljani.
- Osenjak Martin**, župnik pri Sv. Pe-
tru pri Radgoni.
- Ozimič Jos.**, kapelan v Grižah.
- Ozmeč Josip**, dež. poslanec in žup-
nik pri Sv. Lovrencu na Dr. p.
- Pajk Milan**, c. kr. prof. v Ljubljani.
- Peisker dr. I.**, c. kr. vseuč. prof. v
Gradcu.
- Petelinšek M.**, katehet v Mariboru.
- Petovar Terezija**, učiteljica pri Ka-
peli.
- Pipuš dr. R.*, odvetnik v Mariboru.
- Pišek Fran**, posoj. tajnik v Mariboru.
- Pivec Štefan**, župnik v Podčetrtku.
- Pivko dr. Lud.**, c. kr. učiteljski
prof. v Mariboru.
- Planinc Fran**, kapelan pri Sv. Mar-
jeti n. Ptujju.
- Plepelec Josip**, župnik pri Sv. Emi.
- Pleteršnik Maks**, c. kr. gimn. prof. v
Ljubljani.
- Ploj dr. Miroslav**, sen. predsednik
in dvorni svetnik na Dunaju.
- Podhostnik Andrej**, župnik v Rečici.
- Podkrajšek Fran**, tajnik Matice Sl.
v Ljubljani.
- Podlogar Leop.**, kapelan v Dobu
pri Domžalah.
- Pollak Fran**, farmacevt v Ptujju.
- Polonič J.**, gimn. prof. v Kočevju.
- Posojilnica v Brežicah.*
- Posojilnica v Dolu.
- „ v Framu
- „ v Konjicah.
- „ v Ljutomeru.
- „ v Makolah
- „ v Mariboru.
- „ južnošt. ljudska v Ma-
riboru.
- Posojilnica okrajna v Ormožu.
- „ v Gornji Radgoni.
- „ v Šmarju.
- „ na Slatini.
- „ v Trbovljah.
- Potovšek Josip**, župnik v Artičah.
- Potrč p. Rafael**, minorit pri Sv.
Trojici v Halozah.
- Požar Alfonz**, župnik v Frankolo-
vem.
- Preglej Viktor**, župnik v Stranicah.
- Prekoršek I.**, potov. učitelj v Celju.
- Presker dr. Ivan**, c. kr. sod. svet
v Ormožu.
- Presker Karol**, župnik v Kapelah.
- Prijatelj dr. J.**, adjunkt c. kr. dv.
knj. na Dunaju.
- Pšunder Ferd.**, vikar v Ptujju.
- Pučnik Anton**, m. kapelan v Celju.
- Pukl J.**, tolmač v M. Enzersdorfu.
- Rabuza Anton**, gimn. učitelj v Ma-
riboru.
- Rampre Franc**, kapelan pri Sv. Vidu.
- Ravnateljstvo c. kr. gimn. v Celju.**
- Ravnateljstvo c. kr. g. v Mariboru.**
- Ravnateljstvo c. kr. g. v Nov. mestu.**
- Ravnateljstvo c. kr. gimn. v Pazinu.**
- Ravnateljstvo kn. šk. g. v Št. Vidu.**
- Rath Pavel**, župnik v Št. Ilju pri
Turjaku.
- Rebol Fran**, cand. phil. na Dunaju.
- Reich A.**, c. kr. blag. predsednik v
Gradcu.
- Repolusk Frid.**, župnik pri Sv. Vidu.
- Režabek Blaž**, gozdar v Konjicah.
- Robič Fran**, dež. odbornik v Gradcu.
- Rojnik Štefan**, rač. ofic. v Gradcu.
- Rop Fran**, kapelan v Rečici.
- Rosina dr. Fran**, odv. v Mariboru.
- Roškar Ivan**, drž. poslanec, posest.
v Malni.
- Rozman Josip**, provizor v Črncečah
pri Sp. Dravogradu.
- Rudolf dr. Ivan**, odv. v Konjicah.

- Schmoranz Josip, c. kr. učit. p. of. v Mariboru.
- Schoepl dr. Ant., vitez v Ljubljani.
- Schreiner Henrik, c. kr. učit. ravnatelj v Mariboru.
- Sernec dr. Janko, zdravnik v Celju.
- Sernec dr. Josip, odvetnik v Celju.
- Sernec dr. Vladimir, odvetnik v Mariboru.
- Sila Matija, dekan v Tomaju.
- Simonič dr. Fran*, vitez Fran Jož. reda v Radgoni.
- Simonič Fran, stol. vikar v Mariboru.
- Singer Štefan, župnik v Logvesi.
- Sinko Fr., kap. v Šmarju p. Jelšah.
- Sinko J., župnik pri Sv. Lovrencu.
- Sitar Jos., dež. sod. svet. v Brežicah.
- Sket dr. Jakob, c. kr. profesor in vladni svetnik v Celovcu.
- Slanc dr. Karol, odv. v Nov. mestu.
- Slavič Fran, župnik v pok. pri Sv. Lovrencu na Poh.
- Slavič dr. Matija, prof. bogosl. v Mariboru.
- „Slomšček“, lit. krožek v Mariboru.
- „Slovenija“, akad. dr. na Dunaju.
- „Slovenska knjižnica ljubljanskih bogoslovcev“ v Ljubljani.
- Smodej Fr. Ks., korni vikar v Celovcu.
- Somrek dr. J., prof. bog. v Mariboru.
- Srabočan Anton, župnik v Pišecah.
- Stegenšek dr. Avgust, prof. bogos. v Mariboru.
- Stegnar Feliks, učitelj v p. v Mariboru.
- Stern Jurij, kov. mojster v Mariboru.
- Steska Viktor, kn. šk. dv. kapelan v Ljubljani.
- Strelec Iv., nadučit. v Št. Andražu v Slov. gor.
- Strgar Anton, kapelan v Mariboru.
- Stroj Alojzij, špiritual v Ljubljani.
- Suhač dr. Anton, dekan pri Sv. Ani.
- Svet Alfonz, gvardijan pri Sv. Vidu.
- Šalamun p. Bernardin, kapelan pri Sv. Trojici v Halozah.
- Šelih Jurij, župnik pri Sv. Kungoti na Poh.
- Šetine Josip, odv. konc. v Brežicah.
- Šijanec Anton, župnik pri Sv. Juriju v Slov. gor.
- Šimone Simon, kapelan v Zibiki.
- Šinko Matija, župn. v p. v Središču.
- Škamlec Ignac, župnik v Leskovcu.
- Šket Mihael, župnik v Loki.
- Šlebinger dr. Janko, c. kr. real. prof. v Ljubljani.
- Šmid Miloš*, župnik v Solčavi.
- Šolsko vodstvo v Mozirju.
- Šolsko vodstvo v Novi Štifti.
- Šolsko vodstvo na Rečici.
- Špindler Fran, kapelan v Brežicah.
- Štefan Peter, vojni kur. v Mariboru.
- Štraki Matej, župnik pri Sv. Petru.
- Štrekelj K. dr., c. kr. vseuč. prof. v Gradcu.
- Štuhec Fran, kapelan pri Sv. Miklavžu pri Ormožu.
- Tiplič dr. Fr., zdravnik pri Sv. Lenartu.
- Tkavec Anton, stol. kap. v Mariboru.
- Tomanič J., župnik pri Sv. Urbanu.
- Tomažič dr. Ivan, kn. šk. dv. kapelan v Mariboru.
- Tombah Josip, župnik pri Sv. Petru pod Sv. gor.
- Tominšek dr. J., c. kr. gimn. ravnatelj v Gorici.
- Topolnik Ivan, kapelan pri Kapeli.
- Trafenik Josip, koralist v Mariboru.
- Trstenjak Alojzij, stud. iur. v Gradcu.
- Trstenjak Anton, kontrolor mestne hranilnice v Ljubljani.
- Trstenjak Ernest, voj. kurat v Trstu.
- Turner dr. Pavel*, veleposestnik v Mariboru.
- Učiteljišče c. kr. moško v Gorici.
- Učiteljišče c. kr. v Mariboru.

- Učit. društvo za šolski okraj Konjice.
 Učit. društvo v Ljutomeru.
 Ulbing Tomaž, prov. v Žel. Kaplji.
 Ulčnik Martin, župnik v Doliču.
- Vazzaz Lud., c. kr. gimn. prof. v Gorici.
 Vodušek Jos., župnik pri Sv. Bolfenku v Slov. gor.
 Vogrin Ivan, župnik pri Sv. Barbari v Haložah.
 Voh Jernej, kanonik v Mariboru.
 Volčič Miroslav, župnik v Breznu.
 Vošnjak dr. Bogomil v Gorici.
 Vošnjak Miha, inženir v Gorici.
 Vovšek dr. Fran, c. kr. sod. nadsv. v Mariboru.
 Vozlič Leop., kapelan v Feldbachu.
 Vraber Maks, ravnatelj v Trstu.
 Vraz Anton, župnik pri Sv. Antonu v Slov. gor.
 Vrečko dr. Josip, odvetnik v Celju.
 Vreže Ivan, c. kr. učit. profesor v Mariboru.
 Vrhovnik Ivan, župnik v Ljubljani.
 Verstovšek dr. Karol, deželni in državni poslanec in c. kr. gimn. prof. v Mariboru.
 Zamuda Al., kapelan v G. Radgoni.
 „Zarja“, akad. društvo v Gradcu.
 Zavod šolskih sester v Mariboru.
 Zemljič Ivan, c. kr. sodnik v Ormožu.
- Zemljič Matija, župnik pri Sv. Juriju ob Pesnici.
 Zdolšek And., župn. pri Sv. Štefanu.
 Zdolšek Fran, župnik pri Sv. Juriju ob Tab.
 Zidanšek Josip, prof. bogoslovja v Mariboru.
 Zmazek Fran, župnik pri Sv. Benediktu.
 Zorko Melh., kapelan v Cirkovcah.
 Zupanc Josip v Ptujju.
 Zveza narodnih društev v Celju.
 Zveza slov. štaj. učiteljev in učiteljic v Celju.
- Žigon dr. Avg., sriptor lic. knj. v Ljubljani.
 Žižek dr. Anton, zdravnik v Ormožu.
 Žmavec dr. Jakob, c. kr. gimn. prof. v Ljubljani.
 Žagar Ivan, kapelan pri Sv. Martinu na Pohorju.
 Žolgar Vinko, kapelan pri Sv. Magdalen v Mariboru. 350

Umrlí udje :

- Apih Jožef, c. kr. prof. v Celovcu.
 Horjak Janez, duh. v. p. v Gradcu.
 Ogriz Janez, dekan v Kaplji.¹
 Vošnjak dr. Josip, zdravnik v Sl. Bistrici.

¹ Umrl žc l. 1910.

≡≡≡ Za naš muzej. ≡≡≡

Vsem kulturnim narodom so muzejske zbirke važno sredstvo ljudske vzgoje in vidno znamenje narodne individualnosti. Spodnještajerski Slovenci smo še v tem oziru daleč zaostali. Imamo še dragocenih reči, ki jih tujci vidijo in grabijo, mi pa spimo. Rodoljubi štajerski od Mure do Save, zbirajte starinske predmete in jih pošiljajte „Zgodovinskemu društvu“ v Maribor za muzej. Ravnotako narodopisne in naravoslovne predmete.

Pazite na najdbe v prazgodovinskih grobiščih, posodbo, nakitje in orožje, na stare umetniške slike, staro pohištvo, orodje kmečko in rokodelsko, stare knjige in listine. Rudnistvo, rastlinstvo in živalstvo je istotako važno, da dobimo v muzeju nazorno sliko Spodnje Štajerske.

Cenjene ude in naročnike prav uljudno prosimo, da čim prej poravnajo udnino, zlasti oni, ki so še na dolgu za prejšnja leta. Naj se poslužijo v ta namen priloženih položnic.

Ker je lanski letnik „Časopisa“ obsegal 25 pol mesto običajnih 14, smo letos morali obseg skrócić in zato obsega letošnji letnik le eden zvezek.

V zalogi „Zgodovinskega društva“.

se dobe po zelo znižani ceni pri »Zgodovinskem društvu« ali pa v Cirilovi tiskarni v Mariboru naslednje knjige rajnega zgodovinarja M. Slekovca:

Duhovni sinovi slavne nadžupnije konjiške	10 »
Sekelji, rodoslovna in životopisna razprava	10 »
Vurberg, krajepisno-zgodovinska črtica ..	20 »
Wurmberg, Topographisch-historische Skizze	20 »
Župnija Sv. Lovrenca na Dravskem polju	30 »

Druge Slekovčeve knjige so že pošle. — Za poštnino se naj priloži 5, oziroma 10 vin.

Istotam se še dobi I., II., III., IV., V., VI. in VII. letnik „Časopisa za zgodovino in narodopisje“. Cena za ude 5 K, za neude 6 Kron. Sedmi letnik (1910) stane 7 K.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabriel Majcen k pedesetletnici »Slovenske slovnice« Antona Janežiča. 20 v, s poštnino 25 v.

Zgodovinska knjižnica. I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena po pošti 23 v.

Zgodovinska knjižnica. II. oddel.: Prazgodovinske izkopine. Cena po pošti 45 v.

A. Kaspret: **Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500.** S poštnino 55 v.

A. Kaspret: **Kopitar in Ranke.** Po pošti 25 v.

» **Die Instruktion Erzherzog Karls II. für die landesfürstlichen Reformierungs-Kommissäre in Steiermark aus dem Jahre 1572.** Po pošti 35 v.

Zgodovina Jarenine v Slov. gor. Spisal G. Majcen. Cena 30 v, po pošti 35 v.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 20 v, po pošti 25 v.

Fr. Kovačič: Trg Središče. Krajepis in zgodovina Broš, s pošto K 5·60, v pl. vez. po pošti K 6·80.

